

**ВАТАН
СОВЕТИМУ**

**АЛЬМАНАХ
Э ЗУГЬУН ТАТИ**

Дагестанское книжное издательство
Махачкала 1973

**СТИХИГЬО ВЕ
МЭГІНИГЬО**

Сергей Изгияев

ШЕГЬЕР МЕ ДЕРБЕНД

О, ватан гІэили ме, туь шегьер Дербенд,
Э гІуьлом инсонгьо оmore-рафдет ченд.
Кимигьо э торих дарафде оморет,
Кимигьо, гуйге, гьич э гІуьлом не бирет.

Ченд девргьо сабуьрлуь поисдет боругьо,
Чуьн шогьид гирошде торих девр, гьисд угьо.
Сес буйругь миомо эз тике минорет,
Езуггьо мисохдуьт э бег-хон сэхд минет.

Чум хэлгэ мивекенд хунхуре Надир-шах,
Небири гьич эз у зобуте зулумсох.
Женг хэлгьич ченд девргьо гьич сокит нибисдо,
Бурмунд рэхь азади Ленин, вождь ве усдо.

Э тегьер эн бирор келе хэлгь Уруснет,
Чуьн жоборд бирени кумегчи гьер милет.
Имогьой овлодгьо хуше руз винире,
У рузгьо гьич, гуйге, э ёр нис оmore.

Шогьйриш, чуьн шогьид, велг торих вешенде
Эри хэлгь едигор дестонгьо у гьишде.
Бирори хэлггьоре ме мидуьм тэгІрифь,
Дусдиму эеки темизи ве софи.

ШКОЛАЙ ГІЭИЛИ МЕ

О, школай гІэили ме,
Бегем туьре сохдем фурмуш?
Туь вокурде эри гьемме,
Чуь тегьер сэхд гьопу гьисдгеш.

У гьисд гьопуй зиндегуни;
Гьопуй жилгэ ве келе рэхь,
Гьопуй расди дануьсдменди
Гьопуй эн шев ве серсебэхь...

НесигІэтдор — учитель
Бегем мибу сохде фурмуш?
Тегьер бебе, эри бале,
Никигьоре сохдени уш.

У бурмунде э гІэили,
Коми рэхьэ туь вихдени.
Не сохдиге туь недани,
Эз вожей бэхд сэхд гирдени.

О бэхд, бируым э туь рази,
Э ме руьхшенд мисохд бэгIзи,
Шогьирире эй ме вихдем.
Гьечуш гене мэгIни хундем.

Дануьсденуьм, эри хэлгьи
Фикиргьой ме ве мэгIни ме.
Унегуьре э негьогьи
Жофой ме пуч нисе бире.

ДУХДЕР Э СИПРЕ ХЭЛТЕВОЗ

Э вэхд женг, э фронт, эз хуьшде бейхэбер,
Дегешди е солдат, ярауь битегьер.

Угь мизе эз кон дуьл, сес энуну евоши,
Кими вэхд лап гурунд у нефес микеши.

Гьирмизи хоч вери, халатиш сип-сипи,
Хьэрекет мисохд у ве чоре мивини.

Мигьрову солдате, у мисохд рач тимор,
Ухшешуьт гьердуьшу э гIэруьс ве домор.

Эри гоф гуфдире солдат бу омунсуьз,
Чумгьо гоф мисохд, бируьтгеш лол, сессуьз.

Белкине дуьндуьрмиш у сохде духдере,
Хосдени исэгIэт гоф муьгьбет гуфдире?

Белкине нум духдер чуйтами пуьрсире,
Ененге согьбоши воисде гуфдире?

Белкине хосдени у духдер нуьвуьсуь,
ДуьлжэгIми е когьоз э хуне зу фуьрсуь?

Яраре сэхд бесде, бердени э санбат,
Песдегьо уёнмиш бирени и солдат.

Хьэрекет сохдени эз гьемме пуьрсире,
Ки уре оворди, комини медсестра?

... Бисдпенж сал у эдей гешдени сестраре,
Эй солдат э фронт бугьо чуйн астаре.

Хилоссох хуьшдере войгелуь гье гешди.
Белкине э дуьл гоф эй духдер у дошди.

МэгIлуьмсуьз у сестра, э фронт, э вэхд женг,
Чуйн игид офдори, вегирди жиге тенг.

Имогьой диренге хэлетлуь духдере,
И солдат хосдени согьбоши гуфдире.

МЕБОШ ГЪЭГЬРИ

Дануьсденуьм белкем мере гьисд тэхсир
Муьгьбет туь, ёр, мере гирди сэхд есир.
Пейлере туь негьогь месох лап серзир,
Бэхшлемиш сох, мебош эз ме туь гъэгьри.

Тэхсир меш ки нисди зиёд лап келе,
Песо-пушо луынг не норем ме гьеле.
Белкем шефдкор дарафдиге э гIэре,
Биё ёр ме, мебош эз ме туь гьэьгри.

Белкем мере туь дирейге вохурде,
Э меслэхьэт э ён духдер поисде?
У кес нисди, э цех иму кор сохде,
Бэхшлемиш сох, мебош эзу туь гьэьгри.

Ненге туьре гьони вогьне воисде,
Эз ме зиёд екигере туь хосде?
Хосьет мере туь гьеле кем дануьсде,
Биё негьогь мебош эз ме туь гьэьгри.

СИНЕМИШИ МУЬГЬБЕТ

Туьре гьобул сохдем духдер,
Дуьл меш туьре сэхд хосдени.
Эй ме бире тегьер зэхьэр,
Кей синемиш туь сохдени.

Кими вэхд туь эглен бире,
Гьич вохурдеш нисе хосде.
Гуйге гьечи сабуьр мере
Туь синемиш эдей сохде.

Вохурденге дуь эеки,
Э ме туь тиж денишире.
Синемиши чуь гереки
Ве э дуьл гоф эй вечире?

Гирошдени вэхд бейхэбер
Гене сохде туь синемиш.
Бэхшлемиш сох э ме духдер,
Э екиге бирем соймиш.

ГIЭРЕБЕЙ ЗОМОНЕ

ГIэребей зомоне гьич нисе поисде,
Екиреш гуш гирде, гоф сохде нис хосде.
Э тегьер ворилей шев ве руз черх хурде,
Рузгьоре эз гIуьмуьр бихэбер у берде.

Мерафдуьм э гьугь догь, гьисдигьо лап звер,
Белкине эз унжо гьер дигьбон ве шегьер
Шиновусд сес мере, сес шогьир эн девре,
Хосдегор эй гьемме шолуми, дусдире.

О, гуйге нисд сокит гьелемиш и гIуьлом!
Сес бомб гьелемиш оморе, чуьн гром.
Ангола, Мазамбик женг эдет берденуьт,
Азади, шолуми хэлгьгьошу хосденуьт.

Чуьн шогьир вегирде э дес ме гьэлеме,
МэгIнигьой шолуми хунденуьм эй гьемме,
Поюнде черх туьре нидануьм зомоне,
Ме дире хосденуьм мозолменд инсоне.

ГЪУШЕ ХУНИМ МЭГНИРЕ

Э коми богъ туь, гуьл, гІэмел оморей?
Рачи туьре гъэдер нисди, о духдер.
Э синей ме, гуйге, туь шив донорей,
Гуьл эн муьгъбет веромори, о духдер.

Туьре дире, воисдени гоф гуюм,
ГІэйб оморе, кеширенуьм хуьшдере.
Воисдени дуьле очугъ бурмунум,
Вохурденге вир сохденуьм хуьшдере.

Дуьл жовони бегем омбар тоб мидуь?
Эз эшгъ ту ме эдем хунде мэгІнире.
Бегем туьре эн кес бире мигьилуьм?
Биё, дусд ме, гъуше хуним мэгІнире.

* * *

Ме яралуь нуьшдем э гъэд савзе богъ,
Буьлдуьрчингъош эдет хунде ченд умогъ.
Гуши-гуши гуйге сохде ворвори,
Эз дуре рэхъ э кин ме у омори.

Гуит гъушгъо эри дерд ме е чоре,
Ненге бошит эз пушой ме оворе!
О, ворвори, белкем туь гоф дануьсде,
Эри шогьир чоре сохде туь хосде?

Бошит эй ме тегьер жеррэхъ ве духдир,
Меш эришму хунум мэгІни чуьн шогьир.
Эшгъ жовони э хун раг ме гешдени,
Дуьл ме гьеле мэгІни омбор дошдени.

Эри туь хэлгъ, михундум ме мэгІнире,
Хуше рузгъо хосдем эй туь винире.
Вэхд-вэхд, дусдгъо, белкем тегьер едигор,
Бисдоруьтге мэгІни мере хундегор.

* * *

Эйчуь, жовон, инжо бивэхд оморей?
Вэхиз сохим раче суьгъбет дусдире.
Муьгъбет мереш туь э инжо овурдей,
Вэхиз сохим раче суьгъбет дусдире.

Гогъ э богъче, гогъ э куче гьердуьйму
Мивохурдим, эз дуьл бире шор иму.
Имогъойле инжо бири жилгъэйму,
Вэхиз сохим раче суьгъбет дусдире.

Эз же омо эй туь гІэжел некуми?
Е-дуь гофле, туь севгили, негуи?
Муьгьбет мере э гьоврей туь мидори.
Де нисохим раче суьгьбет дусдире.

* * *

Чуьтам себэхь гьирогь асму гирде бур,
Туь э гьечу вохурдени э ме эз дур.

Товуш мени, туь бэхд мени, севгили ёр,
Эз дур туьре диремунде, биренуьм шор.

Э гуьллуь богь рач эн гьеме гьуьзуьлгуьли.
Эри ме туь мелхьэм сине, рачи дуьли.

Тегьер чуьшме, раче чигьрет куьнд биреки,
Дуьл мере туь суьпердени, ёр, гьееки.

Воисдени эз шори туь зенуьм гьэнет,
Эри туь, ёр, дуьл ме пури эшгь эн муьгьбет.

И эшгь мере месох хиник, тегьер жилид.
Очмиш сохде, дуьл туьре гу ве ди имид.

Увэхди меш мигуюмки, мере гьисд бэхд,
Дусди туьре ме мидорум те эхир сэхд.

* * *

Туь, кук ме, э шегьер оморей эз аул.
Имогьой догьгьоре нис сохде туь гьобул.

Э ёр туь хуб биёр дорейгьо шовгьоре,
Эй гирде туь бере келе гьов чойгьоре.

Миёсди туь ишуьгь овурде э аул,
Имогьой ме эз гІэйб гешденуьм лап могьбул.

Пенж сали, хэлеф ме, хундеи верасде,
Э дуьл туь недери э аул вогошде.

О, кук ме, гьеммише мисохдум ме бовор,
Эз гуьзет сохдеи чумгьой ме бирет тор.

Белкине эгьуьле жэгІм сохди туь гене,
Ишуьгьи э чум ме овурди туь, бале.

* * *

О, гуьзел, сефгире дегирдей ковре ранг.
Мескен туь асмунуи, туьре нум гьисди менг.

Сершевгъо вохурде тэхьной туь мере,
Серсебэхь, чуьн гІэлбуьс, эз пушо вир бире.

Кими вэхд э сифет кешире туь чодур,
Э тегьер гІэйбкешгъо, ененге бинедур.
Белкине у вэхди туь эз ме гъэгьрини,
Ененге думонгъо сохденуьт рэгьйиби?

Бегем туь эз дуьл ме гьисд гуьзел бейхэбер,
Туь безму нориге э асму и тегьер,
Гьеммише ме туьре нидануьм винире,
Хосденуьм э хори эз ме куьнд, туь бире.

Зоя Семендуева

СУЬМБУЪЛ

Э ранг эн суьрх, зерде хьини,
Селигъэлуь э бенд дери.
Гьечу ве́ди бире суьмбуьл,
Буле мэхьсуьл, шори эн дуьл.

Чуьн бикегьо лой-лум доре,
Кими вэхд лос зими бире,
Е вэхдиге туь мивини,
Э сер дерьёгь шар гешдени.

Э эшгъэвоз кук, комбайнер,
МэґИни муьгьбет хунде эй ёр,
Комбайн энү, тегьер геми,
Дурундени мэхьсуьл гьони.

Диренге ме бул гендуьме,
Воисдени тэґИриф дуьм ме:
Жофокешгьой дигьбонире,
Сэхьиб були, хушбэхдире.

ШЕЙ СЕБЭХЬИ

Похли-похли, гІәрсе хуно,
Белгъэм гирде велг, савзере,
Шей себэхьи ишуьгь мидо,
Э шон чуьшме ригаз доре.

Жун гуьл, савзе тозе бире,
Хурде хурек шей себэхьи.
Хуьрд сохденуьт тешнеире...
Мереш э у лап темэхьи.

Ме себэхьгьо диренуьмге,
Э сер савзе шей нуьшден,
Гуйге угьо чум ёриге
Ве пуруьтге эшгь хосдеи.

Шей себэхьи туьни темиз,
Э хумней туь гоф гешденуьм.
МэґІэнолуь бошут гьер риз,
Хурег хэлгь бу — ме хосденуьм.

О, ДОГЬИСТУ!

Тегьер эн гьуш мескен зерем э догьгьо,
Чуьн эй чупон, хунеймунуьт ейлогьгьо.
Мелхьэм сине гьисди эвир эн богьгьо,
О, Догьисту, туьни гІээзиз эри ме.

Пар зеруьмгеш э дургьо, тегьер гьуш,
Э лулейме мивогордум, бире хуш.
Эй ме хоши гьясдуьт доргьо ве сенгь туьш.
О, Догьисту, туьни гІээзиз эри ме.

Э чэнд зугьу мэґИни хунде пир-жогьил,
Дусди ишу гьисди темиз — жовогьил.

Говгой чешме эдет доре рач руьгь-руьгь,
О, Догъисту, туьни гІэзиз эри ме.

Бегем мибу эз туь жура гьич бире?
Гьер куьнж туь эриму гьисди чуьн хуне.
Туь дорени эшгь мэгІнигьой шогьире,
О, Догъисту, туьни гІэзиз эри ме.

Хъэвесуьруьт Гилядова

ЭРИ КОМСОМОЛ

Туь эз Ленин едигори,
Эй партия туь бирори.
Кук эн жофо ве эн мозол,
Игид девриш гьисд комсомол.

Э у вэхди, тегьер жоборд,
Туь комсомол — софе овлод.
Мирихдгеш хун ярай сине,
Нипоисди песо гене.

Бэгъдовой гъовхой Октябрь,
Э хэлгъэвоз туь биренбир,
Тозе девре желд вокурдей,
Хушбэхдире эй хэлгъ хосдей.

Гене гиросд сокити девр,
Э сер Ватан омо у бевр.

Гене ерэгъ! Гене довго!
Комсомолгъош доруьт шовгъо:

Ватане соф эри дошде,
Дуьшмегъоре зу эй куьшде.
Норетгеш жун ченд миллионгъо,
Бесгъунире гирдуьт хэлгъгъо.

Сес эн мэгИни желде жофо,
Жевлон зере э эвр гъово,
Эдей гешде э гьер тараф,
Кореш сохде, тегьер сараф.

ТэгИрифи девр комсомоли,
Желде эвлод эн Ленини.
Эз целина те Сахалин
Гьинормендлуь вокурдени.

НИШОНЕГЪОЙ ВАСАЛ

Тегьер дердгъо э шоре вэхд,
Верфгъо гъечу хьэл биренуьт.
Хориш эй ю хундени бэхд,
Раггъой эн у кор сохденуьт.

Чуьшмеш гуйге хэндуйсдени,
У пиш сохде булутгъоре.
Эз гъугъ асму фуьрсорени
Эри гьемме гермигъоре.

Зирверфие саре гуьлгъо
Гъэнетгъоре вокурденуьт.

Эз гьемме зу бодондоргъо
Э ранг эн верф гуьл доренуьт.

Э богъ, више гьер дор-дурах
Савзе партал вокурденуьт.
Гуйге васал гьисди гъуногъ,
Гьемме уре вохурденуьт.

Парандегъош мугъом зере,
МэгИнишуре васал хунде.
Эдем зере саз синере,
Меш эз угъо эшгъ вегирде.

ГЪЕДОСО

Эз рачи туь сике месох туь, духдер.
Нирав эз сер сикей рачи тевесер.
Миёв рузгъо мипажуь гуьл гъутине,
Соей рачиш нивомуну гьич туьре.

Припев: Биё, биё, мегьил мере дуьлпесо.
Биё, биё, вихде ёр ме, Гьедосо.

Ченд билег гьул гьолинд гьисдгеш бенд муйгьо,
Доре хуно хэзон мибу гьеебо.
Э чумгьой туь нидомуну палаши,
Де эй екиш ниди туь гьич товуши.

Припев.

Омоге вэхд, пуч бисдоге рачи туь
Ярашуйгьсуьз пажире, тегьер гуьл,
Гье у вэхдиш гене, тегьер гьуьзуьлгуьл,
Муьгьбет туьре ме мидорум э гьэд дуьл.

Припев: Биё, биё, мегьил мере дуьлпесо.
Биё, биё, вихде ёр ме, Гьедосо.

МЕПОЙ Э РЭХЬ МЕ

Огол мезе ничаруьм,
Э сес туь жугьоб нидуьм
Мереш гьисди муьгьбет ме
Эн туь дие нибошум.

Буьруьм у вэхд ме жовон
Метлеб бу чуьн гьер инсон
Дуьл ме туьре вихдебу.
Мигуфдири эз ме: «Жон»

Оммо рафди эй хунде,
Бисдори деш вегирте,
Мере сохди туь нэхуш,
Эз дуьл туь ведекирте.

Изму салгьо гирошдет,
Дуьле бегьем чарундет.
Негьогь мепой э рэхь ме,
Нивогорду де муьгьбет.

Беньямин Сафанов

ГЬИЧ НИМУЪРУЪ

Э гуъзет Сергей Изгияев

«Бегем вир мибу гуъзеле кук хэлгъ,
Гьеммей жендек юш чаруъсдгеш э сепгъ.»

Монувэхъ Дадашев.

Хубе усдой раче мэгІни
Жун дорей туь эй кор хэлгъи.
Пур бу дуьл туь фирегъуни
ГІэзизе дусд, кук эн догъи.

Не шев, не руз динж ненуьшдей,
Э дес гирдей гъэлем расди,
Не вомунде мэгІни хундей,
Гъовхо берде эри дусди.

Ранг сифет туь бисдо зердов,
Гъэлем эз дес туь офдоре,
Дуьлиш поисд бивэхд эз кор,
ЧумгІэрс сохди дусдгъой туьре.

Думонгъоре э сер дегирд
Снегъ вокурд савзе догъгъо

Булутгъош чуьн инсон гирисд
Тигъи сохде тэхъле гІэрсгъо.

Беде гІэжел ведироморе,
Туьре эйчуь миёсд берде?
Э гуьмуьриш не расире
Дестонгъоре ниме гъишде.

Олхоин бош, дусд, е вэхдиш
Нум эн шогъир гъич нимуьруь.
Гирошдуьтгеш ченд-ченд салгъош,
Дестонгъой ю гье мизигъуь.

Угъо мидуьт гьеммише сес
Э сер лэгІэй хундегоргъо,
Э угъо де дуьл ве нефес
Хэлгъэ хогъе кук эн хэлгъгъо.

ЭЗ ШОРИ ЭН ЛЕКЦИЯ

Е руз шохъонгум Нэхъум,
Эз лекция оmore,
Э кин зен хуьшде Хонум,
ТэгІриф доре хуьшдере.

«Чуь хубе лекция бу,
Гьемме хуб гуш дошдебу.

Мехурит ичку ишму,
Эз ичку хэйр нибу».

Имогъойле э туь гуком:
«Биёр, духдер, шишере,
Е-дуь пейле ме хурум,
Эз шори эн лекция».

БУЪХЪЛУЪ ВЕ ГІЭСБ

Е дес шохъонгум эз кор оmore,
ГІэсб, э ён тепей серги поисде.
Уре диренге, лап хуьршлуь бире,
Буьхълуьй сергии, хъэрой дешенде:
— Эйчуь поисдей туь гъечи корсуьз?

Э кор меш мешет инжо бирени.
 Келе жендек туь гьисд лап номуссуьз,
 Гьич кор не сохде туь зигьисдени. —
 — Гу гьери винуьм туь чуь кор сохде? —
 ГӀэсбиш буьхьлуьре пуьрсуьш дорени.
 Буьхьлуь жугьоб до, сэхд мэхьтел мунде:
 — Беге туь мере нисе дирени?
 Эдем гьэреул сохде ме сергире,
 Мужинегьоре ме пиш сохденуьм,
 Серги колхозе берде угьоре
 Ме е тикеш нисе гьишденуьм.
 Гьетте ме угьоре инжо дире
 Фуберденуьм ишуре, хурде.
 Небуге угьо гьемме сергире
 Талаш мисохут эйшу деберде.
 Оммо инжиге туь поисденге
 Угьо, терсире, нис оморенуьт.
 Туьш мере хуно кор мисохдиге,
 Коргьой колхози хуб мибисдоруьт. —

Нис дануьсденуьм чуь жугьоб доге
 Жофокеше гӀэсб буьхьлуьй сергире.
 Оммо дануьсденуьм, ки небисдоге
 Сергисохэ гӀэсб, гьич нибугьоре
 Буьхьлуьй сергии, комики хурде
 Мужинегьоре, серги гӀэсбире,
 Тембелиш хьисоб гӀэсбгьоре сохде,
 Гьечу келегед, текебур бире.

ХЭРЕГУШ ВЕ ОНГУР

Гьеле хэрегеуш лап жовонле бу,
 Зу бовор мисохд э гоф кесиге.
 Омборе гофгьо шиновусдебу
 Эз товун эн де вилеетгьойге.
 ЕгӀни, ки унжо, э у вишегьо
 Мейвогьо омбар вероморенуьт.
 Э у хоригьо, соки мейвогьо,
 Эз мейвогьойму ширин биренуьт.
 Эз жилгьэй више у э гешдеки,
 Е гуьле онгур е дес офдебу.
 Ширини юре, хурде виники,
 У эри хуьше фикир сохдебу,
 Ки гьелбет онгур мейвой вишешу
 Нисди, оморен эз у хоригьо.
 Ижире мейво гьич вэхд э ишу
 Нехурдебу у эз и вишегьо.
 Воисд уре, дир не сохдеки,
 Бурав гуфдире э у хоригьо.
 Овчигьош унжо нисдиге белки,
 Хуру гуфдире эз у мейвогьо.
 Дануьсд и коре дедей хэрегуш,
 — Мера, хэлеф ме,—гуфди э кук у,
 — Мебош туь э тегьер эн буш,

Нисд лезетлутье мейво эз мейвогьойму.—
Э гоф эн деде гуш не веноре,
Эри гешде бэхд рафд зури-зури.
Э нимерэхьи богъ онгурире,
Виниренге у, сохд келе шори.
Вежесде хунд шоре мэгІнире
Эри раче хунчей тегьенг онгури.
Оммо виники гъэреулчире,
Туфенг овчии э душ ю вери,
Чопгъуне хуно вирихд у зури,
Шуш нефес гирде э дедей раси.
Дедешу мугу: — Туь зу омори!?
Чуьни, хэлеф ме, и чуь нефеси? —
— Дирируьм лезет у мейвогьоре,
Гьисдигеш ишуре келе ширини,
Гуюм, жон дедей, эй туь дузире,
Гене мейвойму лап лезетлутьни.

Яшар Мошияхов

ЭРИ ЛЕНИН

Эри гьемме гIуьлом нум туь гIээзизи.
Норе рэхьгьой туь гьем уьшуьгьи, гьем дузи
Э Ватан иму овурде азади,
Имуре гьеммишелуьг мозоллуь сохди.

Э сер зугьун иму вери туь, Ленин,
Э гьэриш дуьлгьойму дери туь, Ленин.
Чуьшме руй хорире яравуьши доре,
Туь дуьл инсонгьоре товуши доре.

Четини гьовхогьо не терсунд туьре,
Э гьовхо гировунди гьеммей жовонире.
ГIэлем туьре элгьой гIуьлом тик гирде,
Эри азади эдет гьовхо берде.

ХОСДЕНУЬМ

Хосденуьм инсонгьоре, хосденуьм ме хэлгьгьоре.
Эри гIуьломе хосде жиге дери э дуьл ме.
Эже инсон зигьисдге, эн мени у хоригьо.
Эже инсон шориге, эн мени у шоригьо.

Чапаргьой дуьшменире эз гIэрегьо вегирим,
Ки э четини дериге, эз гьул эну тик гирим.
Эз хэндегьой лов иму дим бэхше дуь-екире,
Шор бошим, шори виним, эз дуьли бирор бире.

Гьеле э ёр имуни гирошде салгьой довгIо.
Э хотур азади жуне норет игидгьо.
ЧумгIэрси мундет омбаре гIэруьсгьо,
Чумерэхь мундет сипре мие дедейгьо.

Э ёр мени эловлуье гIэтошгьой Хиросима,
Ченд ве ченд ярагьо пури и синей ме.
Куьшдет Мусо Джалиле э лов ю мэгIни вери.
Гьоврей Зоя гьеммишелуьг э дуьл ме дери.

ДовгIохогье огьогьо, вессит, рэгIд бошит!
Инсонгьой гIуьлом, гьэлхэнд шолуми поит!
Э дигьгьо, шегьергьо не расуьт бомбгьо.
Шор ве хуьром зигьуьт э гIуьлом хэлгьгьо.

РАЧИ ТУЪ

Хосденуым эз дуъл ме хэбердор бош,
Чум туъ снегь, гъош туъ снегь рачи туъ.
Э бенд бесдей тов-товие муйгьореш,
Дуъле берде, эже рафде гъечи туъ?

Эхи...

Эхи...

Рачи туъ!

Товушгъой кучейму мегердо туъсуыз,
Доргъо-гъуъзуългуългъо дегердо туъсуыз,
Чешмегъой билогъгъо хуъшг гердо туъсуыз.
Жуне берде, эже рафде гъечи туъ?

Эхи...

Эхи...

Рачи туъ!

Э рэхь туъ кеширем омбаре жофо.
Э ёр туъ нисд бегем дореймгъо шовго.
Мегъил мере гуюм туъре бейбофо.
Муъгъбет дуъл ме эже рафде гъечи туъ?

Эхи...

Эхи...

Рачи туъ!

ДУХДЕР

Мепуърс дуъл ме гъечи могъбул эйчуъни?
Э фикир венгесдей мере туъ, духдер.
Чендгъэдер э гуъллом рачгъо бисдогеш
Муъгъбет дуъл ме гене туъни, духдер.

Хъэсроте э дуъл дошде нидануым.
Туъсуыз э гуъллом зигъисде нидануым.
Туъре э кес гъисмет сохде нидануым.
Воку дуъл туъре эри ме, духдер.

Туъсуыз чумгъой ме товуши нис дире,
Э гъэд дуъл ме шаргъой дерьёгъ дебире,
Гирим дес екире руз шев не бире,
Хогъим дуъ екире эз дуъли духдер.

ТУЪРЕ ДИРЕНГЕ

Зуъм-зуъм бире билогъгъо,
Туъре угъо, диренге.
Думон вир сохде догъгъо,
Балай туъре диренге.

Шаргъой дерьёгъ лос бире,
Буълдуър хунде мэгънире,

Гуърд сохде хъэвес юре,
Сифет туъре диренге.

Шевиш э руз чаруъсде,
Рач рачгъош бирач бире,
Э дуъл шори офдоре,
Чигърет туъре диренге.

Шимшуйн Сафанов

НУМ МЕ ЖОФОИ

Хьюькуым ме омбари, верафди у э тебэгъэй асму,
Вегирлуь бирем, Верасит мере, жофои нум ме.
Менуым гъувот, очоргъой тозе зиндегуни эришму
Дуьшмен менуьт гЮжизи, дургуни! ЖуьргIэтлуьнуьм ме!

Менуым руьгъэ эй хори, э дес ме де ихдиёри,
Гъэлхэнд ватануьм ве уре эз девр э девр бердегор,
Гуйге веди нисдуьм, оммо овурденуьм бэхдевери,
Гъирьетсуьзи бегьер мере гъовой хурдегор.

Эз зуьгIбей шаргъош менуьм туьре гировундегор,
Жофосуьз ниофи не гъисмет, не муьгъбет.
Гъич е шорилеш месуьз нибу туьре дорегор,
Ме нисди мидобоши э дерди-гъэм гъелбет.

Ме гIове эз догъгъо поюнде, бэхширем э гуьл,
Дуьл товуш доре офди муьгъбет ве гъул-гъэнет,
Журкум астараре векенде, дегесундем э дуьл,
Зигъо жофо! Зигъо дусди! Овурденуьтгъо хуьрмет!

МЭГИНИ ЧУПОН

Дусд чулгъоюм э сер догъгъо,
Нуммеш Лачин — рачи богъгъо.
Зурнов зере, ме гешденуьм.
Гусбендгъоре хорунденуьм.

Припев: Э сер догъгъо верафденге,
Ватан деш рач веди бире.
Суьмуьргъуш лос поисденге,
Чупон диеш дуьлшор бире.

Биё э сер догъгъой Ватан,
Веберуьм ме туьре, гуьзел.
Ме мизенуьм шор балабан,
Туьш михуни гIэсел-гIэсел.

Припев.

Евлогъ, етэгъ рач темизуът,
Булуът руьгъэ, гушд **ве пени.**
Жофой дусди э бэхъс деруът,
Жовонгъош рач хунде мэгІни.

Припев: Э сер догъгъо верафденге,
Ватан деш рач веди **бире.**
Сумуьргъуш лос поисденге,
Чупон диеш дуьлшор бире.

Яков Юнаев

ДУЪЛ МЕ ФИКИРЛУЪ БИРИ

Велггьо, чуьн холи, дегешдет э хори,
Ме эдем леглеггьоре рэхь сохде.
Дуъл ме думитлуъ, фикирлуъ бири,
Чуьнки угьоре екиге вохурде.

Чуьниге дуъл ме бисдо лап гурунд,
Кейки эз хори десдей леглеггьо,
Пардуьш лов сохде, варафдуът буьлуьнд
Э асму, эри рафде э дуригьо.

Велггьой доргьо бирет ранг суьрхи,
Гуйге гирисденуът заруьнжи,
Чуьнки э е жигейге эдете рафде,
Леглеггьо эз киму, хунешуре шенде.

ИГИДЕ ХЭРЕГУШ

— Не эз гуьргиш, не эз туьлкиш нитерсуьм, —
Келегеди сохде, мугу хэрегуш.
Оммо гьетте г1энглере у дире,
Бисдо Зим-зерд, жигей энуш бисдо буш.

СЕРНУЪШ ИМУ

Эриму бу у сернуьш.
Фегьмгер ве эгьуьлменд бу
Шор бирим эз ю имуш
Гьер коре у дануьсдембу
Ичку сохде уре буш,
Эз гуш шенд кор хэлгьиреш.

Дие нисди у сернуьш,
Гуш нис гирде кифлетеш.
Э кориш ки у неде,
Ичкухури гуфдире.
Екиш нисе вегирде,
Беднум эри не бире.

Лазарь Амиров

МЕТЛЕБ МЕ

Э дес вегирде темизе ишуьгъ,
Мисохум товуш дуьл инсонгьоре.
Бошут гуфдире тегьер ов руьгъ-руьгъ,
Мисохум бегьем метлеб дуьл мере.

Метлеб ме гьисди усдо бирени,
Усдой дестонгьо, шоре мэгIнигьо.
Дуьшмен ме гьисдуьт шефди, дургуни.
Песо бугьореш миёрум пушо.

Бисдогеш думон, ворущгьо — сайлов,
Э вэхд четини эри инсонгьо.
Чумгьой ме гьич вэхд нихуруьт лилов,
Мигируьм гьер вэхд эз дес энугьо.

Эз четинигьо ведировунде,
Мибурмунум ме рэхь товушире.
Э угьоревоз пушово рафде,
Мигьилуьм бире бэхдлуь ишуре.

Герек бисдоге миберуьм гьовхо,
Нисохум гьимиш жунеш э у рэхь.
Мере имиди мибу гьер вэхдгьо,
Ватаниш эй ме кумег ве хьэрмэхь.

* * *

Э и гIуьмуьр ченд коргьо дирем ме
Эз руй хьовир бире, эз дуьл сег.
Хуби бу хьовир эз сег эй инсон,
Дуьл хьовир ю сег бирейнжон.

* * *

Воисдени э догъ веберде
МэгIни шогьире сал-бе-сал,
Оммо инсон гьисд суьмбуьлле,
Дерьегъ ве зими гьисди эл.

Михаил Рабаев

ДУСД ЭН ХЭЛГЪГЬО

Омбар дусде шогьир хэлгьи,
Эри хэлгъ туь хундей мэгИни
Э девр хунлуье зулмети
Дусд эн хэлгъгьо, Етим Эмин.

Э гьуйндуьри савзе догъгьо,
Веруьт э лов эн догълуьгьо,
Омонет гьишдейгьо гофгьо
Дусд эн хэлгъгьо, Етим Эмин.

У хунхуре хонгьо, беггьо,
Сохдет зулум э фэхьлегьо.
Сухдет у вэхд чуьн ишмунигьо,
Дусд эн хэлгъгьо, Етим Эмин.

МэгИнигьой туь э ченд зугьу,
ТэгИрифлуь бири изму.
Еровурди угьо эйму,
Дусд эн хэлгъгьо, Етим Эмин.

Эз гофгьой туь эшгьлуь бире,
Э азаде девр шолуми.
Хунденуьм ме эй туь мэгИни,
Дусд эн хэлгъгьо, Етим Эмин.

ИХДИЛОТГЪО

Хъызгъил Авшалумов

«ШИРОЙ ЭН ШИРОГЪО...»

Ме имогъой хэйли вэхди э келе мерд Шими Дербендиревоз шинохидусди гердунденуым. Оммо те имогъой гыич е гилеш у эри ме когъоз чуниге не нуувуьсдебу. Юре воисде вэгъдо э дес гьерки бисдо шолум, согъ-саламети мифуьрсо эри ме. Оммо и пушогъо Шими суьфдеи гиле эри ме чуй кориге е келе когъоз фуьрсореву. Ини чуй нуувуьсдиге у э когъоз эри ме:

«Шолум ве согъи-саламети эри туь, гъэзизе дусд ме!

И когъозе нуувуьсди эри туь куьгъне дусд туь Шими Дербенди. Э у ихдилотгъо, хэбергъой туь (гъеммише, балай ме, шоре хэбергъо, нике овозегъо дараво э у гушгъой туь) туь мере е эгъуьлменде, гъэмелдане одоми хунде, хъисоб сохде. Оммо ме эгъуьлменд, гъэмелданиш гъисдуьмге, э сер ме е коргъо оморени, сер ме э серегижи домунде, кими вэгъдо нисе дануьсденуьм сер мере эз хэто чуйтам хилос сохумге. Расд гуьфдире э метелегъо: «Бирени, эгъуьлменде одомиш гъэллет бире, бирени гъэмелдане туьлкиш эз дуь пой э желе офдоре».

Мере воисдени эри туь ихдилот сохум э сер ме омorigъо хэторе и пушогъо. Мере гъэйбиш оморени эри гуьфдире э туь гъозие-гъэдер эн и коре, эз номус-хижолети эдее муьрденум, оммо не гуьфдиреш дуьл ме тоб нисе доре.

Ме, дургердо, эри серкуши туь нисе гуьфдиренуьм, эри тэгърифитуй эдее гуьфдиренуьм: ме гъетте е сарблеш э овурдеки э туь гъе усэгъэт хэбер расирени. Унегуьре э товун эни бигъэдотие кор, чуйтам ме пиен бире, эз сер вефарафде, келе-келе хундемге мэгъни э товун муьгъбет э сер сифрой овили эн куьгъне дусд ме (худо михъило сохо), чуйтам эз товун эни кор рушгъой мере кеширетге, — туьре, гъелбет, хэбери. Мере энжэгъ воисдени эз туь, эз товун эни гъозие-гъэдер, биёбури э сер ме омирогъо менуьвуьс э у гозитгъо, книгъой туь. Нисе воисде мере э и пире вэхд ме э пушой эн хундегоргъой туь (худо согъ сохо угъоре) биёбур бире, эз хуьурмет-обур офдоре. Туь дануьсдени ки, эри хубе ехлуье номуслуье одоми нум ю э биёбури ведарафдеинжон, жун ю ведаравгъо хуби.

Гъелбет, екиш эз ме хубте эри туь ихдилот сохде нидануь гъозие-гъэдер эн и э сер ме омorigъо коре. Имогъойле гуш вени, гуюм эри туь.

Эз и е ченд руз пушо ме рафдебуьруьм сифрой овили эн куьгъне дусд мере э дореки (нум ю э ники гирде биёво). Ме э уревоз э жогъиле вэгъдогъойму э фэхълеи кор сохдембирим э богъгъо ве ветэгъэгъой эн гъоширгъой Дербенд, песдегъо хэйли салгъо колхозчигъо бирим э е колхоз.

Ме оморенге, сифрой овили дешенде омореву, екем эглен биребируьм. Э сер сифро эз туь нэхуш, гъемме чи вебу бул-булинде эри хурдеш, эри гъенжиреш, э гъэруьси хуне биренигъоре хуно. Э овилхуне оmore одомигъо, хуш-хэлол ишу, эдембируьт е рач э ишдогъовоз хурде, закуске

сохде, эрэгги-коньяк ведоре. Угьо, екем хушдере песово-пушово доре, эри ме жиге сохде мереш жиге доруут э ён ишу.

Э сер сифро, э ён ме нушдебугьо гъунши, гъэреулчи эн винзавод бу. Уре гьеммей шегъер дануьсдени ки, у гьемн пиёнискее одомини, гьемиге лэгъ-лэгъ, эгъуьлбуше одоми, кутэхьи гоф — хэре одомини. Э ён эн у расд оморумки (гъэлифо расд биёво э у шэхьиту) э ёр ме омо э мете-легьойму гуфдиренигьо гоф: «Э эгъуьлмендевоз эри сенгъ бурраш бура, оммо э хэревоз эри гЮш руьгъэни хурдеш мера»...

Эри, туь мунош, е гофе бигьилуьм, е гофигере гуьм. Гъери гу эри ме: гъуншигьой туь чуьтаме одомигьоют? Эгенер туьре е хуне восдорени. енебуге хуне дегиш сохдени бисдоге, егиле хуб дан, киниге гъунши туь, песде э бологъ не домундени. Гъери, имогьой гуш вени песой ихдилоте. Гъетте ме э жигей ме нушде, гъунши ме (худо зено уре) декуьрд эри ме е келе пура пейлей эн эрэгъире, но э пушой ме. Песде э буьхьуьлуье чумгьой хушдеревоз дуь чуме э сифет ме, буьхь сохде, гЮэб-гЮр не оморе юре, мугу эз ме, зугъун ю пичире-пичире:

«Эй лелей Шими, эз серебот туь э сер сифрой овили дир оморен, и пейле эн «шторофной» бугу!»

И охмохэ гоф эн уре ме шиновусденки, мере омбар гъэгър омо, гуйге хун зе вешенд э келлей ме. Мере воисд гуьм э у: «Туьре жин гирди, инжо бега суьгЮьдои, енебуге гЮэруьси хуьнеи, одомире э гужевоз эри «штрофной» доре?» Ме э туь гуьм, тэхсир э сер сифрой овилиш дир бирейш э ме не вебу, Пушой ме э овилхуне оморе кечиму эз хьэёт вир-сур бисдо рафд. Зен ме кечире гешде неофденки, хьэлово бисдо э ме, мугу: «Эй мерд, те туь кечире офде неёри э хьэёт, пой туьре вегирде э е жигеш ни-рай, гЮьлом хэребе бисдогеш!» Туь биё, эри ме оморенигьо, дани хосиет эн зен мере. Э сер гоф эн у гоф овурде гЮэмел нисе оморе. Догъэ эз жиге жумунде мибу, уре эз жиге жумунде нибу. Оммо, худо мегуё, э жигей кечи хэр ме вир мибисдоге, э жун ту, гьич э хэбер зен меш ниомо. У ижире сэхдеруе зени. Чорей ме не бисдо, рафдуьм ебо кечире гешдуьм, овурдум э хьэёт декуьрдуьм, песде, дуразруй хунегьошму, оморум э овилхуне.

Эри, эз товун гъуншиме эдее гуьфдиренуьм э туь... Эхирки, сер туьре дорд не дуьм, ме эри ме фикир сохдум: гуфдири-негуфдири э и одоми фойде нисди, гъонмиш биренигьо одоми нисди. Дие у э сер сифрой овили э ме хьэлово, вепичире немуну гуфдире, коргьой гуюгьоре хуно, дуьл мере э денду гирде, те эхир хурдум ме и пейлей эрэгъире. Гъетте ме и пура пейлей эрэгъире хурде, сер ме гиге хуно бисдо. Белки эз и пейле бэгъэй гене хурдемге-нэхурдемге, мере хэбер нисди (гьи эз гЮьлом бей-хэбер бураво у пиёнискее гъунши ме!).

Гъечи сер ме гиж, кеф ме куьк гьисдики, бирден мивинуьм...! эз дер омо диromo келе зен — куьгъне соьмиши ме, Шунемит гуфдиренигьо. Гъетте чумгьойму э еки вохурде, дуьл ме билбул бисдо, сер ме эз мунде жигеш гиж, чешмиш бисдо. Ме э и туьтем фурмуш сохдум, ки ме не у гьердуьйму келе мерд, келе зеним, муй сер иму эз зуревоз сипини, невьгьойму вэхд эн домор-гЮэруьс сохденини, иму эз зуревоз рэгЮдим, кесим дуь эри еки. О! Ме уре гъечи хосдембуьруьм э жогьили. Э жун туь эдее гуфдиренуьм, эгенер эз ме жун мереш михосдге уре э ме эри доре, ме гофсуьз мидорум. Оммо бебей эн угьо, ме у вэхди косиб-гЮни буьруьм гуфдире, уре э ме не до. Туьш, эри ме оморенигьо, биё шинохи Шунемите. Уре гьемме дануьсдени хубе кейвонини гуфдире. Е егъни, тарей эн гЮэруьси у сохдени, муьрде одомиреш темэхь миёв эри хурде. У, ме дануьсде, е кем одомигьой эн зенхуьсуьр туьш бирени. Зенхуьсуьр туь со-гъи, небуге монухьо бири? Эгенер монухьо бириге, худо михьило сохо, ченд хокгьой ю гЮьмуьр гердо ишмуре. Эгенер гъеле не муьрдиге, зин-деиге, эз ме эри эн у келе шолум ве согъисаламети ди.

Эз ёр ме омо фурмуш бисдо чуй гуфдире воисдембуге мере исэгIэг... Эри, туь мунош, омо э ёр ме! Ме Шунемите, куьгъне севгили мере диренге, эз пиёни, сер гъэриши ме гъечу дануьсдуьм ме э овил эн куьгъне дусдхъэрмэхь ме нисдуьм, э гIэруьси эн унуьм (нум ю э беди гирде меево). ме гуйге гене жогъилуьм, ошугъум э Шунемит — куьгъне севгили ме, буьлбуьл эн васалире хуно. Ме дуь чум мере доноре гъишде э сифет эн Шунемит, дуь гъул мере, пардушгъоре хуно лов сохде, келе-келе, эз дуьли-жуни ме э е эшгъ-хъэвезево сер гирдуьм эри хунде «Широй-широгъо» эн падшогъ Шелмуь-немилахэ эз товун дусди эн муьгъбет:

«Широй-широгъо уки эри Шелмуь. Моч ди мере, эй Шунемит, эз у мочгъой лэгIэй туь, ки хуби дусди туь эз шороб... Дениширемун чумгъой туь дуьл мере э есир берди... Эз муьгъбет э ме хьол не вомунди... Чуьн гIэжел гужлуьни муьгъбет... Тиркомугъой эн у тиркомугъой гIэтошини...»

Гъич э ёр ме нисди омбар хундумге ме эз и мэгIни, кем хундумге (эри ме гьемме хове хуно оморембу), оммо лап хуб э ёр мени, киниге е одоми, сипре рушгъо, ме э келе эшгъэвоз э мэгIни хундеки, э е зарб, э е хъуьршевоз, женевере хуно, гъов кенд омо э сер ме, э дуь десевоз гирд эз рушгъой ме.

— Гъи у зугъун туь хуьшг, кут бире э лэгIэй туь домуно, рошогI, гъэлифо! — хъэрой вегирд э сер ме, рушгъой мере кешире э зарбевоз, вожей эн (дураз руй ме) э лихъэ домунде хэре кешуьгъоре хуно. — Туьре гIэйб нисе оморе, эз сал туь, руш туь хъэл-гIов нисе бире э овилхуне ижире мэгIнигъо хундени, худо зено туьре!..

Ме медан и келе мерд шуьвер эн Шунемит бире бебей. Гижере хуно э руш ме величире, у гъеле-меле эз ме дес нисе кендембу, эдембу эз бине кешире ведешенде. Е дорд мере дорембу, мугум: гъейсэгIэт жун ме миведарав. Бовор сох, ме жогъил гъисдики полисмейстер эн Дербенд (нум ю э ники гирде меево) падшогъ Никалае нифри сохдебуьруьм гуфдире, гIэйбиш бу гуфдире эз туь, эз кефел ме сад шомпул зеренге (туь, эри ме оморенигъо нуьвуьсдебири эз товун эн и кор), бовор сох э ме, е доне хъэрой, е доне ноле эз лэгIэй ме не ведироморембу. Оммо гъейсэгIэт, мере гIэйбиш сохдиге, е божэхь ме дешендуьм, кечи э зир кордей гъэсобчи мэгI зенуьгъоре хуно. Гене худо ники сохо э Шунемит, у э вэхд ю оморе, э песой ме кумек ниведиромоге, руш мере эз дес эн шуьвер хуьшде ведешенде, хилос нисохдге, ме эз и гIуьлом мирафдуьм, эз ме дие туьре дусд нибисдо, дие эз товун Шими Дербенди тозе ихдилотгъош нуьвуьсде нидануьсди. Эгенер согъ мимундумгеш, шуьвер эн Шунемит е доне муиш э руш ме нивегъишд.

Ини гьемме гъозие-гъэдер э сер ме оморигъо кор, эз товун комики мере воисдембу эри туь ихдилот сохум.

... Эз е лойге дануьсдени чуьниге? Веги нуьвуьс гьеммей эн и гъозие-гъэдере. Расди хундегоргъой туь э ме михэндуьт, дие имогъой чуь сохум эри эн и кор, оммо угъо, дуьргердо, недан нисдуьт, э сер миофдонуьт, ки эз товун эн и э сер ме оморигъо гъозие-гъэдер е ме тэхъно тэхсиркор нисдуьм Эз е лойге денишире дириримге беге э сер сифрой овили, дуразруй сифрогъойму, биё беге ёгъин хэлгъэ эрэгъи-коньяк дуь эн гIэруьсихунегъоре хуно? Эгенер туьре дануьсде воисдениге нум эн «коньяк» нен (эрэгъи) эслогъ не э туро, не э гоморе не вери. Эз ижире гIэдот омбаре кифлетгъо, дес ишу тенг гъисдуьтгъо, э омбаре келе хэржигъо, дуьлесдигъо, гъэрдгъо офдоренуьт.

Песде, дануьсдени чуьниге? Эри ме оморенигъо гъич сер туьре дорд доре, эз товун эни кор туьре тозе ихдилот нуьвуьсдеш герек нисди. И ме эритуь нуьвуьсде гъозие-гъэдере екем дуз сох эже герекиге, пичет зе, коргъой гуьгъоре хуно: вер салам, шут томом!

Дие согъ боши. Э шоригъо, никигъо винойм екире. Дусд туь Шими Дербенди.

5 руз эн мегь Одор, 5731 сал эз глүьлом офире оmore.¹

Эри, кем мундебу фурмуш сохдени. Эз туь омбар хосденуьм, эри зенхуьсуьр туь эз ме келе шолуми согь-саламети миди, эгенер, гьелбет, у гьеле зиндеиге, не муьрдиге. Эгенер фэгьир монухьо бириге, худо ми-хьило сохо, э жигей хуьшде динж гердо, ченд хокгьой ю ишмуьгоре глүьмуьр гердо. Омин!

НЕДОВО

Е руз мэглүьмей эн Кипур, гьовой шохьонгум, гьетте Шими Дер-бенди эз кор, эз боггьой колхози э хуне вогошде, те ебо Шими дес-пой хуьшдере векенде, зен хьэлово бисдо э у, мугу:

— Ой мерд, те базар е гиле сэхд бире, бура эри недово е керг эри ме восдо, е хуруз эри туь, э сер иму черх дим, глүвунгьоймуре копоре сохим, худо эз иму рази бу.

Шимире э базар эри рафде когьли гирдебу. У эз боггь вомунде, хэс-де оmoreбу. Сэхд гиснеш бу Шимире. Э сер эн кинлеш эдембу гьинггээр гушди дуьшире, хуб буй лов сохде э хуне.

— Ой зен, э жун гьовре хуней бебей туь, — мугу Шими эз зен хуьш-де, — мере е глүвунуш нисди не э пушой худо, не э пушой бенде. Ме гьеммише жофо кеширем, нун мере э хьэлолиревоз хурде. Ме, меселен ужире коргьо не сохдем, глүэзизе бирор туьре хуно. У и ченд салгьо э гушд туку кор сохде. Гьеммише гушд эн кечиире э жигей гушд гусбен-ди фурухде, сеимуьн сорт гушде э жигей екимуьн фурухде, хэлггээ фур-мунде, гьэзенже э куьф хуьшде дешенде. Глүвункор гьисдиге еки уни. Ве дуьимуьнжи, эри глүвунгьой инсонгьо хуруз чуь тэхсиркори э пушой худо? Гьелбет, эгенер хурузе нифри-нэглети сохдени, песде бугьоз юре шэхьидо сохдени гьисдиге эз товун эн у кор, ки хурузе бедглэсуьле хо-сиети, е хурузе ченд зени, глүэйби-глүори нисе дануьсде — у бешггээ меселе. Оммо эз е лойге денишире дириримге Шельмуь-немилихэ хьофдсад зен ве сесад ошне бу. Е доне хурузиш э хов хуьшдеш инггэде зен не дири, не бири...

Шимире воисдембу гене гую е ченд гофигеш эз товун эн и негьоггьие герексуьзе глүэдот эн недовой, оммо зен Шимире хьэз не омо эз гофгьой эн у. У е женг, е шивен вокурд э и хуне, Шими хуьрдигьой бирор юре гуфди не э песой дин-доглот гоф сохд гуфдире, косибе Шими перт бисдо мунд э жигей хуьшде. Шими, эз пушой туп-гуниле вирихуьгьоре хуно, зури-зури вегирд гьэрзинкере, чи не хурде, видов-видов рафд э базар. Восдоре е кергиш, е хурузиш, Шими теретэглди вогошд э хуне.

Гьетте э хуне оmore, Шими эз гьэрзинке вегирд э жигей хуруз кер-ге, чорзани зере, нуьшд э минжи хуне, гирд эз дуь пой керг, песде сер гирд эри черх доре уре э сер хуьшде, «Зи хьэлипоти...» хунде-хунде. Зен диренге, ки Шими, э жигей хуруз, эри ю овордигьо керге эдее черх доре э сер хуьшде, гье у сэглэт зури-зури омо гирд дес шуьвер хуьшдере.

— Эй мерд, — келе-келе хьэрой сохде, мугу зен эз Шими, — туь эдее э худо лонггь нисдие биглэдотие коре сохде: э жигей э сер туь хуру-зе черх доре, туь эдее керге черх доре. Туь мерди, зен нисдики.

Керг сес хьэрое шиновусденге, Шими эз е ло, зен ю эз е лойге эз пойгьой ю сэхд гирденки, эз терс шэгггээ зере, эз гьеммей гьувот хуьш-де пар куфде, пар лов сохде-сохде, хьэрекет сохд эри вирихде эз дес эн

¹ Э гуфдирей эн туроревоз глүьлом офире омори эз и 5731 сал пушо.

угьо. Оммо Шими керге деш сэхд гирде эз пойгьой ю, хьэрой вегирде э сер зен хуьшде, мугу:

— Эй зен, туь жун бебе-дедей туь деске эз сер ме. Ме мерд эзже оморем! Эгенер ме, ализе серме, мерд мибисдорумге, э гоф чуьн туьни хэре зеневоз э вор ниверафдуьм!..

ХЪЭЙКЕЛ

Зен Шими Дербенди э ховгьо, гъэлифогьо бовор сохденигьо одоми бу. Е гиле зен Шими э хов гъэлифоре диреду. Гъэлифо э хьэёт эн угьо оmore диromore, сер гирдебу дуьме вежегьунде, руше тик гирде мейму-ре хуно эри вежегьисде. Шими шуьвер юш э гъэлифо денишире, чешмиш бире, уре хуно эдембу вежегьисде. Сег домойдери эн угьош, э гIэ-рей Шими нен гъэлифо э дуь пои поисде, дуьме тик гирде, эдембу шори сохде, равуьсде, хуьшдере вешенде-фушенде э пушой эн угьо.

Зен Шими, хэбер биренге, гьеле-меле олхоин не бисдо. У Шими хэбер сохде, ихдилот сохд эри эн у хов хуьшдере, песде, э дуьлпесоире-воз, мугу:

— Худо э ники ведеберо эхир эн и хове, терсиренуьм э сер нэхогь-гьой туь е кор неьвге!..

— Э-э-э, синдиле ихдилотгьои гьеммей эн угьо, гьич э фикир-хэпер-туьш меги, — мугу Шими ховолуь-ховолуь, чуней хуьшдере хорусде, чаруьсде э у гъэбуьргъэйге.

— НэгI, нэгI! — мугу зен. — Те ме э кин раби нерам, хьэйкел не нуьвуьсуь эз туь дур соху гуфдире и коре, дуьл ме паре мибу, оммо э кин раби дес тигьй рафде гIэмел ниьв. Чорей ме нисди, биё вегируьм э хуьш-деревоз гургур имуре беруьм эри эн у, бэхш дуьм уре.

Гьетте Шими гоф гургуре шиновусде, хов ю паруьсд гье усэгIэт, эбрэгь гезире одомире хуно, вэхуьшд нуьшд.

— Эй зен, — мугу Шими, — э жун гьоврей бебей туь, у ховгьо гьемме дургуне ихдилотгьоют. Хове, неки одомигьо, дуразруй бебе-де-дей туь, гьушгьо, хьэйвугьош диренуьт. Керг, меселен, э хов гьеммише эрзуьре хов дирет, назу — муше, сег — остгьуре, хэр мере гьеммише э пушой чум ю дуьшие хэр оmore: ки эз товуней чуь ниет-думит сохдени-ге — гье уре э хов дирет. Оммо мь мэхьтелуьм туь гъэлифоре эри чуь хов дирейге. Дирей-дирей, имогьой гъэйгьу нисди, энжэгь хосденуьм эз туь, туь жун бебе-дедей туь, берде у гургурлеймуре эри е негьогьие кор э бэхд меди. Туь дануьсдени ме у гургуре восдорем, э десдин дес меревоз дон доренуьм уре, бисембе гирденуьм, согьигьо гердо, эри мигIиди эри куьшде, оммо туь эдее берде уре пуч сохде.

Шими гуфдире гофгьоре зен ю, коргьой гуьгьоре хуно эз и гуш зе эз и гушиге вешенд. У гьетте себэхь бире, вэхуьшд, зури-зури сер-партал хуьшдере вокурде, вегирд гургуре, рафд эри хьэйкел овурде.

Е-дуь сэгIэтиге бэгьдо зен Шими вогошд э хуне, лов хэнде, дуьл ю шор, э дес хуьшде хьэйкеле гирде. Гьетте э хьэёт диromore, у куьнд омо ээ Шими, шори-шори до хьэйкеле э у.

— Дени и хьэйкеле э герден туь, гъэлифо дие эз туь куьнд неьв, худо мееро, зеретуьре гъэсд не соху!

Шими гьич эз лэгIэй хуьшде е гофлеш не ведировунде, вегирд хьэй-келе эз дес зен, песде сего эз дуьм ю гирде, бесд хьэйкеле э герден эн у. Зэхьлей эн зен рафд и коре диренки.

— Эй мерд, чуь сохде туь, туьре жин гирди, — хьэрой сохд зен э сер Шими. — Ме эри эн у хьэйкел е бисембее гургур дорем, туь мивегни-

ри уре э герден сег мибесди? Худо бендегьой хуьшдере эгьуьл доренге, туь э коми песо-пушо домундебири?!..

— Эй зен, негьогь гюси эри чуй бире туь? — э олхогьиниревоз гуфди Шими. — И хьэйкел сег имуре гьеми рач гирде, гьемиге и хьэйкел эз иму уре омбарте геректеи, чуьнки у гьеммише э гьэд хьэёт дери. Эгенер гьэлифо э хьэёт иму дироморени бисдоге, хьэйкел э герден сег веригьо, гье усэгIэт мивохуру э чум эн у, хэрегуш эз овчи вирихденигьоре хуно, мивирихуь мирав. И еки. Ве дуймуьнжи, худо одимогьоре эгьуьл доренге, ме, ализе сер ме, э туь муьхшул бире, э песой туь мундебируьм рафде. Унегуьре э ме эгьуьл не расири. Эгенер и бедбэхде сер мере эгьуьл мибисдоге, ме чуьн туьни эгьуьлсуьзе, муьвэхьсуьзе зене хосдеш нихосдум.

ШИМИ ДЕРБЕНДИ НЕ ЗЕН Ю

Нисе дануьсденуьм расдиге и кор, небуге дербендигьо — шинохгьотонишгьой эн Шими ишу ведешендетге и ихдилоте. Гуфдиренуьт е руз гьовой эн шохьонгум Шими, бил э душ вери, эдембу эз онгурбогьгьой эн колхози э хуне вогошде, э ю омо расд омо куьгьне хьовир ю. Шими, уре виники, омбар шор бисдо, жогьиле вэхдгьой ю омо э ёр ю. Шими сер гирд уре э хуне э гьуногьлугьги эри огол зере.

— Туь мунош, — мугу Шими эз дусд хуьшде, — ме э зен ме гуфдирем эри имишеви е хубе гьингьэр соху э гушд кергиревоз. Бурайм э хуне, нуьшим э тегьнимимуревоз, хуб гьингьэр э сир-суьрке не шоробевоз хурим, гирошде рузгьо, жогьиле вэхдгьоймуре э ёр биёрим.

Дусд Шими, хотур эн уре эри не гьишде, рази бисдо.

Шими, гьетте эз дер дироморе, шори-шори мугу эз зен:

— Эй зен, гIэзизе гьуногь, куьгьне дусд ме омори. Зу бош эриму гьингьэр деки, дара эз гьомбор эриму е серине шоробиш дирувун!

Оммо Шими, шиновусденге эз зен, у гьингьэр не сохди, чуьнки эз хуне-жигере вечире уре вэхд не бири, гьовой Шими гье усэгIэт е жирейге бисдо, дуьлхуьрд, пешмуе одомире хуно. Э пушой эн дусд хуьшдеш у уьзуьгьэрере хуно бисдо, эз гIэйб-хижолети сере дуллу гирд поисд.

Гьетте дусд хуьшдере эз лэгIэй гьопу рэхь сохде, Шими сэхд гIосидиври, зури-зури вогошд э хуне, сер гирд зен хуьшдере эри вешмерде, хьэрой сохде э сер эн у:

— Эй зен! Бебей туь су гиро! Туь мере э пушой гьуногь биёбур сохдики. Согь руз э хуне нуьшдей эдее рэхьэти вегирде, туьре эри е гьингьэр сохдеш тембели гирдебу?! Ме эдее эз себэхь те шохьонгум жофо кеширенуьм, эрэгь тигьги сохденуьм, оммо эн туь э хэпер туьш нисди...

— Меш десе э сер дес веноре, нуьшде не поисдем, — э битобиревоз жугьоб до зен. — Эн меш эз себэхь те шохьонгум и дуь дес ме э кори, кемер ме, гьулгьой ме эдете дорд доренуьт, вомундем, хэсде-мендеюм, хэсде-менде гердо хэгьергьой туь.

Шими, суьпле хэнде сохде, мугу эз зен хуьшде:

— Лап бовор сохдум рафд э гофгьой туь, туь мунош гье эз у расди. Гьич эз кор-бор эн хунеш одоми мивомуну, хэсде мибу!? Гьеммей эн у коргьой зенунере, хунеире фит зере-зере эй хьэз сохде мибу. Кор эн чули, эн мердине бешгьэи, эн ишму бешгьэ. Расди эн ишму четини ини — гIэйил зенде. Кидан гIэйил зендеш унгьэде гурунд, зэхьмет нисдиге, ишму гуфдиренитгьоре хуно. Негьогь нисе гуфдиреки э метелегьо: хьиллеигьо, гIэмелданигьой зене э гIэребе венориге, гIэребе ниветову...

Эри зен Шими лап гурунд, хуурди омо ижире лойгъсуьзе гофгьоре эз шуьвер хуьшде шиновусдки.

— Гьелбет, туь мере хуно миёсди зенде, песде мидануьсди, иму дерд, зэхьмет хурденимге э зендеки, небуге вогънеки ноле кеширенимге, хьэрой сохденимге., — ох вокошире, мугу зен. — Э дес ме не дери, туьре бигьилуьм зенде, «дэгIэм» эн и коре эй дануьсде. Оммо э жигей туь, кор чули, кор мердире ме белки эз туь хубтеш сохдумге. Гьери туь миданиге сох кор хуней, эн зенире э жигейме! У вэхди мивиним туь чуй мифугъуниге.

— Бошгу, ме хьозурум, — шори сохдере хуно, мугу Шими. — Дие эри чуй норе гьишде и коре: гье себэхь веги бил-лапаткере бура э жигей ме э кор, ме поюм э хуне, кор хунеире эри сохде. Песде мивинуьм туь хуьшдени туь чуй мифугъуниге.

Себэхьмунде зу-сери зен хэбер сохд шуьвер хуьшдере, комики гьеле хисиребу, э ширине пих дебу.

— Вэхиз, — мугу зен эз Шими. — Е бо эн суьфде гове дуьш, э нэхир ведеки, небуге нэхир мирав, гов мимуну эз нэхир. Э гIэил хуб дениш, не гирисуь, худо меёро нечогъ не бу. Э вэхд ю гIэиле чи ди, э гуфере хисун. Хунегьо-жигегьоре те ме оmore хуб жару зе, вечи. Гьобоигьой гIэиле шу, веше э хьэёт э сер расе эри хуьшг бире. Масде деки э нигьре, те ме оmore нигьре зе, эри шохьонгуми гьингьэр хьозур сох...

Эхирки зен Шими тапшуьрмиш сохд э мерд хуьшде чуй кор сохуге у э хуне те ю эз кор колхози вогошде. Песде зен доноре э чейтен нун, гьофун эри хуьшде, венуьшде э кул хэр Шими, рафд э лой гьопуй эн хьэёт. Э ён дер эн гьопу расиренге, э ёр эн у чуйниге оморере хуно, гье у сэгIэт поисд, чаруьсд э лой эн хуне.

— Эй мерд! — эз сер хэр келе-келе хьэрой сохд зен, — кем мундебу фурмуш сохдени: э север э сер хоегьо нуьшдигьо керг гьуьртире эз сер хоегьо вэхиде мегьил. У гьетте гьуьт-гьуьт сохде, бер э пушой эн у дон не гIов ни. Эгенер у эз сер хоегьо вэхидге, хоегьо хиник мибошут, вечегьо ниведировт!

Зен гьетте эз хьэёт ведарафде. Шими вэхидд, зур-зур шовол хуьшдере вокурде, говдуьше вегирде, дерафд гье у сэгIэт э говду шире эри дуьшире. Оммо гьетте у сер гирде гове эри дуьшире, э гуфере гIэил гирисд. Шими терси, те гIэиле е бо хоши гирде, хисунде, песде гове дуьшире, нэхирчи нэхире миберуь, гов эз нэхир мимуну. Унегуьре у е тепуьк зере эз гов, ведекирд уре эз хьэёт.

ГIэиле жумунде, хисунде бэгьдо, Шими сер гирд де коргьойгей хунере эри сохде. Эн суьфде у е бо сер гирд хьозури гьингьэре эри дире: гIорде зе э гIэрдовижевоз, хэми сохд, э ён эн кинле пой бесде оmoreбугьо керге куьшд, пар юре демиз сохд, жуьх до. Песде нигьрере овурде но э минжи хуне, э ён гуферей эн гIэил. Э гьэд нигьре декирд чор-пенж говдуш масд, унгьэдейге хинике гIовиш, песде, нуьшде э хори, сер-гирд нигьрере эри жумунде. У э нигьре зереки, гIэил гене э гуфере гирисд. У вэхди Шими, эз е ло нигьре биёв гуфдире, эз е лойге гIэил э гуфере жумунде биёв гуфдире, у нигьрере бесд э кул хуьшде, гуферере доно э герден хуьшде, э ижире тегьер сер гирд хунегьо-жигегьоре эри вечире. У суьфделе сер гирдебу хунере эри жару зере, керг гьуьрти э кергелуь сер гирд эри гьуьрт-гьуьрт сохде. Шими гье у сэгIэт жаруре шенде, рафд керг гьуьртире эри дон не гIов доре. Эз кин эн у э вогошдеки, Шими миденишуь мивинуь сег эн хьэёт темиз сохде керге, комиреки у эри гьингьэр хьозур сохде гьишдебу, э лэгIэ доноре, э иловле чумечару сохде-сохде вирихунд берд эз гьэд хуне. Чумгьой Шими э гьофгьой ю верафдуьт. Эз гьэгр-хуььрш эн дуьл хуьшде у фурмуш сохд э кемер ю нигьре верире, э герден ю — гуфере, е келе хьэрой вегирде э сер эн сег, гьов кенд рафд э сер эн у, керге эз у эй векенде. Бирден пой Шими че-

муьсде, у э е зарбевоз шугъомо офдо э сер эн сиро, э ён эн дер. Совуй эн нигъре хуьрд бисдо, гуфере гІэил чаруьсд. ГІэил э гуфере хэбер бире, эз терс, хьэлегигери е божэхь дешенд, дие гьич лэгІэй хуьшдере не гирд. Шими дениши вини гІэил хомуш нисе бире, оммо гьеле уре э хуне филонгъэдер кор мунди, э гирисдеигьой гІэил неденишире, гуфере деберд но э хуне, ю ведиромо э хьэёт, эз э хьэёт гешдембугъо кергъо эри гирде куьшде, э жигей эн у сег бердигъо керг. Оммо у гьетте э сер кергъо шив кенде оmore, кергъо терсире, гъо-гъо зере, пар куфде. гьерки э е ло вирихдуьт. Шими дениши виники керг гирде эз дес ю ниверов, гъэгъри-гІюси бире, диромо э сарай, вегирд эз сер герме хоегъо хисиребугъо керг гъуьртире, сер юре бурри э жигей эн у сег бердигъо керг э гьингъэр эри декирде. Бирден э ёр эн у омоки, ки керг гъуьртисуьз хоегъо хиник бире, пуч мибошут не ю гьечиш-гьэчуш, чендгъэдер хьэрекет сохдгеш коргъой хунере э рэхь берде нидануь, эри хуьшде вогъне офде, векенд шовол хуьшдере, э жигей керг гъуьрти нуьшд э сер эн хоегъо.

Шохьонгум чуьшме дарафденге, зен Шими э кул хэр вери вогошд эз кор эз богъгъой эн колхоз, дуьлшор, ловхэнде. Оммо у э хьэёт диромоки омбар мэхьтел мунд. Гов эз нэхир оmoreбу, оммо уре дуьширегор кес не бу, гуселе эдембу хурде шир эн уре. Э ён эн дер лугъэгъой эн хуьрд бире совуй эн нигъре лов-тум бируьт. Хори эн сиро э дугъ не руьгъэревоз билесумол бу. Э гуфере гІэил эдембу божэхь зере, сеслей юш эз гирисде гирдебу. Э гъэд эн хуне кергъо э хурузевоз иловлей эн тешд хэмире ведебурра, эдембируьт хэмире хурде. Хуьшдени Шими э с жигеш веде не бу. Зен офд уре э сарай. У шоволбирэхьне нуьшдебу э жигей эн гъуьртие керг э сер север э сер эн хоегъо, гъэйле э лэгІэ дери эз хэсдеи эдембу миже куфде.

— Эй мерд, и чуй муьгІуьжуьзи ме диренуьм, и чуй дер-бедогъуни э и хуне дери? Туь э жигей керг гъуьрти эри чуй нуьшдей?! — э келе мэхьтели ве гІюсииревоз пуьрси зен.

Шими э гужевоз чумгъоре вокурде, э зен денишире, эз жигей хуьшде невэхишде, э менэхьэфиревоз, мугу эз зен хуьшде:

— Жон зен, туь гъэгъри, гІюси мебош, ме гьейсэгІэт гьеммере э туь гьондурмиш мисохум. — Ме эри гьингъэр хьозур сохдебуьруьмгъо керг сег берди. Унегуьре ме, э хэёл недерие одомире хуно, керг гъуьртире нэхэбереки куьшдуьм э жигей эн у. Песде э ёрме омоки, хоегъо керг гъуьртисуьз пуч мибошут, ме де коргъойгере шенде, нуьшдуьм э сер эн хоегъо, угъо пуч-хэреб не бошут гуфдире.

— Гьери, имогъой, туь «худо гьишдге» ченгъэде нуьшденини гьечи э сер эн и хоегъо? — лове э шефде хэнде веберде, э руьхшендиревоз ве гъэгъревоз, пуьрси зен.

— Минуьшуьм дие те герек гьисдигъо, дуь-се орине, те вечегъо ведироморе, — хоши-хоши, мугу Шими. Песде дуьл зене эри жэгІм сохде, мугу, — оммо, э жун бебей туь зен, гьич фикир мекеш, ме ёгъин вечегъо миведешенуьм эри туь. Энжэгъ те ме э сер эни хоегъо вери туь э кор колхозиш бура э жигей ме, кор-бор эн хунереш сох. Энжэгъ э кор э рафдеки, фурмуш месох, эри ме чиш, шоробиш биёр ни, гьер руз э руьгъэ не душевевоз эри зенде зенгъо сохденигъо хэшилиш сох ни э пушой ме, кисей мереш томбоку пур сох ни э ён ме...

МЕ ЧУЪТАМ ДИССЕРТАЦИЯ НУВУЬСДЕБУЬРУЬМГЕ

— Эй мерд, туьш и хэлгъэ хуно вегирде е диссертация не нуьвуьси, е кандидат наук не боши? Песде, худо гьишдге, докториш мибоши, — мугу э мигъровуниревоз, менэхьэфиревоз, эз ме зен ме, иму гьовой шохьонгум эри чой хурде нуьшденге.

Эри ме гофгьой эн зен гьечи мэхьтели омо, эз гофгьой эн у э хуьше домундуьм, ки хурде чоиш рафд э бугьоз ме мунд. Пейлере э сер бишгьоб норе, тиж денишируьм э зен.

— И чуй гофи туй э ме гуфдирени? Эри чуй биё нуьвуьсуьм ме диссертация, мере беге дие кор нисди? — э биразириревоз пуьрсируьм ме эз у.

— Чуйтам эри чуй? — бирден гьэгьри бирере хуно, мугу зен, гьошгьоре гьуьжунде. — Чуй хэйри эриму эз у туй нуьвуьденигьо мэхсерее ихдилотгьо? Хэлгь, ме дануьсденуьм, хундени, хэндуьсдени, оммо мере неки хэндуьсде, гирисде воисде эз дес туй.

— Эри чуй?

— Гье «эри чуй, эри чуй?» — глоси бире, жугьоб до зен. Песде сер гирд э дуьл хуьше гирде гьише гофгьоре эри гуфдире э ме. — Э туйревоз э и хуне не нуьше, одомире хуно, не гоф сохде нисе бире. Гьеммише, туй э хуне дерики, нуьшдени э е куьнж, эз и чешмише одомигьоре хуно, сер гирдени эри думит сохде, э зир зугьу фугьунде те е ихдилог неёв э фикир туй эри нуьвуьсде. Туй э екиревозиш гоф нисе сохде. Эгепер гоф сохденигеш, туй э хуьшдеревоз гоф сохде, хэндуьсде эз и делуье одимогьоре хуно. Глэйлгьош кими вэглдо эз туй терсиренуьт. Шев-руз, дем-сэглэт мундей рафде э песой эн и ихдилотгьой туй. Визор оморем, чорей ме буге мигьилуьм мирам эз дес туй э хуней бирор ме, — гирисдере хуно, мугу зен.

Ижире гофгьо, мур-муригьоре ме эз зен омбар шиновусдем пушотеш, оммо эз товуней диссертация ме гьейсэглэт суьфдеи гиле эдее шиновусденуьм эз у. У эз расдиш не гирисуь гуфдире (урусгьо гуфдиренуьт: «Чумгьой зен э таре жиге веруьт») ме э хоши, шолумиребез мугум эз зен ме:

— Гьер мерде е сениглэт бире, сениглэт ме—нуьвуьсдеини. Имогьой э гуфдирей туйревоз чуй биё сохум ме?

— Чуй биё сохи? Ше у сениглэт туйре, нуьвуьсдеигьой туйре. Бош кандидат, доктор, ме эз ижире сениглэт туй лап гьечи визор оморем, е сере вегирде, вирихдени мунди мере.

Хуьурш ме вешенд э келлей сер ме. Мере омбар гьэгьр омо зен ме э товуней сениглэт ме ижире усоле гоф гуфди гуфдире. Гьеммеш дануьсдени, сениглэт ме омбар четин гьисдигеш, обурлуье сениглэти, хэлгьэ герек гьисдигьо сениглэти. Оммо ме хуьшдере э дес вегирдуьм, гофгьолмогьол небу гуфдире э хуне гоф не сохдум. Энжэгь мугум эз зен, ки диссертация мере эри нуьвуьсде не войгей, не божерени, ки эри ме диссертация нуьвуьсдеш екини, э дерзеребез чол векендеш.

— Синдила гофгьои гофгьой ту, — келе-келе мугу зен, — Гьелбет, ме дануьсденуьм э глэрей эн диссертация нуьвуьсде одомигьо, кандидат, доктор бирегоргьо омбаре божорене, хьохмолуье одомигьо деруьт, коргьой гуюгьоре хуно, худо гьувот до угьоре. Оммо гьисдуьт ужирегьош, комигьореки не эгьуьли, не божорени. Уни мере е кухолей, эгьуьлбуше, тэхдей юре глов берде одомини, оммо, биё виниш, диссертация нуьвуьсди, кандидатиш бири, ки дануьсде, белки э и зуригьо докториш бисдо. Туй ченд уш нисди беге?

Гьэгьигьэтиш зен ме и гофе гуфдики, ме екем э хуьше домундуьм. Эз е ло и гьуьт-гьуьтигьой зен ме, и сениглэт мере шенуьм гуфдире, сергуш мере, визор мере берди. Эз е лойге е паре одомигьо мэхсерее ихдилотгьой мере эри ишу верасиренуьт, еглни ме э ишу хэндуьсденуьм, глэйбгьо, усоле хосиетгьо, кемсуьгигьошуре э пуьглуьл ведировунденуьм, унегуьре угьо э ме эз зир чум, хуни-хуни дениширенуьт, э дуьшмен бешу дениширенуьтгьоре хуно. Темизе, дуьруьсде одомигьоре хьэз оморенигеш, хьиллее одомигьоре хьэз нисе оморе, инжимиши дуьлмундеи омбар бире. Унегуьре ме эри ме фикир сохдум, белки эз расдиш ше-

нуым и сенигIэт нуувуьсден мере, нуувуьсуьм меш е диссертация, кандидат бошум, сер мере динж сохум.

— Гьери гу, бебей туь муно, у киниге, хэре, эгъуьлбуше, тэхдей юре глов берде кухолей туь эз товун чуй нуувуьсди диссертацией хуьш-дере? — пуьрсируьм ме эз зен.

— Нисе дануьсденуьм эз товун молихьгьоице, мужакгьоице, кекгьоице, шудгьоице небуге эбрэггьоице, — лове э хэнде веберде, э мигь-ревуниревоз жугьоб до зен, э хьисобевоз верасире эри хуьшде, ки эхириш ме «э сер гофгьой ю оморем» гуфдире.

Ме и гоф эн зене шиновусдумки, дуьл ме екем динж бисдо, небуге ме нисе дануьсдембируьм эз товун эн чуй нуувуьсуьмге и диссертацией мере. Эз товун эн ижире чигьо диссертация эри нуувуьсде эри ме лап асант бу, чуйнки ме гIэил гьисди э е косибе дигь зигьисдембируьм. Э хуьнейму туьре ченд гьэдериш воисд дебу: кек, шуд, пеленг, мужак, мегез, эбрэггь, молихь, муш. Ме ижире чигьоре эз гIэилиревоз хуб дануьсденуьм. Э ёр е руз бебейму эз хуне ведироморе, пусди э тен ю вери поис-дебу э ён боруй хьэйт иму. Гьунши, уре «руз эхэйрбу» доре, мугу эз у:

— Эй Довид, хьол-руз, хуне-жигей туь чуйтами?

— Валлагь, зобу нисди, гьунши, — мугу бебейму гье и туьтем э десевоз э герден хуьшде эз ехэн пусди ведироморевугьо кекэ э е зарбевоз зере, — энжэггь и кекгьо, шудгьо, эбрэггьо, мужакгьо не мегезгьо имуре чум вокурде нисе гьишденуьт э хуне.

Ме эриме теслих сохдум нуувуьсдени диссертация эз товун эн мегез. Оммо ме сер гирдуьмки эри хунде, дануьсде те э ме расире ки чуй нуувуьсдиге эз товуней мегез, омбар мэхьтел мундум. Эз товуней мегез, зиндегуни эн у, ченд жире гIэзоргьо лов сохденгге у, омбаре литература нуувуьсде омори. Оммо ме эри ме думит сохдум эри нуувуьсде ижире диссертация: «Чуй жире тефигIэтиге хосиетгьой эн мегез дигь эз хосиетгьой мегез эн шегьер ве чуй чоре сохде герекиге угьоре эри гьирмиш сохде».

Ме э нуувуьсдеки: чуй жире тефигIэтиге хосиетгьой мегез эн дигь эз хосиетгьой мегез эн шегьер, нушу дорум, ки угьо эз сер-сифет, деспой, чигьрет-нишон дуь эз еки бешггэ нисдуьтгеш, оммо эз хосиетгьой мегез эн дигь те хосиетгьой мегез эн шегьери тефигIэти омбар дери. Меселен, мегез эн шегьери нединжи, женжели, туьндехуи, гIэйб. нисе дануьсде, сэхдеруи. Меселен туь уре пиш мисохи миведекини эз дер, у шиширени дироморе эз пенжере, эз пенжере миведекини, у, сере э бигIори доноре, вогошде дироморени эз дер, вогосире мундени э шишегьой дер-пенжере, дануьсдени, хьэёсуьз, чуйтам одоми э кек гьэггьр сохде, пусдире доноре нисухунуге, гьечу одоми, э мегез гьэггьр сохде, шишегьой дергьо-пенжерегьоре зере хуьрд сове-сов нисоху. Оммо мегез эн дигь олхогьини, сабуьрлуьни, гьеммише ховелуьре хунои, ужире женжел, туьндехуй, гIэйб-гIор недан ве сэхдеруй нисди мегез эн шегьерире хуно.

Ме э диссертацией ме неки гуфдируьм, ве гьемчун бурмундуьм, эри чуйниге ижире бешггэи, тефигIэти хосиетгьо, дивэгIгьой эн мегез шегьери эз мегез эн дигьи. Чуйнки э шегьер сес омбари, мошингьои, мотоциклгьои, ченд тебэггэи хунегьои, тузи, бугьунтини э вэхд гьеминоп, эз хунегьо бэггэи, э хьэётгьо-жигегьо эри хурде бегьем чи нисди. Оммо э дигь нэгI. Э дигь унггэе сес нисди, сокитини, эвир гьовои хуби, теми-зи. Песде эри мегез хурдение чи э гьеме жиге гьисди.

Песде нуувусдуьм ме чуй сохде герекиге мегезгьоре э дигьиш, э шегьериш эри гьирмиш сохде, эслогь эз гIуьлом тур-темиз, пуч-гьич сохде, чуйнки хосиетгьой эн мегез шегьери нен мегез дигьи бешггэ гьисдуьтгеш, угьо омбаре зарали овурде эри жунсогьи инсонгьо. Чуй герекни егIни угьоре эри пуч сохде? Ме нуувуьсдуьм, ки угьоре эри пуч-нисд сохде герекни гьеме бэгIвечегьоре хуте сохде э жигей эн дон, бгIли, зэгI-

рул хурде, энжэгъ мегезгьой эн шегьер нен дигье хурдени. БэгIвече эри чуй, паруьсдек, буьлбуьл, гигорчин эри чуй нэгI? унегуьре ки, эз бэгIвече бэгъэй, э паруьсдек, буьлбуьл ве гигорчин ижире келе везифее коре тапшуьрмиш сохде гIэмел ниёв, гуьл-имид бире э угьо. Чуйнки угьо гьетте екемлей рузгьо хиник бире, поиз куьнд бире, сере вегирде, вирихденуьт э герме хоригьо. Эз унжо вогошденуьт э гьизгьин васали, гьовогьо герм биренге. Кутэхьи гоф, ним сал зиьдте паруьсдек, буьлбуьл ве гигорчин э е жиге нисе биренуьт. Оммо бэгIвече нэгI. У не зимислу, пе гьеминон эз жигей хуьшде нисе жуьмуьсде. Оммо бэгIвече унгьэде хэйр нисе овурде эри одомигьо, чендгьэде зарал овурдениге. У э мэхьсуьлгьо, тэхуьлгьо ве богьгьо келе зарали зере. Гьер сал э шуьгьэмбей эн бэгIвечегьо ченд сад гьозор тонн эн тэхуьл пуч-хьэл биренуьт. Ме эри субит сохде и фикир мере ижире примериш овурдум (э диссертация уре «половой материал» гуфдиренуьт).

Э склад эн е колхоз зимигьо дурунде, хэрмонгьо куфде, вечире верасде оморенге е складе те серэгьови гендуьм пур сохдебируьт. Се мегь гирошде бэгьдо, ревизоргьой колхоз оморуьт эри фегьм сохде, дирэ э чуй хьолиге гендуьмгьой эн колхоз. Угьо гьетте дер складе вокурде, дироморе э гьэд склад, эз мэхьтели перт бисдоруьт мунд, гуйге зугьун ишу кут бисдо домунд э лэгIэшу. Э гьэд эн и се мегь, гендуьм э склад дебуьгьо те нимеш не мундебу. Завсклад диренге мэхьтели эн ревизоргьоре, дуй энгуьшде доно э лэгIэ е келе фит зе. Гье у сэгIэт эз сер гьембиз эн гендуьм е десде бэгIвечегьо вэхьшде, вирихдуьт, пар зере нуьшдуьт э серегьови эн склад.

— Э жун ишму, бовор сохит, гьеммей эн и гендуьмгьоре и хьожигIэлемхуре бэгIвечегьо хурдет, — мугу завсклад, э серегьови нуьшде десдей бэгIвечегьоре нушу доре.

Ревизоргьой эн колхоз сере жумундуьт, ох кешируьт, эз и дуьлесди кешире одомигьоре хуно, песде хуб эрэгьи хурде, закуске сохде бэгьдо, гье э гьэд эн склад, комигьореки хуьшдени «гьуногь дусде» завсклад гьуногьлуьгьи сохдебу, угьо, гьемин бире нуьвуьсдуьт акт. Э акт ревизоргьо нуьвуьсде, гьул кешируьт, ки эз расдиш сесад пуд гендуьме, вес нисе сохденигьоре э склад, гьеммере бэгIвечегьо хурдет (гьэним хуро угьо). Э завсклад эри эн и кор е доне тэхсириш не вери. У темизе-хьэлле одомини.

Ме нуьвуьсденге э диссертацией ме бэгIвечере э жигей дон-гендуьм гьишдени энжэгъ мегез гирде, хурде, мере воисдембу э и тегьеревоз гьеебо дуй хэйрлуье кор сохум. Эз е ло тэхуьлгьо, мэхьсуьлгьоймуре дорим эз дес бэгIвечегьо, эз е лойге э кумеги эн угьоревоз тур-темиз сохим и секонелуье мегезгьоре.

Ме неки ижире эгьуьл-фикир доруьм учёнигьоймуре, э угьо рэхьиш бурмундуьм, чуйтам и коре э жиге овурде герекиге. Ме эри эн угьо не-сигIэт норум паруьсдеке э бэгIвечеревоз жуьфд сохдени, эз жуьфд би-рей эн угьо тозе жинс муьргьи ведешендени: нимей ю бэгIвече, нимей ю — паруьсдек. Эри чу ёгьин э паруьсдекевоз, э буьлбуьл енебуге э гигорчиневоз эри чуй изгI? Унегуьреки, паруьсдек лап дилбоше бежиде муьргьи. У э е сэгIэт сади бисд километр паруьсде. У энжэгъ мегез, мужак ве ижире чигьо хурде. Мере воисдембу учёнигьойму жуьфд сохде бэгIвечере э паруьсдекевоз, ужире тозе жинс ведешенуь, нимей ю бэгIвече, нимей ю паруьсдек, комики согь сал э е жиге мунде, э дилбоши паруьсдекевоз энжэгъ мегезгьой дигьи не мегезгьой шегьерире гирде, пуч сохдени, егIни хурек эн у энжэгъ мегези.

Ме диссертация э нуьвуьсдеки, гьовой зен ме лап хуб бу, у э меревоз лап хоши-хоши гоф сохдембу. Э хуне сес небу гуфдире у э бузпой гешдембу, асдале суьгьруьсдембу. Эгенер гIэилгьо э хуне нединжи, сес мисохдуьтте, зен угьоре терсунде, гьелебуле доре, мигуфди:

— Сес месохит, бебе, э шори-никиревоз эдее диссертация нуувуьсде!

Ме диссертациере нуувуьсде, верасде бэгъдо, суьфде-суьфде хундуьм уре ебо эри зен ме. Уре омбар хьэз омо эз диссертацией ме. Песде ме, дир не сохдеки, фуьрсоруьм диссертациере э биологический факультет эн е университет. Оммо чуй кориге е салиш җирошди, эз диссертацией ме не хэбери, не сирогъ, эхирки, жугьоб нисди. Унегуьре дуьл ме динж нисди, ченд жире фикиргъо, думитгъо оmore э дуьл ме. Оммо зен ме, олхоини. Эз ме гуфдирени:

— Гьич фикир мекеш, мерд. У эгъуьлбуше, тэхдей юре гIов берде кухолей ме кандидат бугъо жиге, туь. худоре шуькуьр, гье мибошигъои...

ГЪУНОГЪ

Поизи. Эз доргьой куче, воруше хуно, эдете зерде велггьо рихденуьт. Е велг, э шишей пенжере вогосире, екем мэхьэл серзофруво мунде, мугуиге эдембу э у минет сохде, сэхд гируь юре, эри ю кумег бошу гуфдире, песде эз шише жейле бире, паруьсдени э сер хори.

Э бухгалтерией эн торг, пенжерей комики э лой куче бугьо, дебу сес чутке дешенде ве евош гоф сохдей зенгьо. Энжэгъ нисе оморембу сес кор сохдей сэгІэт дивори.

Лелей Мустафа, гъэреул эн контор торг, тэгІди не сохде, эдембу гирошде эз тенге гІэрелугъ столгьо, вегирдебугьо зарплатере шумордешуморде. Эз зир куьгъне кечел бире килэхъ ю ве ди бу, верфе хуно сипи биребируьтгьо муйгьо. Эз фирегье плащ брезенти, э сер дуьшлуьг э тен ю вебугьо, эдембу буй дерьегъ оmore. Э зерд биребугьо сифет келе мерд нуьшдебу туз. Чуйкле чумгьо пэхъни бируьт э зир хэсде нуьгърее гьошгьой ю.

Пулгьоре шуморде, варасде бэгъдо, лелей Мустафа, донорени э куьф, оммо песде, э хэъл ю чуйниге оmore, гене ведешендени. Десе донорени гьевел э е куьф, песде э дуьимуьн куьф. Эз куьфгьо, ведешенде, венорени э сер стол руштегьой чекмеире, фит гъэреулире, э тигъэтевоз э целюфан пучунде сиротгьоре...

Четине зиндегуни гировунди лелей Мустафа. Е вэхд, те довгІогьо, секретарь парторганизацией колхоз бугьо мэхьэл, лелей Мустафаре, э чугъулигьой эн хогъингьоревоз, гъич тэхсир ю не биреки, берденуьт э гъэземет дешенде. И сиротгьо — едигор зен ве е теке гІэил эн уни, комигьоки те у эз гъэземет ведироморе, нечогъ бире, муьрдебируьт. Оммо изму, э уревоз кор сохденуьтгьо одомигьо, нисе дануьсденуьт э сер эню оmore гъозие-гъэдере.

Ужиреш бирени: согъ девр мизигъи э инсоневоз, гьер руз эеки вохурде, хьол-рузе пуьрсире, гофиш мисохи э уревоз, оммо гъичиш нидани эз товун зиндегуни эню.

... Е гилейгеш куьфгьоре гешде, лелей Мустафа, домундени э хуьшде. Бирден, мугуиге эз жендек ю лерз гирошде, сер гирдени э сер стол норе чигьоре эри кура сохде. Сифет энюш гьош-гъобогълуь бу. У гьеммише гьош-гъобогълуь бу ве эз кес хуьшдере дур мигирд.

Корсохгьой контор, коре шенде, эз зир чум дениширенуьт э келе мерд. Учетчица Фатьма, сиечердее, хунширине жогъиле духдер, э эйгьомевоз, пуьрсирени:

— Э лелей Мустафа, ишму гьеммише гьош-гъобогълуьнит эхи... Гемигъашмуре гІов берди бегем?

Комини буге очугъ хэндуьсд. Веди бу игьо гьевели гиле небу, келе мерде э и тегьоревоз э кор овурдембируьтгьо.

Лелей Мустафа, гъошгъоре фушенде, фирегье дес хуьшдере э душ Фатьма веноре, жугъоб дорени:

— Туь, духдер ме, гъеле жогъили...

Лелей Мустафа, де гофиге не гуфдире, вадарафдени. Нуьшдегор-гъоѵ контор гене кор ишуре сохденуьт, мугуиге лелей Мустафа инжо гъич биреш не бу.

Руз эдембу варасде...

— Рамазан Гаджиевич, — мугу бирден, е пуре эз салгъо миёнее зен, — эри шевхиси гъуногъ иму фикир сохде гереки, э мигъмонхоне жиге нисди.

— Комини гъуногъ? — пуьрси главбух.

— Чуьтам комини? Инжинер холодильникгъоре...

— Эри... эри... — Рамазан Гаджиевич мунд фикирлуь, — мере э шегьер хуне нисд... Белкем туь гъобул сохди уре?

— Меш фикир сохдебируьм гъечу сохдени, оммо мереш гъуногъгъо дери э хуне — бирор ме э кифлет хуьшдеревоз омори.

— Чуь сохде гереки?.. Гъери телефон зенуьм э мигъмонхоне, мере э унжо е шинохэ хьовир дери. — Рамазан Гаджиевич трубкай телефоне вегирде, пуьрсирени мигъмонхонере. — Мигъмонхоне? Мамедов? Салам! Рамазани гоф сохденигъо. Э туьревозуьмгъо, э ён иму е инженер омори, е кумеги сох жигесуьз не муну. Чуь? Гъичиш нисд? Гъе белкем гьерчуьтам бисдо сохди, э ме гъэрд нивомунугъоре туь дануьсденики? Гъичиш...

У э хуьшде домунде, дениширени э корсохгъо, мугуиге эз угъо эдембу кумеги хосде.

— Света, белкем туь мидани?..

— Ишмуш гоф гуфдиренит, — мугу духдер, эз гІэйб гъирмизи бире, — Ме тэхьно зигъисденуьмгъоре ишму бега нисе дануьсденит.

— Чуьни инжо? У жовони, хунширини, э шуьвериш мидани рафде, — гъенег сохде, мугу главбух, духдере диеш э гІэйб венгесде.

... Сера гъуз гирде, хуьшдере э нешиновусдеи веноре, эдембу кор хуьшдере сохде Фатьма. Гъемме дануьсдембируьт у э дедешуревоз э е куче, э ён еки зигъисдембируьтгъоре.

— Чуь хъэйф, меш нидануьм, — те эз ю хэбер вегирде, мугу Фатьма, — чуьнки хэлгъ чуь мугую?!

— О... о... ох! — лугъонд ох кеширени главбух, — гІэйб нисди ми эриму гъуногъе э куче гъишде?

Бирден э хуне дироморени шофёр контор, гъе эз лэгІэй дер пуьрсирени:

— Ишму оморенит, Рамазан Гаджиевич? Руз дегирди, гъовой воруши.

— Рафдеш гереки, э гъуногъэвоз чуь сохумге нисе дануьсденуьм...

— Э коми гъуногъэвоз? — не варасире, пуьрсирени шофер.

— Э инженеревоз дие...

— Уре лелей Мустафа теклиф сохд э кин хуьшде берд, гъейсэгІэтле рафдуьт.

Эз екиш гоф не ведиромо. Энжэгъ, э тегьер э дуборе зиндегъуни во-гошденигъоре хуно, эдембу кор сохде сэгІэт дивори: тик-так, тик-так...

ХЭНДЕ

Э гІуьмуьр хуьшде инсон э е ченд одомигъоревоз расд оморе вохурдени, оммо чуь кориге, еки эз у одомигъо э ёр одоми зиьдте мунде, мигуиге у э дуьл инсон эри хуьшде е чуькле жигеле гирде. Гирошденигъо

вэхдгьо, бирден оморени у одоми э иму ебойгеш вохурдени, у вэхди иму гьимет дореним эри хэйли чигьо, комигьореки э бэхд ю э жигей е бурра нэхуьш не гирдебирим.

Ижире фикиргьо сохдум ме ди шохьонгум, бирден э гьирогь дерьёгь ихдилот эн е келе мерд уресе шиновусденге. Э ёр ме омо четине рузгьой гІэилиму...

Э и чуькле шегьерле, комики бине норе оморебу э лов хуьршлуье дерьёгь, ме суьфдеи гиле нисдуьм. Ме бирем инжо э гІэилиш, эз и бисд сал пушотеш, довгІо варасденге. Гирошде поездгьо мигьишд у вэхди э перрон эн станци гьич не дире, не шинохде одомигьоре, комигьоки миоморуьт э и довгІо дес не зеригьо далдее шегьерле, эри фурмуш сохде ишу оморе гьэзобгьоре.

ДовгІо омбаргьоре шенди э гьер куьнж улкейму. Оморембируьт инжо одомигьо, вир сохдетгьо кифлетгьоре ве бирор-хэгьер ишуре. Бу ужи-регьош, эз довгІо э хуне вогошденге, мивинируьт хэребелугьигьоре, унегуьре учмиш мибисдоруьт миомо, э тегьер гьушгьо, вачарунде лулегьошуре диренге, пар зере учмиш биренуьтгьоре хуно.

Е руз э е эз герми гьеминон тузлуье кучегьой шегьер, э минжи гІэилгьо, ме суьфдеи гиле дирируьм е чордегь сале куклере. Нум эн у бу Шурка. У бу лэгьэрле, ранг ю зим-зерд (иму, довгІоре эз сер берде гІэилгьо, гьеммеш гьечу бирим у вэхди). Энжэгь чумгьой Шурка... Гьич ужире чумгьо ме э гІуьмуьр ме не дирем, э угьо дерд ве гьэм пур бируьт...

Песде е коригеш дебу э Шурка: эри одоми гьечи миомо, у э нефес кеширеки, мигуиге гьирке сохде эдее гирисде; эзуш бэгьэй, кими вэгІдо, хэндей гІэилгьоре мишиновусдки, у гьеебо мипоисд, кешире сим сазе хуно, милерзи ве сэхд хээрой мисохд: «НэгІ! Ни гуюм! Де...дей...й!»

И хосиетгьой Шурка эриму е хэндей миомо, унегуьре иму уре динж не гьишде, мивидовусдим э песой ю ве хээрой мисохдим: «Хэре Шурка! Хэре Шурка!»

Имогьой хэйли вэхд гирошди. Иму, гІэиллегьо у вэхди нисе варасирембирим эри чуь эхи у куклере хьэз нисе омрембуге эз хэнде, ве хэндере шиновусденге, эри чуь сохдембуге у хээрой.

Ме имогьойш нидануьсдуьм сур эн у коре, эгенер ни шиновусдуьмге ихдилот эн келе мерде э гьирогь дерьёгь...

Вэхд эн васал бу. Э вишегьой Белорусия доргьо сер гирдебируьт эри велг ведешенде. Хоригьой вишегьо пур бируьт савзе гиевгьо ве ранги-рангие гуьлгьой васали. Гьушгьо, э офтой васали ве рачи гуьлгьо ошугь бире, сер гирдебируьт эри хунде мугьумлуье мэгІнигьошуре. Оммо у гьушгьо, гьелбет, нисе дануьсдембируьт эри чуь кор и се сал э сес мэгІнигьошу гьэриш биребуге сес гунилегьо ве бомбгьо, снарядгьо. Сер мигирдки сес гунилегьо эри оморе, гьушгьо, мэхьтел бире, мипоюнд сес мэгІнишуре. Сесгьой гунилегьо поисденге, гьушгьо сер мигирд гене эри мэгІни хунде. Чуь дануь угьо, ки у сесгьой гунилегьо эри одомигьо бедн овурденигьоре.

Е дуваздегь сале кукле, э сер кутуки нуьшде, эдембу э десде гирде эз више вечире гуьллегьоре. Имогьой е сал бу гІэил э више зигьисдембу. Эз више те дигь бисд версиш не бугеш, у э дигь рафде нисе дануьсдембу дедешуре эри дире, у эри руй дедей лап хьэсрот биребу. ГІэил э фикиргьой хуьшде дери, уре хэбер не бисдо кей э ён эню оморе поисдге радисткей отрядь партизангьо.

— Кеш, Шурка, туьре командир оголи.

— Эри чуьниге туь нисе дануьсде?

— Э дигь миё бурай...

— Эз расдиш? Ги гьечуниге игьо туьре, — гІэил, өз шори, десдей гуьлгьоре дорени э духдер, ю видовусде, рафдени э кин командир партизангьо.

Командир, Шуркаре э ён хуышде нушунде, э десевоз гъэл гирде эз базуй энугу, гуфдирени:

— Э дигъ иму немцгъо омори. Туь бие бурай, дани чендгъэдеиге угъо ве э коми хунегъо зигъисденуьтге...

Шурка вэхуышденге эри рафде, командир, уре сэхд гъэл гирде, эз пушонию моч сохде, мугу:

— Бура, гъэззи, эз хуышде мугъоет бош, э рэхъгъо ве э кучегъой дигъ омборе патрулгъо гешденуьт...

Шурка вадарафде бэгъдо, чумгъой командир тар бисдоруьт эз гъэргъо. Шурка эн у чуьклеи бирорлей ю бу. Уре езугъ омо э гъэил, у мугу э дуьл хуышде: «Гъэилгъош э боло офдори... Э жигей э школа хунде, э женг деруьт э хунхуре дуьшменгъоревоз...» Командире чоре мибисдоге, гъелбет у гъэиллере нифуьрсо э дигъ. Дие чуь соху, келетегъоре фуьрсоге, э пушой чум веди бире, зу э бохд рафденуьт...

... Менгсуьзе шев бу. Астарегъош вебируьтге э асму, лап торик бу. Э гъэд више гъич е сеслеш нисе оморембу. Шурка гъемме жилгъэгъоре хуб шинохдембу, торикиш буге, у зу ведиромо эз више э келе рэхъ, комики рафдембу э дигъ энугъо. Ебойге э лой чеп, нехэбереки дегесирени товуш ве гъелуьсди муьрдени. Гъэил гъеэбо пэхъни бирени э гъэд эн е куле ве, дуьл ю сегъмлуь бире, гуш венорени. Э гуш энугу дарафдени сес гоф сохдей немцгъо. «Э хъисобевоз игъо патрулгъой, — гуфдире у э дуьл хуышде, — Гъечуниге дигъ куьнди». Сесгъой пое-пой сокит биренге, Шурка зури-зури гирошдени рэхъэ ве пушой себэхъ оморени расирени э хуне. «Чуьтами бу инжо дедей не келебебе? — мугу у э дуьл хуышде, э хъэьт э дарафдеки.»

Гъеэбо дер хуне вокурде оморени ве эз хъэьт ведироморени дедей энугъо. Мигуиге зен дануьсдере хуно гъэил ю омореире, рафдени э лой Шурка. Негъогъ нисе гуфдиреки: «Дуьл дедей хэбердор бире гуфдире».

— Дедей! — евошлей гуфдирени Шурка.

— Шурка, жон хэлеф ме! — гъэл гирде гъэиле, зен дебердени э хуне.

Гъеле угъо бегъем э екиревоз синесов не биребируьт, бегъем дуь хьол-руз екире пуьрсире не дануьсдебируьт, дер энугъо сэхд куфде омогъо, ве э келе хъэроевоз буйругъ доре омогъо:

— Вокунит!!

— Немцгъой! — мугу келебебе, э терсевоз.

Гъэиле, дедере ве келебебере немцгъо, дуьсдогъ сохде, берденуьт. Шурка мэхътел мундебу ве нисе дануьсдембу эз же дануьсдебуге немцгъо ю э хуне омореире. Оммо Шурка э дедешуревоз э хуне э дарафдеки е мерд — дигъи энугъо, комики эри немцгъо полицай биребу, дири угъоре. У э суьфдеи рузгъой довгъо, дизертир бире эз армияйму вирихде, биребу полицай. У дануьсдембу бирор Шурка э и куьнде вишегъо командир отряд партизангъо биреире, оммо чуь хъэрекетигъош сохдебу жигей эн угъоре офде нисе дануьсдембу. У, эз кефгъо-хъэзгъой хуышде э хуне э рафдеки, лул-пиьниш буге, Шуркаре диренге, пиьни энугу рафде, бисдо ишьёр. «О-о, — мугу у э дуьл хуышде, — э сер ме мозол оморики» ве видовусд зури-зури гуфди э офицер немцгъо Шурка омореире.

Булутлуье руз бу. Ригазгъой офто, эри хуышде рэхъ вокурде эз гъэд булутгъой асму, фуьрсорембу э хори герме ригазгъой хуышдере. Дуьсдогъгъоре ведировунде, поюндуьт э мейдуй дигъ. Э дигъ демундебугъо одмигъореш, кура сохде, овурдуьт э мейду.

Шурка поисдебу десгъой ю бесде ве гъеммей ю хуни-хэмири. Э ён энугу поисдебу офицер немцгъо.

— Ки фуьрсори туьре э дигъ? — пуьрсирени офицер эз Шурка э зугъун уруси.

— Екиш, ме гъеммишеш инжо зигъисденуьм, — жугъоб дорени Шурка, э тигъэтевоз денишире э сифет офицер.

— Дургу мегу! Туьре партизангьо фуьрсори! Гу э чуйжоиге жигей эн угьо! — хьэрой сохдени офицер э сер Шурка.

Шурка жугьоб нисе доре. Офицер куьнд оморени эз гIэил ве сэхд э муьшдевоз зерени эз сифет энугу. Хун тигьи бирени эз ловгьой Шурка.

— Туь гьеммере мигуи, чуькле шэхьитуле!..

Офицер чуьниге гуфдирени эз солдатгьо. Солдатгьо берденуьт келе-бебей Шуркаре э ён дивор ве хьозур сохденуьт туфенггьоре эри зере келе мерде.

— Имогьой мигуи, небуге нэгI? — суйпуьле хэнде сохде, пуьрсирени офицер.

Шурка гене жугьоб нисе доре, ранг ю бирени зим-зерд. Келебебе дуз гирдени хуьшдере ве э тигьэтевоз дениширени э Шурка. Сера жу-мундени, егIни гьичиш мегу гуфдире. Песеде чаруьсде э лой офицер, гуфдирени:

— Зенит, хьэйвугьо! НэгIлет э ишму!

Оморени сес туфенг шенде. Келе мерд офдорени. Офицер, жингире одомире хуно келе-келе хэндуьсдени:

— Ха...ха...ха...ха...ааа!

И жингире хэнде домундени э гушгьой Шурка. ГIэил, зарб доноре, гирисдени. Гирисденуьт хэлгь дигьиш.

— Белкем туь имогьой мигуи жигей партизангьоре? — гене пуьрсирени офицер, хьэйвуре хуно хьэрой дешенде, — Гуфдириге, иму дедеш-муре низеним...

И гофгьоре шиновусденге, гIэил видовусдени э кин дедей хуьше, хьэрой сохде-сохде:

— Дедей! Де-дейлей ме!

Оммо е гьуьндуьре солдат гирдени Шуркаре ве хуб куфде юре, бердени э жигей ю. Офицер куьнд оморени эз дедей гIэил. Чуьниге евош гуфдирени эз у — хэлгь нисе шиновусде. Зен, офицере э гуш не гирде, чаруьсдени э тараф Шурка, сэхд гирде муьшдгьой хуьшдере, хьэрой сохдени:

— Гьичиш мегу, хэлеф ме! Гьичиш..! — песеде чаруьсдени э лой солдатгьо, комигьоки хьозур биребуьруьт зене эри зере, э туьнди ве жуьргIэтевоз, гуфдирени:— хунхургьо! Миёв эришмуш ижире сэгIэт! У вэхди екиш э ишму ёзугьбери нисоху!

Офицер буйругь дорени. Дуь гиле оморени сес туфенг шенде.

— Ха... ха... ха..., — гене хэндуьсдени офицер.

Эз хэлгь гоф нисе ведироморе, мигуиге лол-гуьм бирет мунде. Эз хуьше хэберсуьз, Шурка дешендени келе хьэрой:

— НэгI! Нигуюм! Де-дей-ийй!

ГIэил сессуьз офдорени.

— Зенит и вечесеглереш! буйругь дорени офицер.

Гье э дегешде жиге эз Шурка е солдат гуниле зерени...

Четини гуфдире у гIэил зинде чуьтам мундиге. Нимешев, э пэхьники, гIэиллере овурдени э хуне гье у келе мерд, комики эри ме э гьирогь дерьёгь ихдилот сохди и гьозие-гьэдере, ве екем э хуьше диловуденге уре, овурдени э и шегьер, э кин духдер хуьше.

Ченд салгьо гирошде бэгьдо, ме гене эдее гешденуьм э раче кучегьой эн и шегьер, гене эдее шиновусденуьм сес шоре хэндей гIэилгьоре. Лап хуб бире шоре хэндей гIилгьоре шиновусденге, гIилгьо ишуш шори сохденуьт...

ОВОСУНЕ ЭЗ ТОВУНЕЙ РАСДИ

Гуфдиренуьт: «Дохьори не вачаруьсдге, туз ниварав». И овосунеш гьечу: эз асму не фурамори, э сэгIэревоз хьэсуьл омори. Овосуне гириге — фикири, эри келегьо эйгьоми, эри чуьклегьо — дэгIнои.

Э иму гуфдиренуът: «Гьер дигь гушде э ю гуьре венжире». МэгIэ-ной эн и гоф гьечини — гьер одоми овосунере юре воюгьоре хуно ихдн-лот сохде. Меш гьечу.

... Гьовой шохьонгумигьо, кейки суьфделе сер гирдебу эри торик бире, иму эдембирим эз дигь вогошде. Рэхь, эз шур-шуре ворущгьой поизи ве бежид гирошде мошингьо, гьич гирошдени не мундебу. Э гьирогьгьой юш, чапаре хуно, пичире-пичире вероморобируът элуьчедоргьо ве тегьенгьгьой вишеи, бигьдоргьо, шевелуьдоргьо, кулегьой бэгьэлуьи ве сермошугьгьо.

Воруш, э нэхуьтевоз куфде бун «Москвич» имуре, гирошд. Мошин иму э гужевоз эдембу пушово рафде.

Э лой чеп, яралуьре хуно, узатмиш биребу бурра оморе ве эз гьобугь темиз сохде вергьирмизие гIэрмудор.

Сабир, хьовир ме, э фикиргьой хуьшде дери, нуьшдебу сессуьз. Ме, гириге, гьемме шофергьойгере хуно, э тигьэтевоз э рэхь денишире, эдем-буьруьм э мугьотиревоз берде мошине. Гьечи дануьсдембуьруьм и рэ-хьэ гьич эхир нибу...

Э иловлейму е доне сес не бу, лап гье у хэбербере велгьгош, нефес ишуре гирде, поисдебуьруът э гуш-гуши. Эз товуней метлеб иму э дигь рафдеи екимуреш гоф сохде нисе воисдембу, гьердуьйму э у фикирини дебиримге.

Э иму рафдебиримгьо дигь те и пушотегьо гIошире колхоз бу. Оммо и песини салгьо, чуй кориге, гьич э хуьшде нисе дироморембу. Гьерки ежире гоф гуфдирембируът эз товун эн у колхоз. Еки эз и е ченд сал пушо эз дигь куч бире рафдегоргьо, комики песини вэхдгьо э дигь рафде-оморе сохдембу, э ме, боворинлуь, мугу:

— Нисе варасиренуьм, чуй бириге и могьлугье, гуйге, дегиш сохди ишуре. Гьер мерд э хьэрекет хуьшден, оммо колхоз эдей эз дес рафде...

Председатель колхозе иму офдим эз пушой гьопуй хуней ю. Дуь тебэгьэи хунегьой сенгьи ухшеш зерембу э шишэхонегьой куьгьне гIо-ширгьой Дербенд.

Председатель колхоз е чуйкле, гьолинде, келе сере ве чуйкле чум-гьое мерд, эдембу гуш веноре э иловлей ю кура биребируьтгьо колхоз-никгьоре.

— И чуй жире кори? — туьндлемиш бире э сер председатель, гуфди е жогьиле кук, комбинзон э тен ю вери. — Руз ниеи, трактор корсуьз поисди. Не ишму, не бригадир веди нисдит. И гушесуришмуре кей ми-шенит ишму?..

— Мере гьуьллуьгь бу, жугьоб дорени бригадир.

— Э...э...эй, балай ме, — пушой юре гирде, э энгуьшдевоз гьеле-бу-ле доре, гуфдирени Мирзо колхозник, — гьуьллуьгь бу гуфдири... гьуьллуьгь гьеммейму екини эхи. Чуй хуб мибисдо, эгенер туьш, угьонигеш эз дуь-ли миворовундитге гьуьллуьгь жэгIметире. Негьогь нисе гуфдиренуът: «Эже номус дериге — унжо берекетиш дери». Эгенер туь бригадириге, тутигьуш мебош. Э зурнов председатель гуьре дем кешире, номусе э зир бел зенгьо пэхьни месох... — Мирзо, муьхькем пой норе, рафдени э лой председатель ве, бурмунде э у гьуьже-гьуьже десгьой хуьшдере, мугу — эри чуй эхи имисалиш иму сери трудодень е кепик биё вегирим? — у ки-лэхьэ шишире э сер чепи гуш, екем поисде, песеде э уьткемиревоз чеп де-нишире, эз зугьун председатель сохдени: «Сал усол бу, гьовогьо фурмунд...»

Кура бире колхозникгьо, суьфде э пэхьники, песеде э ошгореки, гьерки эз е ло хэндусдуьт. Эз миглей хэлгь омо сесгьо: «Гьечи дие!»

Е колхозникиге, чаруьсде э лой председатель нен бригадир, гуф-дирени:

«Гьечу, жон Мирзо».

— Иму ишмуре вихдейм эриму кумек, деде эри ферзенд мибугьоре хуно, оммо эдее диреним ишму эз угее дедеиш зобу бирейт. Чоре нисди, пушой чуме гируьгьо муе бурра герек бире...

Э ён ме поисдебугьо парторг колхоз, э лой ме чаруьсде, мугу:

— Дузире гуюм эришму? Ме гьечи дануьсдебируьм могоьлугь иму энжэгь эз товуней хуьшде фикир сохде, гьер мерд э хьэрой хуьшдеи гуфдире... Оммо изму эдем дире ве бовор сохденуьм, ки кор иму пушово мирав гуфдире...

Э фикир ме оmore и ихдилотгьо, е кем вэхд эз товуней рэхь фурмуш сохдум.

— Поюн гьери мошине! — эз нокуми, гуфди Сабир, мере гье ебо эз фикиргьой ме хэбер сохде. — Э пушо, э рэхь киниге поисди...

Мошине поюнде дере вокурдум. Э ён мошин поисдебу е гьуьндуьре пире мерд, э сипре дуразе рушгьоревоз, килэхь бухоре э сер ю вери. Ме э тигьэтевоз денишире э темизи руй верие калушгьой эн мерд, мэхьтел мунде, варасируьмки у келе селигьэлуье одомини гуфдире. Веди буки у э келе мугьоетиревоз рафде рэхьэ. Рэхь те куьшдибэнд маладиш буге, калушгьой энун тип-темиз мундебируьт.

Эз екемиге бэгьдо, иму дануьсдим, ки келе мерд гьемин гье э у колхоз иму биримгьо кор сохде гуфдире ве у эдей э е дигьиге э хуней кук хуьшде рафде.

— Эришму чуьтам оmore, эйчуь колхоз ишму гьечи кем тэхуьл вечире? — пуьрсируьм ме эз келе мерд.

— Э хьисобевоз гьовогьо тэхсиркори?! — э вогьнеки, мугу Сабир.

Пире мерд, тигьэтлуь денишире э иму, тимор сохде фирегье, раче рушгьой хуьшдере, мугу:

— Эдем диренуьм, ишму негьогь нисе пуьрсиренит. Чуьтам жугьоб дуьм ишмуре?.. Гуш венит ме е куьгьне ихдилот сохум эришму.

... Омбар зу бире кори. Бэгьдовой ченд салгьо е шогье е кук бире. Шори ве бэхдлуьи шогье гьэдер небу. Согь е мегь э кеф э хьэз дебире, келе суьгуьдогьо сохде, гьеммере огол зерени. Суьгуьдо варасде бэгьдо дуь шев дуь руз зурновчигьо ве кеф сохдегоргьо эз хов хэбер не биребируьт.

Оммо шори падшогь омбар не кеши — десгьо-пойгьой гIэил шуьл бире, кор нисе сохдембу. Эз ченд вилеетгьо жеррэхьгьо не духдиргьо огол зере овурдебу шогь, оммо екиш эри кук чоре сохде не дануьсд.

Э келе фикир-хэёл домунд шогь, сиегьи вокурд, э десгьо ве руй хуьшде гьурум тове совусд. Еси бисдо гьемме гьэлечегьой падшогь. Эз хьэлегигери, гьемме рэгIиет падшогь хэндуьсде терсирембу. Э гьэлечегьой падшогь деbugьо одомигьо келе-келе гоф сохдеш терсирембируьт.

Оммо чорей куке офд еки эз одомигьой дервозей падшогьи, комики бу еки эз лап келе эгьуьлменде одомигьо. У мерд пириш биребуге, эгьуьл ю гьеле куьт не биребу.

— Ой, буьзуьрге падшогь! — гуфди пире мерд эз шогь, — ихдиёр ди мере е гоф гуюм.

Гьич чумеш не вокурде, шогь э десевоз ихдиёр дорени мерде эри гоф сохде.

— Хьуьршлемиш мебош э сер гьул туь, огьой ме! — лово хосде, гуфди келе мерд. Песде дураз бире э пушой пойгьой ю, нуьшдени э сер сугьрезани. — ГIэизизе офдуме кук туьре хос сохде мибу!

Падшогь, гьеебо, серсоне хуно, э пой вэхшде, гуфдирени:

— Туь ярай мере хунериже сохди! Э худо мэгIлуьми, ки ме рэхь-медуьл бирей. Гу зу бош, чуьтам гIэиле хос сохде мибуге?

— Эге туьре воисдениге у гIэил хуб бу, туь биё е кор сохи.

— Гу, ме хьозурум чуь кориш эри сохде, токи гIэил хуб бу, э пой вэхизуь.

— Гьечуниге буйругъ ди, бигьил овурде инжо се одомире: везир туьре, ошней туьре ве нэхирчире. Эз угьо пуьрс, бигьил гуют, чуйниге метлеб зиндегунишу...

— Чуй?.. Чуй? — пуьрсирени шогь.

— Бигьил угьоре гуфдире расде метлеб ишуре! — э олхоиниревоз жугьоб дорени дананменд.

— Расде метлебе..?! Туьре чуй бири? Небуге э ме хэндуйсде пире хэр. Бегем угьо расдире гуфди гуфдире нечогъ хос бире?

— Эри, шогь! Расди гьэдерсуьзе чорей, у номус ве гIэйб инсоньетини. Расди гIэжоле бегьер эн гьемме чигьои.

Падшогъ огол зере жоллодгьой хуьшдере, буйругъ дорени зу биьруьт расунуьт гуфдире везире, ошней юре ве нэхирчире.

— Оммо, — мугу падшогъ эз эгьуьлменд, э уьктемиревоз, — дануьсде бош, гуфдирей туь не бисдоге, ме сер туьре эз герден туь жейле сохде, зугьун туьре э пушой гиснее сеггьо мидешенуьм.

Келе мерд, гьич гоф не сохде, лол бире мундебу.

Жоллодгьо зу веровундуьт метлеб падшогье, овурдуьт гьер се падшогъ гуфдире одомигьоре.

— Гу, везир ме, метлеб туь чуйни э и гIуьлом? Энжэгъ расдире гу. Расдире не гуфдириге, э дорэгъэж кешире мий.

— Ме нидануьм гуфдире, о буьзуьрге шогь. — ранг сифет ю паруьсде, жугьоб дорени везир.

— Эри чуй? — мэхьтел бире пуьрсирени падшогъ.

— Эге ишму дануьсдитге, расде метлеб ме чуйниге, ишму мере гье у туьтем микуьшит...

— Гу, везир! — божэхъ дешенде, гуфдирени падшогъ, — ме эдем гоф доренуьм туьре, ки туь расдире гуфдириге, бэхширенуьм э туь жун туьре.

— Мере воисдени, — мугу, лерзире-лерзире, везир, — ишмуш, ферзенд ишмуш зуте мирит, падшогьети офдону э дес ме. Ини расде метлеб ме, огьой ме туь согъ гердош!

Везир гьеле гоф хуьшдере гуфдире не варасдебу, куклей падшогъ сер гирд пойгьоре эй жумунде.

— Гу гьери, — мугу падшогъ эз ошней хуьшде, э мэхьтелиревоз, — расде метлеб туь чуйни? — Гу метерс, жун туьреш бэхширенуьм э туь.

— Мере воисдени, падшогъ огьой ме туь согъ гердош, — мугу ошне, — бикей туь зуте муьруь, ме бошум э жигей эню бике, ини метлеб ме. де метлебиге мере э и гIуьлом нисди.

Ошне, и гофгьоре гуфдире сэгIэт, гIэйил, тик гирде расди дес хуьшдере, жумундени.

Нэхирчи чуй гуфдиге хуб гуш веит:

— Ме и ченд салгьо эдеме и молгьой туьре хорунде э лап хубе мержгьо, оммо ме эз мол-гьэреш зобу зигьисденуьм. Расде метлеб ме, огьой ме падшогъ туь согъ гердош, энжэгъ уни, ки мол-гьэре — молгьэрере хуно зигьуьгу, инсон — инсоне хуно!..

Нэхирчи гофгьой хуьшдере гуфдире варасденге, куклей падшогъ бегьем хуб бирени эз нечогьи хуьшде. Эз чумгьой падшогъ эз шори гIэрс оmore. У, покурде гIэрсгьой чум хуьшдере, гьеммере фурмуш сохде, рафдени э ён келе мерд. Неденишире э падшогьи хуьшде, у сер зерени э келе мерд ве гуфдирени эз у келе согъбоши. Эгьуьлменде мерд, сер хуьшдере тик гирде, келе-келе гьемме шинову гуфдире, гуфдирени:

— Ой, хэлгь-хлоигъ, дусд дорит расдире, у бегьер эн гьер кори!..

— Поюн мошине, кук ме! — гье еки гуфдирени пире мерд. — Ме оmoreм расирем, ихдилот меш варасди. Нисе дануьсденуьм жугьоб ишмуре дорумге, небуге нэгI, фикир сохит...

ИХДИЛОТГЬО ЭЗ ТОВУН ЛИБО ВЕ НИСИМ

Э ёр ишму мунди ми, гІэзизе хундегор, эз стихигьой ведилуье драматург тати Юно Семенов «Озгорегьой куьгьнегьо»:

«Гьемме руз пушой себэхь,

Либо — зен Нисим-Тирэхь,

Гуьрд мисохд гьулум-гьунши,

Мисохд нифри-гьэргьуши...»

Омо э ёр ишму? Имогьой ченд сал гирошди...

Оммо, кими вэхд, э гІэруьсихуне бисдо енебуге э куче-дере диренге Либо не Нисиме, ме фикир сохденуьм, ки э негьогь ве зу фурмуш сохдейм иму у стихигьоре.

Е хьовир, шиновусденге ихдилотгьой Либо не Нисиме, пуьрси эз ме: «Кини эхи Либо не Нисим? Чув жирей угьо? Эже зигьисденуьт?» Чув гуьм: угьо зен-шуьвер не назукуьт, не гьолинд; не гьуьндуьруьт, не сар; не рачуьт, не бирач; не дузуьт, не дургу; не... Либо не Нисим зигьисденуьт э кучей Коммунаров, э... Слободкеш, э муьлк Хочиш, э келе кучеш, э Махачкелеш, э Гьуьбеш, э Масковиш, э... Эри ме оморенигьо, ишму, хунде бэгьдо и ихдилотгьоре, эз ме зуте миофит адрес эн угьоре...

1. ЖЕНГ

Е руз куклей гьунши нехэбереки, э вози содеки, тупе шенденге, туп рафдени эз сифет духдер Либо расире. Расиреш, сэхд не расиребугьо, евошлей, оммо эз духдер ведироморени е келе хьэрой (эвогьнекиле), мигуиге, худо туь меёрош, ношумой юре еки вегирди, эдей э асму веберде.

Либо, э сес хьэрой духдер ведироморенге, гьич не пуьрсире, не дануьсде чуьниге-чув нисдиге, мивидову, мирав э песой кукле, мигируь уре ве э зарбевоз е-дуь синле мизенуь эз у.

Кукле мигирисуь. Либо, э уревоз дуьл ю хомуш не бире, мирав э серзен гьунши — дедей кукле. Чогьоле хуно, шивен дешенде, хьэрой сохде, Либо суьфде мисоху нифри: «Шуьвер-хэлеф муьрде», песде, зен гьуншире дуь гоф сохде не гьишде, муйгьой юре микешуь ве, назуре хуно, эз сифет ю гьэрмегь микешуь.

Киниге, дире бедхьисоби Либоре, мирав э телефоновоз э милиция мэгІлуьм мисоху, ки э ижире-ижире куче еки-екире бед куфди гуфдире. (Оринейге, эз товун э милиция мэгІлуьм сохдегор, э куче ведироморенге Либо гуфдирени: «Ишму нисе дануьсденит беге, инсоне нэхогь бисдоге, эри энэ эз зир хориш шэхьиту ведироморени).

Либо миденишуь мивинуь — кор ю хуб нисди. Зури-зури мидарав э хьэёт, мичинуь е гиёве, миденуь э вини хуьшде ве дуь гиле сэхд мивепичуну. Гье у туьтем эз вини эн Либо хун миёв.

Хуне виниренге, Либо эз расдиш терсире, е хьэрой мисоху, мугуиге пре эз некуми биренгьине зери. Дие э иловле не денишире, у э десевоз сифет хуьшдере хуни мисоху.

Ой,, хьэрой... Либоре зери! (Ки дешендиге и хьэрое имогьош екиш нисе дануьсде). Киниге мирав эри Либо «скорая помощь» огол мизенуь.

Эз е ло мошин эн милиция омори эри Либо, эз е лойге — скорая помощь. Либоре мегьите хуно э несилке веноре эз хьэёт э ведировундеки, комини зен мэхьэлеи бириге, мугую:

— Дирейт ишму гІэмелдане Либоре, э вогьнеки зери эз вини хуьшде хун овурде!

Либо гье у туьтем, сере эз несилке гьово гирде, мугую:

— Гье эз у расди мирош э шуьверле-хэлефевоз!..

2. ШУЛБУД

Нисим восдори эз базар е чуйкле шулбуд овурде. ЖэгIэ рач гьозе-гьоз сохде, жарит мисоху, песе, гIэилгьо не винуь гуфдире, сер юреш мивенуь. «Те Либо оморе, — мигую у э дуьл хуьше, — бурам е тириске эрэгъиш восдонум, биёрум». Оммо гIэилгьоре диренге, э гъэд хуне жив зере гешде, фикир мисоху, ки эз и алуьбгъэчгьо терси гуфдире жэгIэ э сер пилете вегъише. Песе гене хуьшдере дуьл доре, жэгIэ пэхъни не сохде, видов-видов мирав э туку.

Рафде-оморей Нисим дегъ минутиш никешуь, оммо у оморенге, мивинуь, гIэилгьо, ловгьошу, сифетгьошу дуз те герден ишу гьемме руьгъэ-нини. Угьо гъичиш не бирере хуно, шори-шори эдет вози сохденуьт. Гье у туьтем, э дуьл Нисим шек оморе, у зури-зури сер сковородкере мивгируь, мивинуь э сковородке гъичиш не домунди, сковородке тип-теми-зи, тозе гъэлей доре оморере хуно.

— Эле, бебей ме вой, — хъэрой мисоху Нисим э сер гIэилгьо, — и жэгIэ чуй бисдо?!

ГIэилгьо, эз терс, гьерки э е куьнж хуне пэхъни мибошут. Нисим, туьлки э сер хуруз-вече буравгьоре хуно, мирав э сер келеи кук.

— Етимчей филон-фестер, мугую Нисим, — жэгIэ туь хурдей?

— НэгI, бебе, — жугьоб мидуь кук, ловгьой руьгъэнире э бешгей гьул шеиревоз покурде.

— Дие комнишму гъэним сохдит и жэгIэ?

— Бебешке! — мигую келеи кук, десе кешире э тараф эз ю чуйклете гьисдигьо бирор ю. (Бебешке нум келебебешуни).

— Элле, — э мэхьтелиревоз мипуьрсуй Нисим эз Бебешке, — е согъэ шулбуде туь пелисирей?

— НэгI, бебе, — жугьоб мидуь Бебешке, — жэгIэ Дедешке хурди. (Дедешке нум келедешуни).

Дедешке мивешенуь э сер чуйклеи хэгьер, униге э сер чуйклеи бирор. Гъэрез сер ишмуре дорд не дуьм, нубо миёв мирасуй э чин-чуйклеи гIэил, комики гьеле е салеш не биребу. Иллогь-филлогь шулбуде екиш не хурди, эз и э гуфере деригьо гIэил бэгъэй.

Эхир Нисим эз пуьрсире ве хъэрой сохде вомунденге, эз гъэгьр дуьл хуьше мигую:

— Э етимчегьой кутум, жэгIэ хурдейт-пелисирейт, эз жэгI пендум зеношит, телуьгьоре семе гьишденит дие...

3. УСОЛЕ ЗЕН

Е руз э миглей мердгьо омори гоф вероморе, егIни, мерд э зиндегуни хуьше эз се чи миё терсуь, хуьшдере дору гуфдире: эз хиники, эз терс ве эз усоле зен. «Ме эдее э Либоревоз бисд сал зени-шуьвери сохденуьм, — мугую э дуьл хуьше Нисим, э хуне э вогошдеки, — эхи ме нисе дадануьсденуьм зен ме хубиге енебуге усолиге».

Э хуне оморе дироморенге, Нисим виниренге Либо гьош-гьобогь-луьни, мипуьрсуй эз у:

— Ой, зен, гьери гу винуьм, туь хубе зени небуге усоле зен?

— Эри туь чуьтам оморе? — мипуьрсуй Либо, э жигей жугьоб доре.

— Эри ме оморенигьо усол, — мугую Нисим, екем фикир сохде бэгъдо.

Либо гъичиш нигую, оммо э дуьл хуьше, гъэгьр вечире, мугую: «Ме э туь мибурмуьм усоле зен чуьтам биреге!»

Шохьонгум, Нисим эз кор оморенге, Либо мугую э у:

— Э бисдулей хьэёт иму гьечи е туморе бирени картушке веромори, себэхь себэхьмунде те э кор рафдей туь, угьоре веке, миданиге.

Себэхьимуьн, пушой себэхь торики-товуши, гьеле Нисим э ширине хов дебиренигьо вэхд, Либо гьэрзинкере мивегируь, мирав э базар, мивосдону 20-25 тозе кутум, зури-зури миёру э хуне. Те Нисим эз хов хэбер бире, у зури-зури эз бисду картушкегьоре векенде, мидеберуь э сарай. Э жиге картушкегьо миденуь кутумгьоре, э сер ишуш хок мидекуьнуь. Гьесде мирав, мэгІлуьмсуьз, мидегешдуь э жигей хуьшде. Сер хуьшдере эз зир луьхуьф ведешенде, лэгІэ паре сохде-сохде, мигуиге суьфделе эз хов хэбер бирере хуно, мигую эз Нисим:

— Э мерд, вэхи дие у картушкелегьоре веке, хьэйфи эхи, мипусу мидомуну э хок...

Нисим, гьич гоф не сохде, мивэхизуь, партал хуьшдере мивокуну, миведиров э хьэёт. Биле вегирде, сер мигируь картушкегьоре эри векенде. Э е жиге бил мизенуь, эз зир хок, «Тунгь» сохде, миёв миведиров дуьм кутум, э у лойге бил мизенуь, эз у ло, «Тонгь» сохде, миёв миведиров сер кутум. Нисим э и кор мэхьтел бире, зури-зури мидиров э хуне, Либоре хэбер сохде, мугую:

— Э зен, ебо зу бош вэхи, э бисдуйму, э жун бебей туь, э жигей картушке кутумгьо веромори!..

— Туь чуь хунде!?. — э вогьнеки, хуьшдере э ховолуьи веноре, мугую Либо, — туь егІэлмиш бирей мерд, бегем э бисду кутум вероморе?

— Эри, эй, ебо вэхи виниш, кеш кумеги сох э ме те ме э кор рафде кутумгьоре векеним.

Чорей Либо нибу, мивадарав э Нисимевоз эри кутумгьоре векенде. Кутумгьоре вечире варасде бэгьдо, Нисим дес-руй хуьшдере шушде, нун себэхьмундеи хуьшдере хурде, э кор э рафдеки э Либо, гьэдэгьэ зер, мигую:

— Те ме эри нун пишнеинере хурде оmore, е хубе гІош кутум дери хьозур сох бигьил: е жерге гьургьут, е жергейге кутум; е жерге гьургьут, е жергейге кутум, э зир юш хуб картушке э руьгьэревоз, варасири?.. Фурмуш месох... гьо!..

Либо рази биренге, ки ёгьин гІош мисоху гуфдире, Нисим шори-шори рафдени э кор.

Гьерте Нисим э кор рафде, Либо ведировундени эз сарай картушкегьоре, дешендени э бисду э жигешу, пезде вегирдени е хьэшд литире гьэжгьуре, декирдени е ниме бедре гІовеш, е-дуь кило эрзуьреш, венорени э пилете ве сер гирдени эри гьэриш сохде.

Эз дуьл Нисим е худоре хэбери. Те пишнеи бире, дуьл энуб тоб нисе доре, у гье дениширени э сэгІэт, имогьоиш пишнеи нисе бире. У э сэгІэт хуьшде бовор не сохде, пуьрсирени вэхде эз корсохгьойгеш. Эхирки, сэгІэт дуваздегь бире мунде, у шуш нефес гирде оморени э хуне ве гуфдирени эз Либо:

— Гьери веги биёр гІоше ебо зен!

Либо е гофе дуьдуь не сохде, овурдени э пушой Нисим гьэжгьуй нимелит дуьшире шиловой эрзуьире. Нисим, шори сохде-сохде, вегирдени сер гьэжгьуре, мивинуь эз гьэжгьубуй кутум неки, буй гьургьутиш нисе оmore. Нисим, гІоси бире, жингире хуно, мугую эз Либо:

— Ме эхи э туь гІош кутуми сох гуфдиребируьм?

— Эз коми кутум, беге туь кутум восдоребири овурде? — э ю не дур, не энгуьл дерире хуно, мипуьрсуь Либо

— Эле, чуьтам эз коми кутумгьо? Иму себэхьмунде эз бисду, э жигей картушке кутумгьо векенде, е согьэ гьэрзинке кура сохде, не дировундим э хуне?!

— Туь делуь бирей, туьре чуь бири мерд, енебуге э сер туь омори.

эн е парагъо оморенигъоре хуно!, — мугую Либо, — Беге э бисдуш кутум вероморени?.. Иш тозе кори!..

Нисим, жингире хуно бире, мивэхизуь эз жигей хуьшде, гъили дере вегирде, мирав э сер Либо. Вирих Либо, видов Нисим.

Э ён пилонконгъой пассаж расиренге, Либо хъэрой сохде, мигую:

— Ой, хэлгъ, гирит и мерд мере, и делуь бири, мере эдей куьшде!..

Мердгъо, кура бире, гъерки эз е ло мигируьт Нисиме, хомуш сохде мипуьрсуьт эз у чуьниге, чуь нисдиге.

Нисим гьеммере, лап те гЮш кутумиреш, ихдилот мисоху эри энугъо.

Мердгъо, оmore эз бисду картуьшкегъоре векенденге, хэндуюсьде-хэндуюсьде, мугуют э Нисим:

Туь чуь гуфдире, эде, туь эз расдиш э делуь-жингир бире ухшеш зере, беге э бисдуш кутум вероморени? Веги зен туьре э хуне дара, гЭйбе кори, небу дие э ки екиге гуи и гофе...

... Пушой эри хисире дегешде Либо мугую эз Нисим:

— Э мерд, биригъо — бири, кими вэхд э муьвэхь одоми чуьш оморени, туь мунош, себэхь те э кор рафдей туь у картуьшкегъоре веке эз бисду.

Нисим жугъоб нидуь. «Белкем, — мугую у э дуьл хуьшде, ме эз расдиш егЭлмиш бирем, белки пир бирем, сер гирди э сер ме жингъо эри оmore...»

Пушой себэхь, торики-товуши те Нисим хэбер бире, Либо гене мивэхизуь, картуьшкегъоре эз бисду мивекенуь, кутумгъоре э жигей энугъо миденуь, песде мидарав, гъичиш не бирере хуно э жигей хуьшде мидегешдуь. Екем вэхд гирошде бэгъдо, Нисиме хэбер мисоху миведефуьрсуь эри картуьшкегъоре векенде эз бисду.

Нисим биле вегирде, мивадарав э бисду эри картуьшкегъоре векенде. Е бил мизенуь, «Тунгъ» сохде, миведиров сер кутум, эз у лойге, «Тонгъ» сохде, миведиров дуьм кутум.

Нисим, бил эз дес ю офдоре, лой-лум хурде-хурде, жингире одомире хуно, мугую:

— Кутум-картуьшке, картуьшке-кутум...

ТОЗЕЛЕ

Бебей Эсефигьо — Зэхэръё, эз довго, яралуй бире, омореревоз гье ночогъ бу. Эсеф шаздегъ сале биребугьо сал, бебей энугьо офдо муьрд. Кифлет энугьо, комики бу пенж одоми, эз дедешу бэгъэй, вомунд э кул дедешу. Чор г'Эилиге, гьемме эз Эсеф чуклетегьо бируьт.

Эсеф, денишире диренге, ки эри дедешу четини ишуре эри дошде, школай рузинере гьишде, дарафд э шевине школа эри хунде ве гьемчуьн дарафд э кор э завод ученик эн токар.

Кор токари Эсефе омбар хъэз омо. У гье эз суьфден руз сер гирд дуьл вено эри хуте бире сениг'Эт токарيره. Мастер эн у е сивпенж-чуьл сале жогъиле мерд бу. У, диренге хъэвеслуьи Эсефе, хъэрекет мисохд уре хубе жире эри хуте сохде.

Е-дуь орине гиросше бэгъдо, эз Эсеф э кор дироморе, мастер сер гирд эри доре э у, болтгьо, гайкегьо мастерсуьз гъуьч эри сохде. Эсеф, диеш э хъэвес оmore, лап рази бире эз мастер хуьшде, сохд эри ю келе фикиргьо. Уре имид бу, ки, гъечи бисдоге, э и зуригьо юре мидуьт гуфдире разряд мастери, юш мибу хубе токар, мастер ю гьисдигьоре хуно, мивегируь хубе пул сади пенжогъ-дивисд монет, сирот юш мивобу э Доска почета ве гьемчуьн эри кифлетиш, эри дедешуш асант мибу эри зигъисде...

Оммо е руз омо е кор бисдо. Пишнеи кассир диromo э цех эн Эсефигьо, до корсохгьоре аванс. Э Эсефиш си монет аванс раси. У, дуьлшор бире, пуле гъэд сохде, доно э куьф ве эри хуьшде фикир сохд, ки шохьонгум ю пуле э дедешу доренге, дедешу лап шори мисоху гуфдире эз ю.

И рузгьойге Эсефигьо кор варасдембируьт сэг'Эт пенж шохьонгум. Оммо у руз гъеле сэг'Эт чориш не биребу, мастер эз Эсеф мугу:

— Весси кор сохдейгьо, темиз сох станокe, кеш э раздевалка дарайм, г'Илгьо гьемме дарафдет.

— Гъечи зу эйчуь? — пуьрси Эсеф.

— Кеш дарайм, песде мидани.

Э раздевалка дарафденге, Эсеф миденишуь мивинуь гьемме г'Эилгьо жура бирет э куьнж раздевалка, э коминжоки бу е чуькле столле, э ён комики бу гузги, поисдет э иловлей столле. Э сер стол е ченд шнше эрэгъиш вери, закускегьош гьер-чуьтар бисдош дечире омори. Еки эз г'Эилгьо эдей декирде э пейле эрэгъире, доре э нуботевоз угьонигере. Г'Эилгьо, гъетте Эсефе дире, келе-келе гуфдируьт:

— Гьо! Тозеле! Биё, биё инжо, декинит эри эн у...

Эсеф эри дироморей хуьшдеш пешму бире, воисдембу согъбоши гую эз г'Эилгьо, вадарав гуфдире. Оммо те Эсеф, лэг'Ээ вокурде, согъбоши гуфдире, дуь г'Эил э уревоз гъуле-гъул доноре, овурдуьт уре э кин стол. Гъетте у эз стол куьнд оmore, эрэгъи декирдембугьо г'Эил, э дес эн у доре пуре пейлей эрэгъире мугу:

— Ги, туь штрафники, э туь пуре пейле расире.

— НэгI, — мугу Эсеф, — ме уре хурде нидануьм. Гьевелимуьнжи ме эрэгъи нисе хурденуьм, дуьимуьнжи у эри ме лап омбари.

— Омбар нибу, — гуфдируьт гIнэлгъо гьерки эз е ло ве э гужевоz доруьт пейлере э дес Эсеф.

Эсеф, пейлере куьнд овурдки эз лэгIэ эри эрэгъире хурде, гIэлгъо гьемме э е лэгIэ сер гирдуьт келе-келе эри гуфдире:

— Ху те кун пейле!... Ху те кун пейле!.. Ху те кун пейле!!!

Эсеф эрэгъире хурде, закуске сохде бэгъдо, мугу:

— Гьечу хуб нисе бире, ме эз ишму гьэгъри бирем, — эрэгъи сер гирдебу эри кори сохде э сер энугу.

— Эйчуь? — пуьрси мастер.

— Ишму эрэгъире э восдореки, э ме эйчуь не гуфдирейт, меш пул мидоруьм эри эрэгъи.

— ТэгIди месох, — мугу мастер, — туь и дес пул кем вегирдей, омбар вегирегъо вэхдгъо бисдоки, туь мивосдони.

И вэхд шишегъой эрэгъи, э сер стол вебируьтгъо, гьемме тигъи биребируьт, гIэлгъо сер гирдебуьруьт эри папрус кешире.

— НэгI, нэгI, — мугу Эсеф, тие шишегъоре диренге, — ме э и кор рази нисдуьм, эз счет меш хурде гереки, — у дес доно э куьф, ведешенд дуь се монети, — гирит е литиригеш биёрит, хурим...

Еки эз гIэлгъо, диренге Эсеф пул дореире, мугу:

— Чуьни эз расдекиш е десигеш фуьрсоримге? Венит гьерки е монетигеш, — ю суьфде ведешенде эз куьф но э сер стол э ён пулгъой Эсеф е монете.

Э у денишире, гIэлгъойгеш гьерки е монет норуьт э сер стол.

Дуьимуьн гиле эрэгъи овурде, хурде, закуске сохде бэгъдо, Эсеф бисдо бегьем пиён. ГIэлгъо еки-еки сер гирдуьт эри рафде э хуне. Эсеф, лой-лум хурде-хурде, эз завод ведироморе, рафд э тараф хуне.

Э хуне э рафдеки, Эсеф эдембу фикир сохде, чуь мигуюге э дедешу эз товун эз кор пиён омореи. У ченд жире фикиргъо сохд, оммо е гIэмеллуье вогъне не офд. Э куьндигъой хуне оморе, расиренге, у дарафд э чуькле богъчеле, комики бу э мэхъэлей энугъо, нуьшд э сер скамейка, сер гирд гене эри фикир сохде, оммо е герекие, гIэмел оморение вогъне не офд, чуьнки мувэхъ энугу дие кор нисе сохдембу...

Эсеф, хэбер биренге, миденишуь мивинуь себэхъи, ю тенбирэхъне э сер е тэхд дегешдеи, э кул ю е тэхъное простинеш дегирдеи.

— Ме эжеюм? — мугу у, эри хуьшде гоф сохдере хуно.

— Э ишьёрхоне, — мугу ки-буге.

Эсеф мичаруь мивинуь э домой дер милиционер поисди.

— Весси хисирейгъо, вэхи воку парталгъой туьре, — мугу милиционер, — начальник э туь денишири.

— Беге гьечуш хурдени, — мугу начальник эз Эсеф, у парталгъоре вокурде, э кабинет ю дироморенге, — ини документгъо ве пулгъо эз куьф туь ведироморетгъо, вйниш гьери дузиге небуге нэгI.

Эсеф, пуле шуморде, виниренге бисд чор монети, документгъой юш э жигейюни, мугу:

— Дузи.

— Эже хурдейт ишму гьечи? — пуьрси начальник.

— Э ресторан, — мугу Эсеф, уре гIэйб омо гуь э кор хурди гуфдире.

— Беге э ресторан э парталгъой кориревоz рафденигъо гIэдоти?

— Эз кор э омореки, гIэлгъо теслих сохдуьтки, ме отказ сохде не дануьсдуьм. Эз ресторан ведироморенге, мугум екем э богъчей мэхъэлейму нуьшуьм, форигъэти вегируьм. Э у нуьшде жиге, чум ме э хов биё варав дие...

— Хуби, бурайт, дие небу хурде э богъчегъо хисит. Хубики ишмуре дружинникгъо дирет, оммо дуьздгъо-хэспушгъо мивиниге, чуй мибисдо?

Мегъ варасде бэгъдо, е руз пишнеи гене диromo кассир, до угъоре получке. Пушой сэгIэт чор бире, мастер гене мугу эз Эсеф:

— Весси кор сохдейгъо, темиз сох станокe, кеш э раздевалка дарайм.

Э ёр Эсеф гье у туьтем омо, чуьтам у дес э гоф мастер денишире, дарафдебуге э раздевалка, эрэгъи хурде лул-пиён биребуге э гIзилгъоревоз, песде э ишьёрхоне хэбер биребуге, согъ шев косибе дедешу, дуьлпесо бире, чуме э хов невебердебуге. У э лой мастер гъош-гъбогълуь денишире, мугу:

— Ишмуре воисдениге дарайт, оммо мере э раздевалка кор не дери...

Эсеф станокe темиз сохд, э раздевалка не дарафд, гъич десиш не шушде, парталеш дегиш не сохде, э комбинзон кориревоз зури-зури рафд э хуне.

ГЕНЕ МЕРД МИБОШУМ

Е руз шохьонгум, ме тэгIди не сохде, евош-евош эдембируьз эз кор э хуне оmore. Гъеебо ки буге эз ён ме, сере гъуз гирде, зури-зури зе ги-рошд. У гъечи тэгIди-тэгIди эдембу рэхъ рафде, ки уре эз теретэгIдии хуьшде хэбер не бисдо, чуьтам душ ю э душ ме расиге. Ме гъеебо э тараф энду дениширенге, сифет юреш не дирируьмгеш, уре шинохдум. Ме мэхьтел мундуьм, чуьтами кор биё буки, ЮшвэгI мере зенуь гирору, дуьндуьрмиш не соху, шохьонгум эхэйрбу не дуь. И кор эй ме лап гурунд омо. Мугум э дуьл ме белки у эз ме эри гьерчуь кор бисдош гъэгъри бири небуге у, мере дуьндуьрмиш не сохде, зере нигирошд. Ме, мере хэберсуьз сер гирдуьм эри пой вечире э ЮшвэгI расире ве сер гирдуьм эри э ер овурде песини рузгъоре э хьовир-хьэрмэхъэвоз биреки енебуге э ЮшвэгIэвоз гъисдики, эз лэгIэй ме е ЮшвэгIэ гъэгър оmoreние гъэлетие гоф ведироморе-чи бириге. НэгI, э ёр ме не омо, ки ведиров гуфдире эз лэгIэй ме ужире гоф, эз комики ЮшвэгIэ гъэгър биёв, чуьнки мере е «хубе» хосиет вери, ме екиреш эз хуьшде гъич вэхдиш гъэгъри нисе сохденуьм. Дирируьмгеш э чуммеревоз гъэлети, бедхъисоби одомире, гене вэхшде руй энуре гъеле-меле нибурум, эз ме гъэгъри мубу гуфдире.

Ме зури-зури куьнд оmore эз ЮшвэгI, эз песой герден ю гирде, сифет юре чарунде э тараф ме, мугум:

— Чуьни, хьовир догъи, зерени гирошденигъо гIэдоти, гъич мугуиге э есиёвиш недирере хуно? Чуьни беге, чуй зобуни сохдем ме э туь, эз ме эйчуь кор гъэгъри бирей? — диренуьм э сифет ЮшвэгI! ингъэде руш вери, е мегъ руш не чирере хуно, юш бири лап лэгъэр, чумгъой ю дарафди доруне, эн келе, пире мердгъоре хуно...

— Бэхшлемиш сох,— мугу ЮшвэгI, дес мере гирде,—сэхд эдем тэгIди сохде, унегуьре не дирем туьре.

Диренге ЮшвэгI руш не чире биреире, ме фикир сохдум, ки белки, дуьргердо, е одомишу муьрди, мере хэбер не бири, ме э сер мито не рафдем гуфдире, эз ме гъэгърини, оммо мере не дирейре э вогънеки эдее гуфдире.

— Хэйр гердо, чуьни беге дуьргердо, туь руш вегъишдей, видов-видовиш эдей рэхъ рафде, хэлгъэш нисе шинохде, чуй бири беге эз расдекиш?

— Эгъ... эгъ... мепуьрс чуй бириге. Э сер ме е кор омори, ме э е келе боло офдорем, эге э жигейме туь мибисдириге, э дуь пой видовусде неки,

десгьой туьре э пойгьо мичарунди, э чор пои мивидовусди, руш чире неки, руиш нишушди.

— Гу дие чуй зобуне кориге э сер туь оморигьо, белки нмуш е кумеги сохдим э туь.

— Эде мере вэхд нисди, инжо эри поисде ихдилот сохде, хьэрзо ди дес мере бурам, егилейге, гьергой бисдош вохурдимге, ихдилот мисохум.

— Гьечу кор нисе бире, ЮшвэгI бирор, дие дусдгьо-хьэрмэхьгьо эри чуй бире одомире, эге э домунде мэхьэл эеки кумеги не сохдуьтге?

ЮшвэгI, дениши виники ме эз ю дес ни вегируьм тейте ихдилот не соху э сер ю чуй кор омориге, рази бисдо эри ихдилот сохде.

— Кеш бурайм, — мугу у, — рафде-рафде кутэхьэ тегьер ихдилот сохум эри туь.

ЮшвэгI суьфде сер гирд эри евош-евош рэхь рафде, соки э хотур ме э юревоз бирен, оммо гоф сохде-сохде эдембу хьэрекет сохде эй пой вечире.

— Туь дануьсденики хэгьер зен ме э Масков зигьисденигьоре, — мугу у диеш зури пой вечире. Меш, э у гуьре, эдембируьм пой вечире, оммо э у э гужевоз расирембируьм. — Эз у омо эриму телеграмма, ки бедхьоли гуфдире. Сер гирдим иму эри фикир сохде, ки буравге э кин болгьуз. Ме бурамге енебуге зен ме буравге. Фикир сохдимки зен ме не рафде гIэмел ниёв, чуйнки хэгьер эн уни, эн ме нисдики. Ме рафдуьмге, зене не берде хэлгь гIэйб мисоху. Гьердуьму рафдеш гIэмел ниёв, чуйнки э гIэйлгьо дениширегор нибисдо. И вэхдгьойге иму э жой-жиге рафденимге э гIэйлгьо хуьсуьр ме денишире, оммо изму уш э Маскови. Имогьой зен рафде и бисд рузи, ме мундем э гIэйлгьоревоз э чуй сохум, чуй несохум... Хэбер фуьрсори, ки хэгьер ю изму хуби гуфдире, оммо ю имогьоиш нисе оморе...

— Гье ини э сер туь оморигьо гьозие-гьэдер? — пуьрсируьм ме, гоф ЮшвэгIэ бурра.

— Чуй?! И эри туь гьичиш нисе оморе?! — Гьеебо ЮшвэгI, поисде, э сифет ме хуни-хуни денишире, хьэрой дешенд. — И кор эри туь гьичиш нисе оморе? Туь гьич мундей зенсуьз э гIэйлгьоревоз?

— Гьей гIэре-бир бири, кими вэхд, мундемгьо вэхдгьош.

— Гьуь? Чуйтам бире? Хуб бире э гIэйлгьо денишире?

— Дузи четин бире, оммо...

— Гьо-о-о! Гье э у «оммо» дери кориш дие. Мугум э рэхь мирам дие гьер чуйтам бисдош. Оммо эдее диренуьм гьинор ме нисди зенсуьз гIэйлгьоре эри э рэхь берде. Эде гьемме руз эз зен е сэгIэт енебуге дуь сэгIэт дир хэбер бирембуьруьм эз хов. Эз хов хэбер мибисдорум, тейте ме дес-руй шушде, руш мере чире э сер стол чой не хурек себэхьмунден хьозур мибисдо. Шохьонгумки, гьетте эз кор оморе, дес-руй мере мишушдум, партал мере дегийш сохде е э куче мивадарафдуьм эри гешде енебуге минуьшдуьм э сер диван пейлей чой мереш михурдум, рач телевизориш миденишируьм... Дузи зен хьэкгьо-чигьо сохдеки э ю кумеги сохденуьм эри шкафгьо, шифонергьоре эз инжо э унжо норе, кими вэхд, уш гIэре-бир электригьореш гьуьч сохденуьм. Небуге у коргьойгей хунере ки сохде, у коргьойге гьемме коргьой зенунени. Э ёрмени, э у жогьилигьо, фэгьире дедейму согьинде, эз сад бо ебо хуьзуьм мивенжируьм, гIэтош мивонорум, гIэре-бир гIовиш миовурдум. Гене у коргьо эри мерд екем гIэмел оморени. Оммо хэйли мэхьэли у коргьореш нисе сохденуьм...

— Дие ки сохде у коргьоре? Гьеммей энун коргьоре зен туь сохде?!

— Зен эйчуй? Гьеймогьой, худоре шуькуьр, гIэтош венорени нисди, хуьзуьм венжирени нисди, гIов овурдени нисди. Э хунегьойму паровое отопление дери, газ, гIов э кухни дери... Эхирки гуюм эри туь, бирор, мундем тэхьно э гIэйлгьоревоз. Себэхьмунде вэхьшденуьм зу эз зусери. Косибе гIэйлгьош, эз хов вэхьшденуьт, дес-руй хуьшдере шушде, парта-

ле вокурде э иловлей стол нуьшде, дениширенуьт, кей ишуре чой ве хурек себэхьмундеи мидуьмге? Гьерчуьтам бисдош, э е гужевоз, сэгIэт хьэшд, зуте нэгI, чой хьозур бирени. ГIэилгьго, зури-зури, ловгьошу сухде-сухде, э школа дир не бошут гуфдире, чое фуберде, вирихденуьт. Песде э сэгIэт денишире виниренуьм, дие мере эри чой хурде вэхд нисди.. Гьемме руз э кориш эдем е ним сэгIэт дир оmore. Директор огол зери мере, мугу: «Нуьвуьс объяснение, эри чуй туь гьемме руз э кор дир оmoreге». Ихдилот сохдем эри ю ме эри чуй дир оmoreнуьмге э кор.

— У чуй гуфди?

— У себeб нисди, мугу эри э кор дир оmore.

Гьечи гоф **сохде-сохде оmoreм** расирим э ён хуней ЮшвэгIигьго.

— Теклиф мисохдум туьре э хуне дарайм гуфдире, — мугу эз ме ЮшвэгI, — оммо бэхшлемиш сох, зен э хуне не дери, одоми уьзийгь нисе ведироморе дие...

— Эри чуй уьзийгь нисе ведироморе?

— НэгI-о-о, зен мидебисдоге, гьерчуь бисдош — закуске-чи мино эриму дие...

— Беге одоми дуь-екире энжэгь эри хурде хосде? Кеш, гьери винуьм, чуьтам э рэхь рафдеге туь зенсуьз, белки э сер меш оmore ужире «мозол», нисе бире дануьсде.

— Лап хуб, лап хуб, екем э меш кумеги мисохи пиёз-картуьшке эри темиз сохде, хутеш мибоши чуьтам зенсуьз зигьисде герекиге ве э гIэилгьго денишире бирениге.

— Хуби, хуби, мисохум кеш.

Э хуней ЮшвэгIигьго дироморенге, эри ме гьечи омоки ме э хуне не дироморум, э «кeргелуь» дироморум. Э коридор гьерки э ело шенде оmoreбуьруьт пойвокугьго. Э куьнж коридор бу се пуре бедрегьой хокору, эз бедрегьо пур бугьго бэгьэй, иловлешуш хокору пур бу. Э кухни э гьер ло бу шушде не оmore гьобгьо-бушгьобгьо, эз комигьоки оmoreмбу беде буй. Е пертовуш сере донорум э утогь ЮшвэгI хисиренигьго, диренуьм хьэловгьго, не вечире, лови э сер кровать, э сер стулгьго веруьт гьерчуьтам бисдо вешенде оmore парталгьго, руйхьэловигьго...

— ЮшвэгI, бирор, — мугум ме, — беге и хокоругьгореш шенде нисе бире?

— Чуй? Э гуфдирей туьревоз ме биё хокору шенуьм. Хэлгь виниге чуй мигую? Песде мере вэхди эри хокору шенде? Ю оmoreнге, мишенуь, гьеммере э е руз темиз мисоху, хоригьгореш мишуру, те ю оmore гьечу мундгеш гьичиш нибу...

— Гьевелимуьнжи, хэлгь винигеш гьичиш нигую, дуьимуьнжи, эри ме оmoreненигьго, чи шевинере хурде бэгьдо, е ним сэгIэт дир дегешдге, хокоругьгореш мибу шенде е кем, э хунеш порядке сохде мибу...

— Ме гуюм эри туь, чире ме у туь гуфдиренигьгоре хуно зу сохде нисе дануьсденуьм. Те чи шевинере сохде, передачегьой телевизориш варадени, гIэилгьго, гьерки э ело дегешде, хисиренуьт мунде. Чи сохде вараде бэгьдо, сер гирденуьм гIэилгьгоре эри хэбер сохде, оммо угьго нисе вэхидденуьт. Тейте угьоре хэбер сохде, э е гуж е болоревоз э сер суьфре нушунде, е сэгIэтигеш гирошдени. Ховелуье гIэилгьго, гье чумгьоре покурденуьт, оммо чи хурдере э герде нисе вегирденуьт. Чорей ме чуьни поисденуьм э зверсер ишу, хоши гирденуьм ишуре, гьерчуьтам бисдош гьишденуьм чи хурде. Угьоре чи доре вараде бэгьдо, партал ишуре векенде, э хьэлов дегердунде бэгьдо, ме гьечи вомунденуьм, хэсде-менде, э чум гьичиш нисе бире, гье гьечу чи не хурде, венгесденуьм хуьшдере э хьэлов, парталгьгореш не векенде. Э дуьл ме гуфдиренуьм эри ме: «Екем рэхьэти вегируьм, песде вэхизуьм и хоригьгореш екем вечинуьм, чиш хурум». Ебойге хэбер биренуьм виниренуьм руз пишнеини, видов ме э кухни эри чой веноре...

Сер гирдим ме не ЮшвэгI эри кор-гуызери хунере сохде. Хори-гьоворе вечире бэгъдо, дироморим э кухни. Гьобгьоре шушде, гьэжгьу гIов декирде, венорим э сер пилете. ЮшвэгI, овурде норе э пушой ме пиэз-картушкере, мугу:

— Ги темиз сох. Ме гьеле эри туь ихдилот не сохдем, чуьтам ме суьфдеи шев шилово сохдебируьмге.

— Чуьтам сохдебири, гу туь мунош, гьери меш дануьм?

— Гуш вени гуюм, оммо кор туьреш сох небуге гене чи дир мибу. ГIов дуьшире бэгъдо, дунере шушдум декирдуьм э гьэжгьу, картушкеш венжируьм декирдуьм, песде гуше дешендуьм. Картушке дуьшири лов бири, дунеш дуьшири бири гIюше хуно, оммо гушд имогьоиш нисе дуьшире. Чорей ме не бисдо, овурдум дуборе гIов декирдуьм, гене душундум. Не гIюшиге, гIюш биребу, не шиловоиге — шилово.

— Те ме пиэз-картушкере темиз сохде, — мугум эз ЮшвэгI, — ведебер у хокоругьоре шен.

— Чуь? Е у мунди мере сохдени. Ме не туь хунегьоре вечирейм, хокоругьореш шендимге, зен оморенге чуь мисоху, дие э гьечуревоз иму эри эню кор нигьилим ки, гьеммере мисохим миварасунимки...

— Эде, гIэйб биёвгу туьре, хунере э «керегелуь» чарундей норе, ведебер шен, чуь бире беге эзу кор!?

Э е гужевоз гьишдуьм ЮшвэгIэ ведеберде хокоругьоре шенде. Те ЮшвэгI хокоругьоре шенде, ме картушкегьоре темиз сохде, сер гирдуьм эри пиэзгьоре темиз сохде. ЮшвэгI дироморе диренге, ки эз чумгьой ме эдей тигьле-тигьле гIэрс оmore, пуьрси:

— Чуьни? Эри чуь гирисде?

— Э ёр ме бебейму омори, — мугум, — у гьич пиэз темиз нисе сохдембу...

— Гьо! Гьо! Имогьой мидани чуьниге пиэз темиз сохде, хуб биреге зенсуьз зигьисде енебуге нэгI...

Гоф имуре бурри чуьклеи куклей ЮшвэгI, комики эз школа оmore, э кухни дироморе гуфдигьо:

— Э бе, себэхь сэгIэт шеш шохьонгум э школа собраниеи, туь ёгьинн биё бией.

— Иш гьечи, гье у вес нисе сохдембу мере. Мере вэхди, хэлеф ме, э школа э собрание эри рафде?

— Уь-уь-уь... туьре гьич вэхд нисе бире эри ме э школа эри рафде, гьеммише мама рафде... уь-уь-уь...

— Хуби, хуби, весси, мегирис, себэхь е фикир мисохим, — мугу ЮшвэгI, чумгьой гIэиле покурде э гьобгьо покурденигьо десмолевоз.

— Туь гIэмелдане одомини, — мугум эз ЮшвэгI, пиэзгьоре темиз сохде варасде бэгъдо, чумгьой мере покурде э ейлугьэвоз.

— Эйчуь эхи?

— Чуьтам, эйчуь? Пиэзгьоре эри темиз сохде э ме э гIэмелевоз дорей, эз чумгьой ме гIэрс биёв гуфдире.

— Гьей, хьовир догьи, у гьеле чуь гIэрси?! У гIэруьсиники. ГIэрсгьоре биё туь э пиэзгьоре венжиреки виниш. Увэхди, бебере неки, келе-бебереш э ёр миёри...

— Туьре имиди, ме гьеле пиэзгьореш мивенжинуьм эри туь? НэгI, хьовир догьи, бэхшлемиш сох. Венжирере гьер чуьтариш бисдо туь э рэхь мибери. Ме бебере э ёр овурдем. Имогьой келебебере туь э ёр биёр.

• И вэхд эз школа омо келеи куклей ЮшвэгI. У оmore, поисде э рачей бебешу, вокошире расди пой хуьшдере, бурмунд э ЮшвэгI чекмере, падош комики жейле бире, «лэгIэре» вокурдебу поисде, гиснее хьэйву э сер ов вирихденигьо мэхьэл лэгIэре вокурденигьоре хуно. ЮшвэгI, чекмере виниренге, хэндуйсде-хэндуйсде, мугу:

— Гьо?! Туьре чуь воисде имогьой? Гьеммешму гьеебо хьэлово бирейт э ме! «Догь усте дэгьмеики». И чуь бологьи э сер ме омори... Хуби, с-дуй руз гьерчуьтариш бисдо э рэхь бура те дедешму оmore...

— Э и жундургьоревоз чуьтам гешдуьм. Игьо вокурдени нисдигьоре бега туь нисе дире?

— Гьэйгьу нибу э рэхь мирай. Ме чекмечи нисдуьм эри чекмегьой туьре гьуьч сохде. Вэхд энугьои гьейсэг! Эт? Екем туп-туп кем мивозириге гьечу зу жундур нисбисдо.

Мере воисдембу гуком эз ЮшвэгI, ю кем туп-туп возириге, кук юм мивозу. «Косиб» фурмуш сохди эз песини урок вирихде э муьлк «Хочи» енебуге э богьчей «Елалан» эри туп-туп возире рафдембугьоре, книгьоре э зир гьэйш доноре. Оммо не гуфдируьм, мугум э пушой гIэил хуб нисди у гофе гуфдире, сер гIэил келе мибу.

— Мере гIэйб миёв э и чекмегьоревоз э школа эри рафде, гьечиш нму «гIонигьо» нисдимки, — мугу гIэил чумгьой ю гIов-гIови бире.

— Дануьсдени чуьниге? Ме э песой чекмегьой туь гешденуьмгьо нисдуьм. Воисдениге туьре, пул дуьм, бура себэхь э чекмечи ди гьуьч соху. Нисе воисдеге э рэхь бура тейте дедешму оmore.

— Ме чекмечи дануьсденуьм? Эри ме гьерчуьтам бисдош гьуьч ми-соху хьэрзо мидуь... Туьре гьич вэхд вес нисе сохде. Дие дедей чуьтам бире, уре гьеммише вэхд вес сохдени, у э кориш рафдени, гьемме герекимуреш э вэхд ю хьозур сохдени...

Гоф гIэиле бурри сес звонок эн дер. ГIэил видовусд дере эри вокурде...

— Э бе! Телеграмма, дедей эдее оmore

— Чуь? — пуьрсй ЮшвэгI, эз шори юре пар вероморере хуно. — Кей, кей оmore?!

— Себэхь сэгIэт дуваздегь.

— Э «худо» шуькуьр гердо! — мугу ЮшвэгI, десгьоре зеверо вокошире, — эхирки себэхь эз пишнеиревоз ме гене мерд мибошум!!!

Э НЕГЬОГЬИ ПУЧ БИРЕ ВЭХД

Э еки эз герме рузгьой гьеминон Мухоил, сере гьуз гирде, фикир сохде-сохде, эдембу рафде эз куче. Унгьэде фикир сохдей энугурунд бу, эз ён ю гирошдембугьо одомигьоре ве эз мостовой рафдембугьо автомашингьореш сечмиш нисе сохдембу. Мигуиге екиш нидануьсд и си-сивпенж сале жовоне тоймиш сохде эз сэхде фикиргьо-хэёлгьой ю.

Мухоил очмиш бисдо эз фикиргьо-хэёлгьой хуьшде энжэгь шиновусденге сес шаргьой дерьёгье. У мэхьтел мунд ю э дерьёгь эри чуь омориге. У э дерьёгь омбар оморембу, оммо гьич вэхд тэхьно нисе оморембу. У гьеммише миомо э хьэрмэгьоревоз, шохьонгумгьо, эз кор ведироморе бэгьдо. Инжо э гьирогь дерьёгь угьо хуб михурдуьт, закуске мисохдуьт, тен мишущдуьт... Оммо у имбуруз тэхьнои. У вегирд эз сер хуьшде кепкере, шенд э сер гьум, юш нуьшд э ён кепке. «Хуб мибисдо е «чуьклеле» миовурдумге, оммо гIэмел ниёв гоф дорем, — гофди у э дуьл хуьшде, десе доноре э куьф, эжеки дебу пачкей тозе семонетигьо. — Гьич не бири, получке вэгирденигьо руз у э хьэрмэхьгьоревоз ичку не хуру, оммо имбуруз не гьишдуьт, э местком огол зеруьт».

Е руз зен Мухоил — Суне, гьул гIэиле гирде, эдембу э куче гешде. Угьо э гешдеки э угьо вохурд фотовитрина, э звер комики э келе хэтгьоревоз нуьвуьсде оморембу: «Дери ми э гIэрей энигьо шинохгьошму». Э витрина вебу жуьр-бежуьре сиротгьо: екигьо нимелит дегешдебу, еки-

гьойге нуьшдебируьт серегъуз, кимигойге сифетгьошуре э десгьоревоз пэхьни сохдебируьт, сирот ишуре дирегоргьо, ишуре не шинохут гуфдире. Оммо еки дегешдебу э миглей рэхь, пойгьо-десгьоре дураз сохде.

— Дедей, дениш ебо, и мерд э бебе ухшеш зере, — мугу гІэил эз дедешу, сирот дегешдебугьо мерде бурмунде э энгуьшдевоз.

— Чуь, чуь?.. Бебе гьечу нисе бире, хэлеф ме...

— Чуьтам нисе бире, дедей? Беге э ёр туь не мунди, е руз бебе пиён бире оморе э ён гьопу дегешде хисиребугьо, песде туь, эз кор оморенге, уре э гужевоз вехизунде э хуне дебердебиригьо?

— Кеш, кеш, Алик хэлефме, туь еэгІэлмиши, бебешму гьич гьечу не бири...

Оммо Алик егІэлмиш не бу, у дузире эдембу гуфдире. Мухои́л гьич э хуне ишьёр нисе оморембу, гьеммише пиён мибисдо миомо. Е вэхд миомо е тегьер хурде, мэхьэлиге лой-лум хурде-хурде, кими вэхд гьечи михурд, уре хьэрмэхьгьо гьуле-гьул доноре миовурдуьт э хуне. Суне дануьсдембу Алик дузире гуфдиренигьоре, оммо чуь сохуге нисе дануьсдембу. Эн Мухои́л хьэрмэхьгьой юш юре хуно пиёнискегьо бируьт. Е руз ишуш ичку не хурде нисе гиросдембу. Э негьогь нисе гуфдиреки э метелегьо: «Той-той тапар, су — чухури». Гьемме руз Суне не Мухои́л жениш мигирдуьтге, чуь гофгьош мигуфдиге у э шуьвер хуьшде, гене э у кори нисе сохдембу. Хэгьер-бироргьош гьеммише эри энученд жире хубе рэхьгьо миноруьт, чуь гофгьош э у мигуфдируьт. Оммо у екиреш э гуш нисе гирдембу. Егиле, епиёне мэхьэл, бебешу юре дэгІно зерербу гуфдире, бебере эри куфдеш вэхидебу. Расди кими вэгІдо у мишенд ичку хурдере, хуб мибисдо эри зениш, эри гІэилгьош, оммо омбар нэгІ е-дуь орине, тейте э куьф ю пул дироморе, э куьф ю пул мидиромоге гене сер мигирд пишей хуьшдере. Имбурузине гоф гІэил эри Суне лап гурунд омо, у домунд э фикир чуь сохуге. Э жиге кориш дануьсдембу и коргьой Мухои́ле. Корсохгьой эн угьош омборе догІногьо зере уре, э собраниегьош биёбур сохдембуьруьт. У ченд богьо угьоре гофиш дорему, ичку никуру гуфдире. Оммо гьеммей энученд гофгьо фурмуш бирембу рафде, э у е ичку хурдение вэхд гьисмет мибисдоге.

Секретарь парторганизацией корхоне э коминжоки кор сохдембу Мухои́л, э сабуьрлуьиревоз гуш дошде Сунере, мугу:

— Ишму дануьсденитки, имученд жире коргьош сохдейм уре эри эз ичку тоймиш сохде, оммо у гофгьоймуре эз и гуш дешендени эз у гуш ведешенде. Дие чуь сохимгеш нисе дануьсденуьм. Ишму лап дуз гуфдиренит, шуьвер одоми гьечу бисдоге, зиндегуни кифлет четин мибу... лап четин мибу... — Хэйли фикир сохде бэгьдо, у гене мугу: — Хуби, имучене хьэрекет мисохим, белки дануьсдим уре э эгьуьл дешенде.

Получке дорембугьо руз заседанием местни комитет профсоюз бу. Мухои́л суьфделе пул вегирдебу, гьеле хьэрмэхьгьо не вохурдебируьт э у, уре э заседанием местком огол зере дебердуьтгьо.

Э заседанием комитет дебирегоргьо омбаре гофгьо гуфдируьт эз товун Мухои́л. Гьемме гоф сохдегоргьо э эхир гоф ишу мигуфдируьтки эзини корсох э гІэрешу эри дебире гІэмел ниев гуфдире, уре эз кор ведекирде гереки гуфдире, у эдей нум корхонешуре беднум сохде гуфдире... Мухои́л нуьшдебу сергьуз, нисе дануьсдембу чуь гуюге. «НэгІ игьо э ме дие нибэхшуьт, — мугу у э дуьл хуьшде, — ме игьоре ченд бо гоф дорем, оммо э сер гоф ме те эхир не поисдем. НэгІ, нэгІ и эхири... Менуьм тэхсир, токи и гилелеш бэхшуьт, дие ме эз гоф энигьо нивадарам. Чуьш сохутгу, гьэрез эз кор меведекинуьтгу...»

Гьеебо э гуш Мухои́л сес «лэхьэим» гуфдире дарафденге, у эз фикиргьой хуьшде очмиш бире, дениши э иловле. Э гьирогь дерьёгь одоми лап омбар бу. Екигьо эдембируьт тен шушде, кимигьо дегешдебируьт э сер герме гьумгьо, екигьойге эдембируьт возигьо, зарифетгьо сохде...

Хэлгъ эдембу форигъэти вегирде, нефес кешире эз хушхьоллуье шогъвор дерьёгьи. Эз Мухоил екем дурте се жовоне гІэил нуьшдебируьт э иловлей э сер гъум дешенде оморебугъо гозит. Еки эз угъо, эз шише э пейле декирде эрэгъире э нуботевоз мидо хьэрмэхьгъой хуьшдере. Пейлере вегирдегор, «лэхъэим», гуфдире, мивешенд эрэгъире э лэгІэ.

«Чуь хуби инжо, — мугу Мухоил э дуьл хуьшде, мугуиге у суьфделе эдембу дире гъирогъ дерьёгъе э руз гъеминон, — оммо гъисди одомигъо, чуь менигъо, ижирегъо, комигъоки хурденуьт, пиён биренуьт, женггъо сохденуьт, не ишу э тегъер одомieti форигъэти вегирденуьт, не хэлгъэ форигъэти вегирде гъишденуьт». Мухоил гене дениши э иловле, песе дениши э тараф дерьёгъ ве, диренге э е трусикевоз, тен шушде, эз дерьёгъ ведироморе э тараф ю оморембугъо Борис Семеновиче, э ёр ю омо.

Гоф сохдеигъой заседанием местком варасде, эдембируьт голосовать сохде эри Мухоиле эз кор ведекирде, секретарь парторганизация гоф вегирде гуфдигъо:

— Хьовиргъо, Мухоил хубе корсохи, оммо иники хурдени, гъэдерсуьз хурде ичкуре, гъич фикир нисе сохде и ичку хурдеигъо эже миёруге юре. Туь, Мухоил, гъич фикир сохдени эри туь туьре гІэилгъои, кифлети гуфдире? ГІэилгъо эдет келе бире, туь э жигей э гІэилгъо хубе несигІэтгъо бурмунде, угъоре э дузе рэхъ дешенде, туь э угъо чуь нишонегъо, чуь рузгъо бурмунде. Туьре дануьсде воисдениге туь эри кифлет дие кес бирей, эзуш бэгъэй туь э рэхъ энугъо поисдей, угъоре артмиш бире, азад зигъисде нисе гъишде. — У ихдилот сохд эри заседанием местком гъемме гофгъоре, комигъореки Суне эри энугуфдиребу. — Гуюм эри туь, эри кифлет туь эз зуревоз кесиге, имогъой эри хьэрмэхьгъой кориш кес бисдори. Дирей и хьэрмэхьгъой туьре, угъо эз туь кемте мерд нисдуьт, гъелбет эз туь звертеш нисдуьт, оммо э ичку хурдеиревоз туь угъоре эз хуьшде дур сохдей. Угъоре дие э туьревоз кор сохде нисе воисде, э чуьн туьни, пиён бире, номус хуьшдере вир сохденигъо, инсонъети хуьшдере вир сохденигъо одомиревоз, нисе воисде дие э жерге гешде. Хьовиргъо, биейт егилейгеш э Мухоил бовор сохим, имуре белки варасиге, иму дуьшмен ю нэгІ, дусд ю бирейре дануьсде э эгъуьл диромоге...

Изму гъе у одоми, комики э лап четине вэхд, вэхуьшде э Мухоил кумеги сохдебу, тен шушде, э е трусикевоз эдембу куьнд оморе эз Мухоил.

— Чуьни, Мухоил? Чуь фикир сохде, тен эйчуь нисе шушде? Небуге сад грамм не хурде, тен шушде нисе дануьсде? Веке парталгъоре, тен шурим..

— НэгІ, э хуне рафде гереки, небуге хунеигъо мигуют, гене эри хурдеюм гуфдире.

— Туь гъеле э хуне не рафдей беге?

— НэгІ.

— Эри чуь?

— Чуьниге, фикир сохде-сохде, гъишдуьм омо инжо.

— Гъо... Фикир сохде хубе кори...

Мухоил, вэхуьшде, кепкере веноре, мугу:

— Бурам, оммо ишму омбар согъ бошит Борис Семенович!

— Эри чуь?

— Эри имбуруз э ме сохдейтгъо кумеги. Ишму нибисдоритге, угъо мере ёгъин эз кор миведекирдуьт. Энжэгъ ишму вэхуьшде у гофгъоре гуфдирей, угъо мере э кор дегъишдет...

— Хуби-хуби, гъэйгъуй согъбоши мегируьгу туьре. Туь у пиёнискеигъой туьре шендиге, у эри ме лап келе согъбошини. Эге домундеи-чи бисдоге, дино экин ме, эз дес иму вероморе кумегире иму э туь гъер вэхдиш имсохим.

Согъбоши гуфдире эз Борис Семенович, Мухоил, пой вечире, рафд э тараф шегъер.

Офтон эдембу къунд бире эз гъугъ эн догъгъо. Ини эз екемиге, у пэхъни мибу э песой догъгъо, оммо герми гъово гене хуърд не биребу. Э гъирогъ дерьёгъ унгъэде одоми бу, мигуиге эри партал векенде дие жиге небу, оммо хэлгъ, гІэре не доре, эдембу рафде э дерьёгъ. Эдембируът рафде тэхъногъо, жуьфдгъо, э гІэилгъоревоз, кифлетгъоревоз... «Бе-ге, — мугу Мухоил э дуьл хуьшде, — ме эз и одомигъо, кемте мердуьм, гъеммей энигъо зигъисденуьт э тегъер инсони, оммо ме???»

Эз хурекгъо вебиренигъо туку къунд биренге, Мухоил дарафд э туку. Э сер дестулкегъо поисдебируът э жергеревоз сипресере бутилкегъой «Московский», жуьр-бежуьре шоробгъо ве де хурекгъойгеш. Мухоил, денишире э бутилкегъо, пул доре э тукончи, мугу:

— Пеймунит е кило шоколадни гъэнфит.

Мухоил зигъисдембу э гъирогъ шегъер. Горисполком дореду уре хори эри хуне вокурде. Бебей энугъо, диренге пиёнискеигъой энуре, угъоре жиро сохд, ведекирд эз хуне. Уре имид бу, кук ю жейле гъисдики, мишениуь гуфдире ичку хурдере, э сер кифлет дуьл мивенуь, э кифлет муьди мибу гуфдире. Оммо Мухоил диеш омбарте сохдембу пиёнискеи хуьшдере. Эз бебе жиро биренге, у не Суне, э кумеги екиревоз е чуькле гъэзмеле вокурде э тозе хори, рафдуьт унжо эри зигъисде. Мухоиле имид бу хубе хунегъо эри вокурде. У эз ичку очмиш бирембугъо мэхъэл, сер мигирд гереки хуневокурдеиреш мивосдо, оммо э хьэрмэхъгъой пейлеиревоз гъисмет бире мэхъэл гъеммере фурмуш мисохд мирафд.

Дер эн хъэет, зевери петли комики хуьрд биребу, нимелит вокурдебу. «Чуь жире мердуьм ме, — мугу Мухоил э дуьл хуьшде, эз гъопу э дарафдеки, — и дерлей гъопуреш гъуьч нисе сохденуьм».

Э гъэд хъэет Алик, э возигъоревоз, эдембу хоши гирде хгъерлей хуьшдере — Лизаре. Гъетте Мухоил э хъэет дироморе, гІэилгъо, возигъоре шенде, вирихде поисдуьт гъерки э е куьнж хъэет, мигуиге эз вэхъшие хъэйву терсире вирихуьгъоре хуно. Мухоил дениши э тараф гІэилгъо. Чумгъой эну не терслуье чумгъой гІэилгъо, комигъоки гъош-гъобогъуль поисдебируьт, эеки вохурденге, у вараси, эри чуь гІэилгъо, юре диренге, эз жигешу вэхуьшде, гъерки э е куьнж хъэет вирихдуьтге. Дуьл эн у бисдо лап могъбул. Уре воисд, сер куфде, гирисуь. У омо э кин стол, э ён комики бу ильёти гъуьч сохде оморе скамейка, но кисей гъэнфите э сер стол, десе э сер дес веноре, венгесд сере э сер десгъо.

Алик ёново дениши э тараф бебешу. Суьфде у гъечи дануьсд бебешу пиёни гуфдире, оммо песде у вараси, ки имбуруз бебе ишьёр гъисдиире, чуьнки у, пиён оморенге, хъэрой-хъэрой сохде, енебуге мэгІни хунде-хунде, кими вэхд, нифри сохде-сохде, пуьрсирени: «Мамашму эжи?» Алик, виниренге, бебешу сере э сер десгъо венореире, гъечи дануьсд у эдее гирисде гуфдире. У варафд э сер скамейка, э десгъоревоз гъэл гирде герден Мухоиле, мугу:

— Бебе, чуьни беге? Туь эри чуь гирисде?

— НэгІ, хэлефме, ме нисе гирисденуьм.

Мухоил кисере лов сохде, Алике гъэнфитгъо доре, нушунд э ён хуьшде. Дире ижире шорире, Лизеле омо, вегирд бэхш хуьшдере, нуьшд э сер зани бебешу.

ГІэилгъо эдембуьруьт шори сохде, мигуиге эри энугъо имбуруз руз мигІид бу, чуьнки ижире подаркегъо угъо эз бебе, хэйли мэхъэлиш не диредуьруьт.

— Алик, мама эжи?

— Э туку рафди, гъейсэгІэт миём мугу.

Екем вэхд гирошде бэгъдо, э хъэет диромо Суне ве, пой вечире, омо э кин стол. Диренге, э гъэнфитгъоревоз волисиребируьтгъо ловгъой гІэилгъоре, у мэхътел мунд, песде э шуьвер хуьшде денишире, мугу эзу:

— Чуьни, мугуиге туь эдей дорихмиши кешире?

— НэгI, бирор туь муно, хьэйф оmore мере.
— Хьэйф эн чуй, эн пиёнискее хьэрмэхьгьой пейлей?
— Хьэйф эн э негьогъи пуч бире вэхд, ги, — мугу Мухоил пачкей пуле доре э Суне.

Суне, пулгьоре шуморденге, чумгьой ю бисдо гIов-гIови. Уре воисд хэндуь, гирисуь, гьэл гируь ве моч соху Мухоиле, чуйнки ингъэде пуле песини вэхдгьо у эз шуйвер гьич не вегирдебу.

ШЕМЭГИЁ ВЕ «ГЕЗИНЕ»

Шемэгиё э гIэили лап нединж бу. У э школа лап омбаре нединжи мисохд. Оммо э класс энугьо е гIэл дебу — Хьиё. Хьиёре е «зобуне» хосиет бу. Чуй мивинигеш, чуй мишиновусдгеш, гьеммере очугъ гуфдирембу рафде.

Шемэгиё нединжи сохденге, Хьиё э уревоз хуйжет гирде, мигуфди:

— Туь класс имуре песо шенде, гIэре недоре эдее нединжи сохде, весси ше и нединжигьой туьре...

Оммо эри Шемэгиё шешиш еки бу, пенжиш. Хьиёш эз у чуй кор мивиниге, гьелуьсди дес вокошире, мигуфди эри учитель нединжигьой Шемэгиёре.

Шемэгиёре, эз ижире хосиет Хьиё гьэгьр оmore, э у хуни-хуни денишире, мигуфди:

— Туь одомире «гезинере» хуно гезире...

— Эге ме дануьмге, эз ме туьре гезиреи, туь нединже коргьой туьре мишени гуфдире, ме туьре гьемме руз мигезуьм. Оммо туь уреш дан, тейте туь нединжигьой туьре нешени, бегьеме одоми не боши, ме туьре гьеммише мигезуьм, чуйнки туь эн ме хьэрмэхьмени, мере нисе воисде, ки хьэрмэхь ме э зобуне рэхь бурав...

Э хьэшдимуьн класс дерики, Шемэгиё эрзо дореду эри э комсомоли дарафде. У руз Шемэгиёре э комсомоли вегирдебуьго руз эз класс энугьо э собрание Хьиёш дебу. У, гоф вегирде, мугу:

— Шемэгиё хубе ученики, нубогьоре гьеммере хуб дануьсде, оммо келе нединжи. У нединжигьой хуьшдере не шендге, эри энугь, эри ме оморенигьо, э гIэрей комсомолгьо жиге ниё бу...

И гофгьоре шиновусденге, гIэлгьо фикирлуь бисдоруьт, мэхьтел мундуьт чуй сохутге, вегируьтге Шемэгиёре э комсомоли, небуге не вегируьтге. Собрание гьэрор сохд, ки Шемэгиёре э комсомоли вегирдени. Энжэгъ у собрание гоф до, ки дие нединжи не сохдени.

Эз собрание ведироморенге, гIэлгьо кура бире, эз Шемэгиё пуьрсируьт чуйтам гирошдиге собрание, вегирдиге уре э комсомоли енебуге нэгI.

— Гьемме хуб гирошд, — мугу Шемэгиё, гIэлгьоре жугьоб доре, — оммо «гезине» унжош гези мере. Чорей ме нисди, гоф дорем дие гьичиш не сохдени, э лэгIэйме гIов мивегируьм, дие е гофлеш нисохум э класс.

Эз и рузевоз Шемэгиё нединжигьой хуьшдере эз расдекиш шенд, диеш хубте хунд. Оммо эз лэгIэй Шемэгиё гоф «гезине» ведироморен гIэлгьоре вогьнс бисдо, угьо э сер Хьиё лэгьэм веноре, дие уре э нум юревоз огол не зеруьт. ГIэлгьо Хьиёре, э зарифетевоз «Гезине» огол зеренбируьтгеш, уре гьэгьр нисе оморембу, чуйнки у дуьлдуге одоми бу, зарифет варасирембу. ГIэлгьо денишире диренге, ки Хьиёре эз гоф ишу гьэгьр нисе оmore, угьо зу фурмуш сохдуьт гоф «гезинере», гьемчуьн фурмуш сохд и гофе Шемэгиёш.

Оморе-оморе Шемэҕиё лап хубе ученик хунде омо ве уре гІэилгьо вихдуът комсорг эн класс ишу.

Е руз, э руз паскей урусгьо, Шемэҕиё э хьэрмэхьгьой хуышдеревоз эдембу эз ён килисе гиросде. Комини гІэил буге эз угьо мугу:

— Кешит дарайм э килисе, э руз паске унжо хэндеигьо омбар бире...

Угьо дарафдуът э килисе. Оммо еки эз хьэрмэхьгьой эн угьо — Эвиё, комиреки эз руьхшендие коргьо хьэз нисе оморембу, недарафд э килисе, поисд э куче те угьо дарафде-ведироморе.

Угьо э килисе дарафденге, винируът чуйтам келе зенгьо ве келе мердгьо, десгьоре зеверо вокошире, э худо минет сохденуътге, угьоре хэнде гирде, шэггьэ зеруът хэндуьсд. Келе зенгьо, диренге э ишу руьхшеид сохдеире, кура бисдоруът ве э хьэроевоз пиш сохдуът угьоре дуз те куче. Э куче ведироморенге, угьоре дирегоргьо, гІэйб сохде, помус доруът э келе зенгьоревоз женг гирдет гуфдире.

Гье у орине э стенгазет школа статья ведиромо. Эзир статья сиротиш вебу. Э сирот, комики э ранги-рангие гьэлемдашгьоревоз гьуьч сохде оморегубгьо, вебу Шемэҕиё э келе виниревоз, э дес ю тапинже дери. Э статья э килитлемеиревоз нуьвуйсде оморегубу, чуйтам «боевой» комсорг, комсомолгьоре э десде поюнде, э килисе рафдениге, «эри довго сохде» э келе зенгьо ве келе мердгьоревоз. Статьаре нуьвуйсдебу «Гезине».

Шемэҕиё гьечи дануьсд, ки статьяре Хьиё нуьвуйсди гуфдире. Оммо эз песигьо мэҕлуьм бисдо, ки статьяре Эвиё нуьвуйсди гуфдире.

Школаре варасденге, Шемэҕиё рафд эри хунде э институт эн Народное хозяйство э нум Плеханов, оммо эз хьэрмэхьгьой эн угьо — Хьиё, Эвиё ве Шуйҕи рафдуът эри хунде э институт журналисти.

Хундеире варасде оморенге Хьиё, Эвиё ве Шуйҕи кор сохдембируът э редакцией гозит, Шемэҕиё суьфде кор сохдембу э горисполком еки эз зофруе корсохгьой энү, песде уре норуът директор комбинат хьомумгьо ве доллокхонегьо.

Шемэҕиё, гьелбетте, у нединжигьо, э гІэилигьо сохдембугьоре, дие нисе сохдембу, оммо лап гушесурбу.

Хьиёйгьо, гьеммише уре дэгІно зере, мигуфдируът:

— Ше и гушесури туьре, гушесурире шендиге, эз туь хубе корсохмибу. Эге не шендиге, не туь пушо мирай, не кор энү корхоне туь кор сохигьо...

Эз Шемэҕиё директор бире эйлоревоз, кор хьомумгьо ве доллокхонегьо пушо не рафд. У сал, согь гьеминон, хьомумгьо хуб кор сохдуът. Оммо гьетте зимисду бире, гьердуь хьомумгьо э шегьер дебируьтгьс, поюнде оморуът э ремонт. Э гозит ведиромо фельетон, комиреки нуьвуйсдебу «Гезине». Э фельетон вебу, ки Шемэҕиё зимисду э дерьёҕ э гьэд жилидгьо тен шушде, оммо гьеминон э хьомум э гьэд бугь.

Шемэҕиёре, эз сер хьомумгьо вегирде, норуът директор «Горзеленхоз». У омбар э фикир домунд ве хьэрекет сохд эри дануьсде ки нуьвуйсдиге фельетоне. Эхирки у, не дануьсденге гьэгьигьэте автор эн фельетоне, эри хуьшде фикир сохдки эз Хьиё бэгьэй екиш нинуьвуйсуй гуфдире эри ю зобуне фельетоне.

— Имоҕьой семе дуьл туь динж бири? — пуьрси у эз Хьиё, э куче вохурденге.

— Эйчуь эхи?

— Э недануьсдеки веноре хуьшдере? Туь ненуьвуйсде, дие ки минуьвуйсуй эз товуней ме фельетоне..?

— Гьуь, эз ме бэгьэй дие э шегьер одоми не дери беге? Фельетоне ме ненуьвуйсдем, ки нуьвуйсдигеш дануьсденуьм, меш минуьвуйсдуймге гІэмел миомо, ме э руй туьш гьеммише гуфдирем туь дуз кор нисе сохдегуфдире...

Э тозе кор хуьше ШемэґИё суьфдегьо хуб кор сохдембу. Э богъче-гьо ве кучегьой шегьер тозе доргьо кошдебу, скмейкагьо норебу эри нуьше форигъэти вегирдей хэлгъ, омбаре раче хунчелуье кулегьой гуьлгьо кошдебу. Коргьой гуфдиренигьоре хуно: «Тозе жару хуб жару зере гуфдире. ШемэґИёш гьечу бу. Оморе-оморе ШемэґИё гене хуьшдере э гушесури веноре, сер гирд коре эз гуш эри шенде.

Дуьимуьн сал бу ШемэґИё э Горзеленхоз кор сохде гене эз товуней энэ э гозит ведиромо «Гезине» нуьвуьсде фельетон, э комики нуьвуьсде оморебу, чуйтам чапаргьой богъчегьой шегьер хуьрд бире, говгьо, кечигьо дарафде хурдембируьтге эз гловсуьзи зерд бирибируьтгьо велгьой доргьоре; чуйтам доргьой кучегьой шегьер луьгегьоре гьуз гирде, э ШемэґИё сер зере, эз у глов хосдебируьтге...

Горисполком омбар фикир сохд, чуй сохутге э ШемэґИёревоз, эхирки гьэрор норе омоки уре норени директор эн «Горчистка».

ШемэґИё гье хьэрекет сохд эри дануьсде, ки нуьвуьсдеге и фельетонгьоре эз товун ю, киниге э ю вогосире мундигьо. У шек сохдембу эри хуьше, ки гьич гьисдиге эз се хьэрмэхьгьой ю, э редакция кор сохденуьтгьо, еки гьисди и коргьоре э сер ю овурденигьо. Гьелбет еки энугьоре эз ю гьэгьр оморе, небуге и коргьоре э сер ю ниёру. Оммо у гене ёгьинире недануьсд ки нуьвуьсдембуге фельетонгьоре.

Дуь сал гироше, сеимуьн сал бу ШемэґИё э горчистка кор сохде. Е руз у нуьшдебу э кабинет хуьше, эдембу фегьм сохде когьозгьоре, оморетгьоре э адрес эн горчистка. Омбардеки когьозгьо буьруьт эрзогьо, комигьореки хэлгъ нуьвуьсдебу э сер Горисполком эз дес горчистка. Э у эрзогьо нуьвуьсде оморебуьруьт, ки горчистка гьеме сал э сер сал договор бесдени э хэлгъэвоз эри хокоругьоре эз хьэётгьо берде э мошиневоз шенде, пулеш вегирдени э сер сал, оммо хокоругьоре эри берде шенде э хьэётгьо екиш нисе оморе, омогеш, эри нимлитр пишкеш не вегирде, нисе берде хокоругьоре... Горисполком э сер эрзогьо веноребу резолюция, э комики буйругъ дорембу ШемэґИёре фегьм соху эрзогьоре ве жугьоб сэхьибгьой энугьоре дуь гуфдире. ШемэґИёш, эрзогьоре бегьем те эхир нэхунде, э гьирогъ ишу мивоно резолюция ве мифуьрсо э сер заместитель хуьшьде, фегьм соху, песде э ю мэглуьм соху гуфдире.

Когьозгьоре гьеммере хунде, резолюция веноре бэгьдо, ШемэґИё лов сохд тозе гозите, мивинуь э гозит е келе руьхшендие сирот вери. Э у сирот шекуьл зере оморебу, чуйтам э ён е гьопу поисдебуге мошин хокору берденигьо, э ён мошин поисдебу сэхьиб хуне не хокорушегьо, э кабинетей мошин нуьшди ю, ШемэґИё, гьэйгьусуьз эдее папрус кешире, оммо сэхьибхуне, десгьоре лов сохде, эдее э хокорушегьо минет сохде, хокоруре шенуь гуфдире. Еки эз хокорушегьо, «гьуччогъэ» хуно, тик поисде, се энгуьше гирде эдее э чумгьой сэхьибхуне доноре... Э зир эн сирот вебу килитлемее статья, комиреки гене нуьвуьсдебу «Гезине».

ШемэґИё бисдо жингире хуно, сер гирд эри зури-зури рафде-оморе сохде эз и куьнж кабинет э у куьнж кабинет. И взхд телефон, э сер стол энэ вебугьо зенг зе, у гьелуьсди вегирд трубкаре:

— Гуш дошдем ишмуре!

— Руз туь эхэйрбу, ШемэґИё!

— Эгьуьбет туь эхейрбу, Хьийеи? — у гьелуьсди шинохд сес Хьийере.

— Эри. Имбуруз шохьонгум туьре чуй кори?

— Нисди зиёдие кор. Чуй гьурлугъ бу туьре?

— Мугум шохьонгум екем минуьшдим э гьержой бисдо.

— Бошгу, гьэмел миёв.

— Гьечуниге дениширейм э туь э ён богъче, гьелелуьге согъ боши.

— Согъ боши, шолум ди эри Эвийе не Шуьгьми.

Шохьонгум хьэрмэхьгьо эеки вохурде, дарафдуьт э кафе, комики дебу э гьэд богъчей форигъэти шегьер.

— Гу гьери, ШемэгИё хьэрмэхь, чуйтамиге коргьо, текей гьечи гушесур мибошиге, эз инжош ведекирдге туьре, песде чуй мисохи, эйчуй нисе денишире туь э гоф иму? — мугу Хьиё.

— Ведекирденики, гьелелуьге не бири, оммо имбуруз э заседаний Горисполком нубой мере бегьем хундуьт ве гуфдируьтки, эге е гилейгеш эз дес туь эрзо омоге, иму туьре эз кор мивегирим. Меслэхьэт сохдем э Горисполкомевоз хокорушегьоре ведекирдени, тозе одомигьо вегирдени. Дие чуй сохумге меш нисе дануьсденуьм, э песой эн мошингьо нигешдуьмки ме...

— Гьелбет э ведекирдеревозиш кор нисе бире, — мугу Хьиё, — оммо гьетте эз хэлгь эрзо оморе э назар вегирде, э песой кор гешдиге, гушесур не бисдориге, гьэйгьусуьзи не бурмундиге, у вэхд, гьелбетте, кор хуб мибу. Герек бисдоге имуш э туь кумеги мисохим.

— Дануьсденуьм ишму э ме ёгьин кумеги мисохит, — мугу гьэьригьэьри ШемэгИё, — эз дес ме фельетонгьо эри нуьвуьсде, дир ведекирдениге мере эз кор, зуте эри ведекирде...

— Беге иму э пэхьники гуфдиреним, иму э руь туьш гуфдиреним, оммо туь гофгьоймуре эз и гуш дешендени эз у гушиге ведешенде. Э гьечуревоз кор нисе бире, бирор, иму эз хосдеи эдее гуфдиреним. Дануьсдени суьфдеи фельетоне ки нуьвуьсдебуге э гозит?

— Ме, — мугу гьелуьсди Эвиё, — «Гезиней» дуйимуьн фельетон кини?

— Ме, — мугу ШуьгИми, — оммо песини карикатураре ки нуьвуьсди?

— Ме, — мугу Хьиё.

ШемэгИё, э угьо денишире, хэндуьсде-хэндуьсде, мугу:

— Ишму, эз журналистгьо бэгьэй, артистгьош гьисдитки...

ТЭМЭХЬ РАБИ ОМБАР БИРЕ

Рэхьмон не Эсеф эз зуревоз гьеми дусдгьо, гьеми гьуншигьой еки бируйт. Песде угьо гьердуйшуь э е колхоз кор сохдембируйт. Энжэгь хосиетгьой энугьо дуй эз еки бешгьэ бируйт. Эсеф нерме одоми бу, э руй одоми поисде, э одоми руй шенде нисе дануьсдембу э ю зобуни сохдегоре одомиш мибисдоге. Гофе э дуьл хуьшде мигирд мигьишд. Оммо Рэхьмон дусд энугьо гьечу небу. У шимшиле хуно гоф зерембу э одоми эгелер е бедхьисобие коре мивиниге. Коргьой гуфдиренигьоре хуно, эз бей хуьшдеш бедхьисобире ветовусденигьо одоми небу.

Э гьунши энугьо э ен хьэет Эсефигьо зигьисдембу раби Шомоил. У лап темэхькоре одоми бу. Уре глов-гИэилиш небуге, ю не зен ю тэхьноле зигьисдембируйтгеш, оммо омбар сэгьэте, тэмэхькоре одомигьо бируйт, энжэгь э хьэрой пул — девлет кура сохде бируйт. Эз нимаз, эз керг-вече куьшдеи, мол шэхьидо сохдеи, эз милогьо, суьгуьдогьо, зенгьо мегьр сохдеи вегирдембугьо пулгьо гуйге чум энугьо сирои нисе бирембу. Зен юш пуле э пэхьники э мэгьмеле дорембу. Ингьэде раби Шомоил темэхькоре одоми бу, э куче-дере, енебуге э ен гьопуй гьерки бисдош е фурмуш сохде чире мивиниге, зури-зури миевурд э хьэет хуьшде мино, мол бебешуре хуно.

Е гиле гьунши энугьо Эсеф фикир сохдебу э хьэет хуьшде е хубе курук вокурде, эри нун буржунде. Эз товун эни кор у восдоре э пушой гьопуй тигьи сохдебу е мошин гьирмизине керпич. Керпиче восдоре бэгьдо, ченд рузгьо ворущгьо бисдо, песде богьчирегьо сер гирд. Эсефе дие вэхд, можол небисдо куруке эри вокурде, керпичгьош гьечу мунд рафд э пушой хьэет. У себэхьмунде зусери мирафд э богьгьо е сер гьэргьи шохьонгум могошд э хуне.

Е руз себэхь мунде Эсеф мивэхизуь мивинуь э пушой гьопу эз керпичгьой энугьо эз се бэхш е бэхшиш немунди. Сера тик гирд эз лой боруй хьэет эн раби Шомоил мивини керпичгьою э куьнж хьэет энугьо дечирей. Гье и вэхди омо ведиромо Рэхьмон дусд энугьо. Имбуруз угьо э богь э кор нерафдебирут, чуьнки гье эдембу ворущ омор, эз малад э богь дерафде, онгур вечирени небу. Рэхьмон диренге, ки гьовой дусд ю е жирейгере хунои, мипуьрсуй эзу:

— Чуьи Эсеф, гьовой туь ежирей, кеф туь нисди беге?

— Нэгь, кефме зобу нисди, бирор, энжэгь туь эдее дирекей, керпичгьоймере гьемере кешири деберде, — жугьоб до Эсеф э чумевоз э лой хьэет раби Шомоил бурмунде.

Рэхьмон гье усэгьэ туьндлемниш бисдо, хуьрш ю веромо.

— Кеш ебо дарайм уре эз хьэлов вэхизуним, биьбур сохим эри энл кор, — мугу Рэхьмон келе-келе. — Эри хэлгь диросгьо-мэгьэсигьо хунде, оммо эз пэхьники ижире шефде коргьо сохде.

Гоф э лэгьэи энугьо дерики, раби Шомоил дер гопуй хьэет хуьшдере

вокурде, туро не сисит э гьултугь ю дери э тегьнимиревоз рафд э лой нимаз.

Раби гьетте рафде, Рэхьмон не Эсеф дироморуыт э хьзет эну, кирпичьоре гьемере дебердуыт норут э хьзет эн Эсеф. Песде угьо поисдуыт э пушой дер хьэрзое гьопуй эн раби Шомоил уре гузет сохде. Гьовой пишней раби сисид не туро э гьултугь дери элхогьин эдембу вогошде эз нимаз. Э ен хьзет хуышде оmore расиренки Рэхьмон не Эсеф поюндуыт уре.

— Э раби, туь мунош, — мугу Рэхьмон, лове э суьпле хэнде веберде, — э туро вери дуьзди месох гуфдире?

— Эри, вери, — мугу раби, гьич шек несохде эричуь пуьрсиреге Рэхьмон эз товун эни кор. — Ме гьемише э дорешгьойме э пушой жэгмет гуфдиренуьм дуьзди сохде келе гьовуни гуфдире.

Рэхьмон гене эз зир лов хэндуьсде, э руьхшендиревоз мугу:

— Гьери туь мунош, раби, омо е одоми дуьзди сохд, эри эну э пушой худо чуь тэхсирини?

— Ужире гьовуне у одоми эри сохдеи, нешумой эну э гьэтош гуьгьином сухде миев.

У вэхди Рэхьмон лап очугь, келе-келе хэндуьсде, мугу э руьхшендиревоз:

— Э жун туь раби, и гьовуне эз сертуь эри вегирдеи, нешумой туьре эз гьэтош гуьгьином эри хилос сохдеи, кирпичьой эн Эсефе эз хьзеттуь вегирде, бердейм э жигей ю э хьзет эну норе.

Раби гье усэгьэт дениши э лой куьнж хьзет, кирпичьо бугьо жиге; зугьун ю кут бисдо домунд э лэгьэй ю.

Майя Нахшунова

БЮСТ БУЪРУЪНЖИ

(пьеса эз е перде)

Вози сохдегоргьо:

А м и н а т — молдуъш, Игид жофой социалисти.

М у с а — журналист.

Ш а п и — келе мерд, чупон

Э гъэд эн е чуйкле станциле э сер скамейкай тэхдеи нуьшди Аминат.
Э ён эн у келе килхъ гусбенди э сер ве пусди э тен ю вери, эдей гешде Ша-
пи. У, дуъле-дэгъдее одомире хуно, чуйниге эдее гуфдире э зир зугъун
хуьшде. Кими вэхд сер гирдени эри келе-келе гоф сохде.

Ш а п и. Тембелгьо, пуч мисохут балалегьоре...

А м и н а т. Э лелей Шапи, туь дуъл туьре э негьогъи меху-эй...

Ш а п и. Туь чуй варасире! «Дуъл туьре меху, меху э негьогъи!» Ки
миденишуь э угьо. Ой худо, эри чуй рафдуьм ме э у совещание! месуьз
беге э рэхъ нирафд у совещание... гъи? Ме эдей эз туь пуьрсиренуьм,
гъери гу винуьм?

А м и н а т. И чуй гофи туь гуфдирени э рэхъ нирафд гуфдире?

Ш а п и. Пой-о, ме эдей эз туь пуьрсиренуьм, месуьз э рэхъ нирафд.
гъери гу дие? Гъи, гу винуьм?

А м и н а т. Туьре дануьсде воисдениге, туь лап келе хэйрлуье кор
сохдей. Дануьсдеи туьре э угьонигеш вомухдей, гуфдирей. Эз у хубте
кор чуйни?

Ш а п и. Ой худо, ки дануьсде, те ме оmore, чуй мисохуге у мердима-
зар угьоре.

А м и н а т. Гъичиш нисоху. Лап хуб миденишуь. Уре кумеггьо омба-
ри, туь олхоин бош.

Ш а п и. Э жун худо туь гъичиш нисе верасире. Езугъэ бедмозоле ба-
лалегьо, чуй бисдо бу ишмуре?..

А м и н а т. Ой лелей Шапи, туь чуй жире одомини?

Ш а п и. Чуйтам чуйжире одоминуьм?

А м и н а т. Эже мунд у жогъиле кук э имуревоз оморембугьо?

Ш а п и. У жогъиле куки беге — у шэхьитуни ки!

А м и н а т. У журналисти.

Ш а п и. Туь эз же дануьсде?

А м и н а т. Дануьсденуьм.

Ш а п и. Дануьсдени? Ме эдем дире туь лап омбар дануьсденигьо
бирей... (Э энгуьшдевоз терс дорени Аминате).

А м и н а т (вокурдени э лой куче гъисдигьо дере, веди бирени торики
шев, огол зеерни келе-келе). Хьовир, эй хьовир, эже мундейт ишму?!

Муса. И чуй кори э сер ме омо. Э чуйревоз мирам эз инжо ме! Мундум инжо, кидан те кей мимунумге!?

Аминат. Ишмуре хиник мибу. Э зир ворущ эри чуй гешденит?

Муса. Мере не рафде чоре нисди! Ме ёгын биё офум гьерчуй бисдош эри рафде. Инжо пойсдуймге, дуыл ме паре мибу.

Аминат. Инжо ишму гьичиш ниофит эри рафде. Воисдгеш-невоисдгеш денишире гереки, де чорейге нисди.

Муса. Ме денишире нисе дануьсденуьм-эй! Мере вэхд денишире нисди. Э екшоботине гозит ёгын биё ведиров статья, эри комики ме рафденуьмгьо!

Шапи. Э и деншит ебо! Уре вэхд нисди! У денишире нисе дануьсде! Туь чуй гуфдире, чуй фикир сохде? Гье у туь мунош, туь дануьсдени, имуре лап хьэз оmore инжо нуьшде!?

Муса (*гьэзьри кимиси*). Ме е фикириш нисе сохде, леле. Ме гьичиш нисе дануьсденуьм. Оммо мере лап тэгидие кори.

Шапи. Уре лап тэгидие кори! Э гуфдирей туьревоз имуре кор нисди, иму корсуьзгьонм?

Муса. Ме нисе гуфдиренуьм, ме нисе дануьсденуьм!

Шапи. Гофе биё пэжуну-пужуну, пезде эз лэгIэ ведешенуь. Туьре командировкеле гереки, гешдеилегьо гереки, оммо эн ме, мибу гуфдире, ки зиндугуни ме э сер гIов вери, е батаре батмез. Оммо ме туре хуно хьэрой нисе дешенденуьм, э и лэ э у ло нисе видовусденуьм, хуьшдере вешенде-фушенде нисе сохденуьм. Гуйге туьре эз гьемме кор, гьейгьу, дуьлесди омбари. Лап огь сохдей коргьоре!

Аминат хэндуьсдени.

Муса. Эри гьер одоми гьечу оморени, ки кор ю лап герекие кори гуфдире.

Шапи. Эриме нисе оmore, ме ёгым дануьсденуьм. Чуй хэндеини коргьой эни!

Аминат (*хэнде тегьер*). Хэндеи нисди, гирисдение коргьои!

Шапи. Дузи, духдер ме. Гирисдение кори! Машаллагь, туь э негьогьи нисе хундеки э институт. Дануьсдегор бирей. Эз расдекиш гирисдеңие коргьо овурди э сер иму и васал. Чуй мисоху месуьз у балалегьой ме? Чорей сер хуьшдереш нисе дануьсденигьо Мамедле! Беге у мидануь э угьо денишире чуйтам герек гьисдигьоре хуно месуьз...

Аминат. Хомуш бош, хуьшдере дуыл ди, гьичиш нибу, лелей Шапи.

Шапи. Ме эдем рафде э пееде. Дие ме инжо нуьшде, тоб доре ни-дануьм. (*Рафдени э тараф дер*).

Аминат (*гирдени пушой келе мерде*). Чуй бири туьре, лелей Шапи! Эже рафде туь? Пенжогь версе э пееде, уш э и малади!

Муса. Эз инжо те колхоз «Путь эн коммунизм» гьемме пенжогь верс рэхьи?

Аминат. Эри! Гьемме пенжогь верси, чой пур бире, эз гьирогьгьо ведироморе, рэхьэ гIов нибердге! Оммо рэхьэ гIов берди, имогьой не э пееде рафде бире, не э мошин-гIэребе. Имуш дениширейм.

Муса. Те ворущ поисде, гIов чой кем бире, рэхьгьо хуьшг бире?

Аминат. Э вертолет дениширейм. Колхозе вертолетети.

Муса. Дие эри чуй нисе оmore вертолет?

Аминат. Те гьово очмиш бире дениширейм... Телефон зерейм э колхоз. Лелей Шапире тэгидие сэхде гьуьллуьгьи. Председатель имид дори эри фуьрсоре вертолете.

Муса. Кей очмиш биренини гьово! Уш ижире гьово...

Аминат. Гьовой васали очмиш бире чуйни. Васал дерьёгье хунои, мивини лап хьюршлуь бире, эз е сэгІэтиге мивини лос сокит, олхоини.

Муса. Мере эз и кор неберд. Кор усали.

Шапи. Э жун худо усали. Лап э дуьлесди деруьм.

Аминат. Дегешд, лелей Шапи. Белки хов омоге туьре. Хисириге вэхд зу мигирору, себэхь кей бугеш нидани.

Шапи (*дегешдени э сер скамейка, пойгьоре гьуйж дировунде*). Ой худо, э фикир ме беге хов дери гьейсэгІэт. У корнедане Мамедле, ох! Чуйтам бисдо бу угьо унжо...

Аминат. Хомуш бош, жон лелей Шапи. Гьичиш нибу, лап хуб нибу, олхоин бош.

Шапи. Туь чуй варасире!

Аминат. Туь телефон зеребирики, лелей Шапи...

Шапи. Телефон зерем гуфдире, беге ме э трубке диренуьм чуйниге, чуй нисдиге унжо.

Аминат. Э туь гуфдирики гьемме хуби гуфдире...

Шапи. У гуюгу дие. У гуфди гуфдире, э у ки бовор сохде. Ме оморенге, мибурмунум э у хубиге, нисдиге. (*Сэхд сохдени чумгьоре*).

Муса. Чуйни беге, чуй бири беге?

Аминат. Евош. (*Энгуьшде венорени э лов хуьшде*). Бигьил хисуь.

Муса рафде-оморе сохдени э и лош э у лош. Шапи сер гирдени эри пих зере.

Муса. Хисири?

Аминат. Э хов варафд чумгьой ю.

Муса. Хомуш биренигьо келе мерд нисди.

Аминат. Омбар вомунди у.

Муса. Дегь сэгІэти иму инжоим.

Аминат. Эриё, е сер те себэхь мимуним инжо.

Муса. Ме ишмуре эжеиге дирем...

Аминат. Белки диреш дирейтге.

Муса. Ишму мере шинохденит?

Аминат. Эри, шинохденуьм. Ишму э редакцией гозит жовони кор сохденит?

Муса. Лап дуз гуфдиренит. Оммо ишмуре ме эже дирем?

Аминат. Гьери э ёр ишму биёрит.

Муса. Пой, пой... (*Фикир сохдени*). НэгІ, э ёр ме нисе оmore.

Аминат. Хьэйф, миёсд оmore.

Муса. Иму э омбаре одомигьоревоз вохурденим. Имуре омбаре шинохгьо бире... Кор иму ижире кори. Беге гьемме э ёр мундени.

Аминат. Эри, гьелбетте, не мундгеш нимуну.

Муса. Ишму э колхоз э практика рафденит небуге э хуне рафденит, э кин бебе-деде?

Аминат (*Гьеебо*). Чуй? Гьо? Эри, эри э хунеш, э практикеш... Ишму эри чуй рафденит э колхоз?

Муса. Эдее э кин дананменде игид ишму рафденуьм.

Аминат. Имуре дананменде игидгьо омбари.

Муса (*э хьэвесевоz*). Мере энжэгь еки эз угьо гереки. Эз гьемме игидте гьисдигьо мэгІлуьмлуье Аминат Расулова.

Аминат (*олхоин, гьэйгьусуьзе хуно*). Чуй? Гьо! Гьисди имуре ужире игид...

Муса. Гьисди ужире игид... Ишму чуйжире одоминит? Гьечи э олхоиниревоз, гьэйгьусуьзиревоз гоф сохденит эз товун эн у. Ишму бишор бошит, келегеди сохит у эз дигь ишмуни гуфдире! Келе игиде духдери у!

А м и н а т. Эри, дузи, уре нум Игид жофой социалисти дори.

М у с а. Хубчи ишму э сельскохозяйственни институт-хунденит.

А м и н а т. Эри чуй эхи?

М у с а. Чуйнки эз ишму шогьир ниведиромо.

А м и н а т. Гьелбет эз ме шогьир ниведиромо.

М у с а. Уре меш эдем дире. Оммо вегирит эри ишму фикир сохит. Говдуйширенигьо духдер, говдуйше э дес гирде, эдее гешде э хьэёт колхоз, э дэгьдэгьэй ю ебо эдей гирошде эз ён бюст буьруьнжи. У бюст эн уни, уре норет эри эню ю зинде гьисдики. Оммо у эдей рафде-оморе сохде э ён бюст хуьшде, мигуиге гьичиш небирере хуно, мигуиге у бюст эню нисди. Ишмуре дануьсде воисдениге гьеле гьич э гьуьлом лап эри келе гьер буьзуьрге одомиш, ю зинде гьисди памятник норе не омори!!!

А м и н а т. Эри, эри у дузи. Оммо колхоз нори эри эню бюст.

М у с а. Лап хуб. Веди бирени у хуьрметлуье, гьиметлуье одомини, унегуьре уре хэлгь омбар хосде. Мере гьечи воисдени и коре нуьвуьсде. Гьеммей эню э фикир ме дери. Ишму дануьсденит чуй хубе очерк мибуьге. Ме гьеле гьич эз товун кор не нуьвуьсдем. Энжэгь хьэйф, ки гьеле э гьуьлом инсонгьо ужире игидире нуьвуьсде бирение гофгьо не офирет.

А м и н а т. Инсонгьо э гьуьлом омбаре хубе гофгьо гуфдирет эз товун Гагарин не хьэрмэхьгьой ю.

М у с а. Уш, гьелбет, дузи. Оммо одоми биё бу екемлей семе шогьир. Э ужире духдер эз дуьли ошугь бу. Э ужире хуьрметлуье игид эн жофо.

А м и н а т. Чуйтам? Э чум не дире? Гье белки ишмуре эз у хьэз не омо?

М у с а. У гьич биренигьо кор нисди.

А м и н а т. Веди биреники, ишмуре э одоми ошугь бире нисе воисде, ишмуре воисдени ошугь бире э игид жофои, ишму, вединики, бюст буьруьнжире омбарте хосденит эз одоми?

М у с а. Бэхшлемиш сохит, ишму еттеле гьэллетит. Е тараф коре дануьсденит, е тарафигере нэгI. Ужире художнике, ужире шогьире, десгьой ю — десгьой заргери гьисдигьо, не хосде чуйтам тоб мидуь одоми?!

А м и н а т. Хубе корсох эри бире, не шогьриш, не художникиш, не заргериш бире герек нисди.

М у с а. Уре ме эз ишму омбар дануьсденуьм.

А м и н а т. Белки дануьсдеш дануьсдит.

М у с а. Гьелбет дануьсденуьм. Ишму у духдере шинохденит?

А м и н а т. Ме? Эри, шинохденуьм гьелбет.

М у с а. Гьери ихдилот сохит чуйтаме духдериге у?

А м и н а т. У? У... Не гьуьндуьри, не сар... Не лэгьэри, не чоьгь...

М у с а. Рачи?

А м и н а т. Рачиш нисди, оммо бирачиш нисди.

М у с а. Дие чуйтамини у? Гьичиш не верасируьм.

А м и н а т. Не верасирение кор чуйни инжо?

М у с а. Гуит эз расдекиш чуй жире духдериге у? Рачи небуге нэгI? Э ишму ухшеш зерени?

А м и н а т. Э ме? Эри ухшеш зерени. Лап омбар ухшеш зере.

М у с а. Веди бирени, ки у раче духдери...

А м и н а т (*гIэйбе-гIэйб*). Нисе дануьсденуьм, белки рачиш гьисдиге.

М у с а. Ишмуре гIэйб меёвгу, ме эдее эз дуьли гуфдиренуьм, ишму лап раче духдерит. (*гIэйб омор юре*) ме бурам екем гешдуьм. (*Ведерафдени*).

А м и н а т (*эри хуьшде*). Гьичиш э ёр ю не мунди. Гьичиш э ёр ю нисди... Дениш ебо, фурмуш сохди.

Ш а п и. Чуйни? Чуй гуфдири туь, духдер ме? Е хэбер семе гьисди?

А м и н а т. НэгI. Ме гьичиш не гуфдируьмки. Гьечи эри ме думит сохде-сохде, эдем гоф сохде.

Шапи. У шэхьнтуьре чуй бисдо? Дирири чуй гуфдиреге у? Юре геречи, юре кори. Мигуиге игьонигере кор нисди, дуьлесди нисди.

Аминат. Бурам екем гешдуьм, мугу.

Шапи. Уш възд офди эри гешде. Туь уре эз же шинохде?

Аминат. Ченд бош дирем. Е дес э конференцией комсомолгьо, е десиге э съезд духдергьой догьи, песеде э совещанией пушолуье корсохгьой колхози. (*Думитлуь бире*). Е гиле у мере теклиф сохдебу э юревоз эри вежегьисде. Ме не у «Лезгинка» вежегьисдебирим...

Шапи. Ме эдее диренуьм, гуйге, туьре эз у хош оmore... Эз чумгьой туь мэгIлуьми.

Аминат. Весси, жон лелей Шапи, чуй гуфдире туь... Эгь, имогьой эже пэхьни сохум и чумгьоре ме...

Шапи. Оммо у, гьурумсогь, вединики гьичиш нисе верасире. бэхьэндеи.

Аминат. Гье у не верасиреи хуби. Уре одоми герек нисди. Уре трудоденгьо, игиде корсохгьо, бюстгьой бюруьнжи геречи.

Шапи. Гьечуниге, у лап бэхьэнде нисди. Эри эн у кор у дузи. Гьелбет, хубе одоми — хуб кор мисоху, зобуне одоми — зобу.

Аминат. Нисе дануьсденуьм, лелей Шапи, белки гоф ишмуш дузиге.

Шапи. СэгIэт ченди бу гьейсэгIэт?

Аминат. СэгIэт чори. Эри себэхь очмиш бире омбар не мунди.

Шапи. Эгь, нэхьсе чой, не туьш, не бирей туьш! Те кей э сер иму ижире коргьоре миёри?

Аминат. Хис, хис, лелей Шапи.

Шапи. Эгь, хов оmore беге мере. Гьетте чуме сэхд сохде, меймуне Мамедле не балагьо оmoreнуьт э пушой ме поисде, мигуиге, балагьоре гьеммере бее берди, офдорет мунде.

Аминат. Беге у чуйклелеи ишму гьечи гуфдиренит? У фикиргьой дуьл ишмуни э пушошму оmoreнуьтгьо.

Шапи. Пой. Шиновусдени?

Оморени сес угь зере, ноле кеширере хуно. Ленгуьсде-ленгуьсде, дироморени Муса, гьеммей ю тар-гIов, мэхьсгьой юш э маладевоз билесумол.

Аминат. Чуй бири (*Видовусдени э лой Муса*).

Муса. Офдорем э чолеки дерафде. Пой норе нисе дануьсденуьм... Эри ме оmoreнигьо, остгьуй пой ме ведирофдори.

Аминат. Чуй сохдембирит унжо рафде? Гьери нуьшит ебо.

Муса (*нуьшдени, Аминат гирдени эз пой эн*). Чуй сохде воисде Ишмуре?

Аминат. Пой мэхьсе векенуьм, пое виним.

Муса. НэгI, нэгI, герек нисди, мевеке.

Аминат. Сэхд гирит хуьшдере. Эге дорд доге, келете хьэрой дешенит. (*Сер гирдени эри кешире мэхьсе*).

Муса. Гьей-вой, муьрдуьм, евош...о... (*Сифот ю бирени гирисденире хуно*).

Шапи. Динж не нуьшди те э сер туь кор не овурди, шэхьиту. Гьери винуьм пое?

Аминат. Гьери виниш, лелей Шапи, хуьрд бириге.

Шапи. Чуй? Хуьрд! Хуьрд мибисдоге у беге пой норе гешде мида-нуьсд? Чемуьсди. Зурбои... Ки фуйсори чуйн туьни серсоне э командировке?

Аминат. Чуй сохде воисде, лелей Шапи?

Муса. Чемуьсдиге, гьичиш нибу.

Шапи. Э и дениш-гьо, гьичиш нибу, туь чуй дануьсде!? Вамасиге, пой ламболуше хуно мибу...

Аминат. Чуй биё сохде биёв эри эни, лелей Шапи?

Шапи. Остгъун юре э жигей ю дешенде гереки. Гьери ди винуьм (*гирдени пой Мусаре, у е ноле кеширени*). Келебейму хуб дешендем-бу чемуьсде пойгьоре. Ме ченд бош дирем уре э дешендеки. (*Кеширени пое, эз Муса ведироморени божэхь. Шапи чарундени пое э и лош э у лош, песде совусдени э десевоз*).

Аминат. Вессит, чуй сохденит ишму, уре эхи эдее дорд доре.

Шапи. Гьичиш нибу уре. Беге у мерд нисди? Мердиге тоб дуьгу. Мэхьсгьо тари, журубгьо тари. Туь беге питовигьоре шушдей?

Аминат. Суьтенжем мибу у?

Шапи. Э чемодан туь гьичиш недери эри пойгьой энире пучунде?

Муса. Гьичиш нибу мере, суьтенжем нибошум, олхоин бошит.

Аминат. Уре туь гуфдире — суьтенжем нибоши гуфдире.

Шапи. Ги буркегьой мере воку гьеле, пойгьой туь герм веров.

Муса. НэГ, нэГ, чуй гуфдиренит ишму?

Аминат. Ишму песде чуй мивокунит, лелей Шапи, нэГ у кор гЭ-мел ниёв.

Муса. Эде, фикир мекешит-о, журубгьо, питовигьо э пой вери хуьшг мибу мирав.

Аминат (*гьеебо э ёр ю е кор оморере хуно*). Поит, гьисди (*Зури-зури вокурдени чемодане*). Инжо е хубе чигьо дери. (*Ведешендени тозе ейлугьгьой сердегире*).

Шапи. Чуйни игьо? Тозе восдорегьой?

Аминат (*хэндуйьсде-хэндуйьсде*). Бэхшгьо восдорем эри хэгьбергьо-ве хэгьбергилигьой ме. Дуьдуь кем овурдумге, гьичиш нибу. Эри ме оморенигьо игьо герм мигируьт, лелей Шапи, чуйтам оморэ эришму?

Муса. Тозегьоре? Нигьилуьм ижире раче тозе сердегигьоре пуч сохде.

Аминат. Гьичиш нибу, дерд тозеи энугьо мегируьгу туьре.

Муса. НэГ, гуфдируьм, нэГ.

Аминат. Э и дениш-гьо, гьеле журналисти э ки хуьшде. Бюстгьой буьруьнжи, игидгьой жофо, шогьиргьо!.. Эри лугуьго эдей хьэйфбери-сэгьэти сохде. Гьейсэгьэт ме эри туь е питовиго сохумки. Гьери пучунит пойгьоре ебо.

Муса. НэГ, дуьл ме мирав, хьэйф тозе сердегигьошмуни.

Аминат. Гьечуниге ме мипучунум. (*Зури-зури пучундени пойгьой Мусаре*). Гьечи дие.

Шапи. О! ГЭиле гьундогь сохденигьоре хуно, пучундейки туь пойгьой энире!

Аминат. Герм веромо пойгьой туь?

Муса. Герм веромо-о, оммо...

Аминат. Гьичиш нибу, лап хуби.

Шапи. Вессит, дие бигьилит мере екем хисуьм. Белки е хубе хов семе дирируьмге. Ой худо, чуйтам бисдо бу балалегьой ме э у эгьуьл-суьзе Мамедлеревоз.

Аминат. Хисит, хисит, лелей Шапи.

Шапи. Эдем хисире, духдер ме. (*Дегешдени*).

Муса (*екем гирошде бэгьдо*). Оммо ишму зурбое одоминит.

Аминат. Чуйтам зурбое одоми?

Муса. Ме гьечи дануьсдебируьм, энжэгь раче студенткелеит гуф-дире... Оммо ишму тозе ейлугьгьоре, гьич гьерти-гьурти не сохде, вегир-дит э пойгьо пучунд.

Аминат. Беге у ейлугьгьо эз жунсогьи одоми зиёди?

Муса. У коре гьер одоми нисохд...

Аминат. Ме эхи бюст буьруьнжи нисдуьм.

Муса. Ме э у гоф ишму рази нисдум. Бюст буьруьнжи эри ки норе омоге, ю зинде гьисди, у келе игиде одомини.

Аминат. Дануьсде бошит гьемме игидигьоре одомигьо сохде. У игидгьош жуьр-бежуьрегьо биренуьт.

Муса. Уш дузи.

Аминат. Ишму, журналистгьо, лап омбар нуьвуьсденит эри коргьо, эри говгьо, оммо эри хосиет одомигьоре нуьвуьсде эз ёр ишму фурмуш бире.

Муса. Оммо ме ишмуре, гьэрезки, э гьержой бисдош дирем, энжэгь э ёр ме нисди эже диремге.

Аминат. Белки дирейтгеш, нисе дануьсденуьм.

Муса. Белки не дирем, оммо воисди мере винуьм тучуьни духдере...

Аминат. Вينيш ебо, чуй келе мозоле овурдиге э сер ме сердегигьой лугуи.

Муса. Ишму гене эшгь шогьире эдей куьшденит. Оммо ме эдем лап эз дуьли гуфдире. Мере лап воисдени э ишму гене вохурум.

Аминат. Гене вохурденге, песде эри не шинохде?

Муса. Беге чуйн ишмуни духдере фурмуш сохде мибу...

Аминат. Ме имишев дануьсдуьм мибу гуфдире.

Муса. Ме миём э институт, миофум ишмуре. Ёгьин миофум.

Аминат. Биейт, белки офдитге.

Муса. Ёгьин миофум.

Аминат. Себэхь эдей очмиш бире. Оммо гьово булутлуьни.

Муса. Веди бирени вертолет ниёв. И чуй кори э сер ме омо! Кор ме мунд, ме чуй мисохум имогьой?

Аминат. Ёгьин гереки ишмуре и кор?

Муса. Лап сэхд гереки! Мере воисдени, те гозитгьойге нуьвуьсде, иму нуьвуьсим э товуней Расулова. Ме имид дорем эри екшобот ведироморенигьо гозит ёгьин очерк дорени эз товуней эню.

Аминат. Гьо...о.

Муса. Имубуруз руз оринеи. Ме дуь сэгIэтле э ферма мибисдорумге вес бу. Ме э товуней эню гьеммере дануьсденуьм...эй.

Аминат. Э сэгIэт чендине поездевоз биё вогошдит ишму э хуне?

Муса. Еки сэгIэт хьофд себэхьмунде оmore, екиге — сэгIэт дуьдуь руз... Э себэхьмундеине дир бирем, гьечи бисдоге э пишеинеш нирасуьм... Эхирки, доре гоф мере бегьем не сохдуьм.

Аминат (*суйпуьле хэнде сохде*). Хьэйф... Мере э ишму лап езугь оmore...

Муса. Эришму хэндеи, оммо ним сутке ме инжо мундем рафде! Энжэгь ишму э ме вохурдеи, дуьл ме е кем гьечи динжи. Ме ишмуре ёгьин мигешдуьм миофум! Ишмуре воисдени иму вохурим гене э еки?

Аминат. Евош, хэбер мисохи мерде...

Шапи жуьмусдени, ох кешире.

Шапи. Езугьэ балалегьой ме, у феремезе Мамедле...

Муса. Эри коми балагьо езугьбери сохде у? Неvegьой юни?

Аминат (*суйсд бирени эз хэндуьсде*). Бала гусбендлегьой? Гусбендгьо сер гирдет эри зенде. У гьечи дануьсдени ю нисди э угьо герек гьисдие тегьер дениширегор нибу.

Муса. Гьуй... Ме мугум...

Оморени сес куьнд биренигьо вертолет.

Аминат. Поит гьери, евош... Мигуиге вертолети!

М у с а. Эри эз расдекиш вертолети!

А м и н а т. Лелей Шапи, вэхизит, вертолет овори.

Ш а п и. Чув?! Гьо? Вертолет? Оммо ме гьейсэг! Эт эдебируым э хов гушгьой Мамедлере кешире.

М у с а. Кини у, леле, ишму нифри сохденитгьо, ишмуре эз гушгьой ю кешире воисденигьо.

А м и н а т (*хэндуйс-хэндуйсде*). Чупон колхоз иму Мамед Алиеви.

М у с а. У пушолуе чупон, Игид жофой социалисти?

Ш а п и. У игиди гуфдире, беге у эз ме хуб дануьсде денишире э бала гусбендгьо? Ме ёгын дануьсденуым, ме э у гьэдэггэ зере коргьоре, у гьеммере фурмуш сохди. Ме ёгын биё гушгьой энуре кешуым.

М у с а. Чутьтам? Эхи у лап дананменде чупони...

А м и н а т. Угьо эн екинуьт, ишу мидануьт эеки. Гье у «феремезе, кемэгъуьле Мамедле» у гуфдиренигьо, невей энуни.

Ш а п и. Неве! Неве бугу дие, беге ме э неве бирени миденишуым?

М у с а. Веди бирени лелей Шапи мэг! Луьмлуе чупони? Гье у Шапи Алиев гуфдиренигьой?

Ш а п и. Дие чув дануьсдебири туь? Гьелбет мэг! Луьмлуьни. Оммо у нэг!-о (*бурмундени э энгуьшдевоз э синей хуьшде*), и, ини хуьшдениюни. Кешит э вертолет эри венуьшде.

М у с а. Ме ишмуре шинохденуым. Э гозит дирем сирот ишмуре ме, оммо инжо не шинохдум.

Ш а п и. Хуб миденшириге, мишинохди. Гуфдиренуьт туьре зобуне хосиет вери — одомигьоре нисе шинохде гуфдире. Дузи у кор эз расдекиш одомигьоре нисе шинохде туь?

М у с а. Нэг!, леле. Мере ужире хосиет неве. Хэндее коргьой ки!

Ш а п и. Тэг! Ди сохит! Дананменде Мамедле э ме денишири.

А м и н а т. Кеш, кеш, лелей Шапи, эдем оmore.

Шапи, чувнигере э ёр овордере хуно, ег!ни дануьсденуым гуфдиренигьоре хуно, чум зере. Аминате, верафдени.

М у с а. Э ишму кумеги сохум? Кешит бурайм...

А м и н а т. Ишмуре гьич герек нисди э имуревоз оmore э колхоз. Вогордит бурайт э редакция э сэг!эт хьофдине поездевоз.

М у с а. Чутьтам?.. Эхи ме ёгын биё...

А м и н а т. Ишму не гуфдирит, ишмуре дуь сэг!этле весси эри гоф сохде э Аминат Расуловеоз? Хьисоб сохит, ки ишму э уревоз согъ дуьваздегь сэг!эт гоф сохдейт гуфдире.

М у с а. Чу?! Ишму... Ам...ми...натит! Аминат Расуловна?!

А м и н а т (*мигуиге нэхэбереки офдорере хуно, венгесдени сердегире эз душ хуьшде. Э синей энуну тов дорени астарей суьрхи Игид жофой социалисти*). Эри. (*Евошлей, гьейгъусуьзе хуно*). Менуым Аминат Расулова.

М у с а. Нидануь бире... Ой худо, ме лап бей берде одоми бире бебей ки.

А м и н а т. Чувни, эришму г!эжоиб оmore? Ишмуре воисдембу ме э памятник буьруьнжи ухшеш зенуым?

М у с а. Ишмуре зурбое дуьли, ингъэде мэхьэл не гуфдирейт эри ме и коре.

А м и н а т. Ме лап терсирембируым, ме кинунуьмге гуфдируьмге э ишму, де ишму э ме э одоми дениширенигьоре хуно ниденишит, э тикей буьруьнж дениширенигьоре хуно, миденишит. Имогьой имидуьм ужире нибу гуфдире.

М у с а. Гьич вэхд нибу. (*Гирдени дес Амината*). Э ёр омо эже диремге ишмуре. Ме э туьревоз «Лезгинка» вежегьисдебируым, э конференцией комсомоли.

Аминат (*хэндүүсдени*). Дузи, имогьой э ёр ишму омо!

Муса. Ме гээрезки, егъин миём э командировка э колхоз ишму. НэгI, э командировка нэгI, э и зуригъо ме биё отпуск вегируём. У вэхди миём, согъ отпуске э колхоз ишму мигировунум. Ишму мере пиш нисохит?

Аминат. Биёт, нэгI пиш нисохум.

Эз дер веди бирени сер Шапи.

Шапи. Аминат! Аминат! Элле э Аминат! Варас дие! Зу бош! Ма-медле микуьшуь э хиники балалегьой мере...эй...

Аминат. Оморум, оморум, жон лелей Шапи.

Шапи рафдени.

Муса. Е дэгдэггэлейгеш поит!

Аминат. Лелей Шапи э ме денишири... Хубе кор нисди. Эри, э очерк нуввусдеки, небу нуввусит, ки Расулова э говдуюшевоз э ферма э иловлей бюст хуьше гешде гуфдире. Бюст бюруьнжи, э ферма нэгI, э ён дер клуб колхози. Дие согъ бошит!

Муса (*дес Амината сэхд гирде, хээркет сохдени э лой хуьше кешире*). Поит... Бэхшгьой хэгьергьоре...

Аминат (*десе ведешенде эз дес Муса, э вадарафдеки*). Ишму оморенге миёрит, тозегьою биёрит.

Муса. Ёгъин миёрум, лап тозегьою миёрум, диеш рачтегьою миёрум...

Перде

Эз зугьун уруси чарунди *Беньямин Сафанов*.

КРИТИКА ВЕ БИБЛИОГРАФИЯ

Михаил Дадашев

ЕКЕМ ЭЗ ТОВУН ТВОРЧЕСТВОЙ ХЫЗГЫЛ АВШАЛУМОВ

Хызгыл Авшалумов гысди тэгИрифлуе ве гЕзизе писатель хэлгъгьой Догъисту. У гьеммей данани хуышдере дорри ве гьеймогъоош дорени э кор параменд бирей литературай тати ве гьемчуын гьемме литературай Догъистуш. Э нум Хызгыл Авшалумевоз бенди хъсуыл морей, бине норе оморей ве параменд бирей литературай тати.

Хызгыл Авшалумов бири шасд сале эз гИуьмуыр. Эри нуьвуьсдегор—творчески кор сохуьго одоми шасд сале бирей гысди энжэгъ гуьл доренигъо вэхд творчески дананию. У кор мэгИлуьм бирени э иму эз песини книг эну «Овосуне эз товун муьгбет», комиреки э эш-

гъэвоз хунденуьт ве тэгИриф доренуьт неки хундегоргъоий Догъисту ве гьемчуын хундегоргъоий э де областгъоийгей ве республикагъоийгеш.

Нуьвуьсдеире Хызгыл Авшалумов сер гирди э 30-муьн салгъо. Суьфде нуьвуьсде оморе произведениягъоий эну ведироморет э гозит «Зэхьметкеш», э редакцией комики, екем гирошде бэгъдо эз нуьвуьсдеире сер гирде, кор сохди хуышдени писателиш. Эз редакцией гозит «Зэхьметкеш» у, теклиф сохде, огол зере оморени эри кор сохде э Дагестанский институт историен, зугъуни ве литература. Е ченд сал кор сохде бэгъдо э институт, у вихде оморени жугъобдорлуье секретарь Союз писательгъоий Догъисту.

Буьзургэ Отечественни довгю межбур сохдени Хьизгьил Авшалумова эри норе гьэлем писатели хуьшдере ве э жигей энуге вегирде шушке-ре, вэхише эз сер нерме «креслой» учёнии хуьше, венуьше э сер егьер кавалеристи. Э довгю рафденге, у норе оморени заместитель командир сабельни кавалерийский эскадрон. Дуй бо яралуь бире, ярагьой ю соф бире, у гене вогошдени э довгю эри гьовхо берде э гьэршуй дуьшменгьой ватан. Довгю варасде бэгьдо, те 1955 сал у кор сохдени военни корреспондент.

Гьисдими эз ватан ширинте чи э гьуьлом? Чуйтам деде ширин гьисдиге эри одоми, ватаниш гьечу ширини. Э чуйжош бириге Хьизгьил Авшалумов, гене гьеммише дуьл энуге бири э ватан ве э хэлгь хуьшдеревоз. Омбар ве эз дуьли хосдеи ватан ве хэлгь хуьшдере, уре овурдени э Догьисту ве у сер гирдени эри кор сохде э редакцией гозит «Дагестанская Правда». Гьеймогьой Хьизгьил Авшалумов гьисди секретарь Союз писательгьой Догьисту.

Хьизгьил Авшалумов гьисди лауреат премией э нум Сулейман Стальский, заслуженни корсох культуры Догьисту. У неки бэхш вегирди орденгьо ве медальгьо эри сохде игидигьо э вэхд гьовхо э гьэршуй фашистгьо ве гьемчуйн вегирди наградагьо эри жофой писателиш, комигьоки гьисдуйт: орден «Знак Почета», медаль «За доблестный труд» ве е ченд Почетные грамотагьой Верховни Совет Догьистуш.

Э хотур эни гьуьзетлуье руз, шасд сале биреи Хьизгьил Авшалумов, мере воисдени, гьезизе хундегоргьо, ихдилот сохум эришму, ме варасиренуьмгьо тегьер бинелуье мэгьэной творчествой энуге. Эз дес ме ниверов э е статья ихдилот сохде гьемме мэгьэной творчествой энуге, чуйнки творчествой энуге гьисди гьемметарафлуье параменд бире творчество, э комики у бурмундени гьемме тарафгьой зиндегунни татгьоре ве гьемчуйн гьемме хэлгьгьой Догьистуреш. Унегуьре ме эдем вегирде э сер ме гьэрхунди эри ихдилот сохде энжэгь бинелуье мэгьэной творчествой энуге.

«Хьизгьил Авшалумов эри писатель биреи омбар гьэрхунди у жигере, эже, эз деде бире, келе бире веромориге, э жигейге нибугьо раче природай ватан хуьшдере, — нуьвуьсди писатель хэлгьи Догьисту Ахмедхан Абу-Бакар э пушойгофи эн книг «Овосуне э товуней муьгьбет». — Гьэили ве жовони писатель гирошди э чуйкле дигь Муьшгуьр, комики гьисди си километр э дури эз гьэдимие боругьой гьэлей Дербенд. Дигь Муьшгуьр гьеммише гьуьзетлуь бири э хонендее овосунечигьо ве ошугьгьой хуьшдеревоз. Бебей писатель бири десхэтинедане ранжбер. Оммо у бири лап хубе дануьсдегор творчествой хэлгьи. Гьеле писатель гьэилле гьисди, бебей энугьо эри кук хуьше ихдилот сохди омбаре овосунегьо ве легендагьо, комигьоки бири эри гьэили писатель э жигей книггьо».

Хьизгьил Авшалумов веромори э косибе кифлет ранжбери. У зу шинохди жофоре. Жофо кеширере у сер гирди гьеле сиздегь сале гьисди, бебешу муьрде бэгьдо, кейки у мундени гьем бебесуьз ве гьемиге деде-суьз, чуйнки дедей энугьо муьрдебу эз бебешуш зуте.

Гье э жовоне салгьой хуьше Хьизгьиле сер гирдени эри хьэз оmore эз фольклор — творчествой хэлгьи. Вегирде виниримге суьфдеи заметкей энуге, комиреки у фуьрсорегу э гозит «Зэхьметкеш», ухшеш зерени э гьэмлуье легенда э товун гьуремите хори. Эз песигьо, Хьизгьил писатель бире бэгьдо, у нуьвуьсдени юмористически ихдилот «Гьэжел зепгьо», эжеки бурмундени, чуйтам эз товун энуге легенда кем мундебуге дуь жовонгьо, комигьоки екире эз дуьли-жуни хосбембируьт, эри эз еки жейле бире.

Ченд ве ченд салгьо Хьизгьил Авшалумов кура сохди овосунегьо,

легендагьо, мэгIэсигьо, мэгIнигьо, меселегьо ве метелегьой хэлгьи татире. Э 1940 сал у гуьнжунде ве издавать сохди суьфдеи сборник фольклор татире. Десхэтинисдие хэлгь татире небу нуьвуьсде оmore произвeдениягьо ве унегуьре дузи нибу эри не гуфдире эз писатель келе согьбоши эри кура сохдеи ве э книг нуьвуьсдеи фольклор хэлгьэ, комики бу энжэгь э сер зугьу гешденигьо ве э усдoетиревоз дузов сохде оmore творениягьо, э комигьоки деруьт эгьуьл ве хьохмой хэлгь тати.

Историяре одоми хундени эри зиндегуни хэлгьэ дануьсде. Э история нуьвуьсде оморени энжэгь э зиндегуни хэлгь бире коргьо, э сер эн оmore гьозие-гьэдергьо. Э гьисмет хэлгь омбаре гьозие-гьэдергьо офдоре. Энжэгь э нуьвуьсде оmore истoриe вебугьо гьозие-гьэдергьоит гьич фурмуш нисе биренуьтгьо гьозие-гьэдергьо. Энжэгь зиндегуни хэлгь хуьшдере изучать сохде ве дануьсдегор мидануь нуьвуьсде э истoрией хэлгь хуьшде э сер хэлгь ю оmore гьозие-гьэдергьоре.

Э альманах, комики ведиромори э 1970-муьн сал, веруьт 810 метелегьой хэлгьи тати. Кура сохдей эн ометелегьоре Хьизгьил Авшалумов сер гирди эз 1937-муьн салевоz. У метелегьо гьемме вегирде оmoreт эз гьозие-гьэдергьо, оmoreтгьо э сер могьлугь татгьо. У неки кура сохди у метелегьоре ве гьемчуьн гeрeк гьисдигьо тегьер изучать сохди гирoшде рузгьо ве гьейсэгIэтинe рузгьой зиндегуни хэлгь татире. Изму, кейки угьо, э гьувот Хьизгьилевоз, нуьвуьсде оmoreт э альманах, мибу гуфдире, ки угьо гьисдуьт гуфдире нуьвуьсде оmore верэгьгьой истoрией хэлгь тати ве гьич е вэхдиш фурмуш нибошут.

Хьизгьил Авшалумов неки кура сохди ве нуьвуьсди метелегьой хэлгьи татире ве гьемчуьн э келе усдoети писателиревоз бурмундени мэгIэной эн угьоре э нуьвуьсде произведениягьой хуьшде. Четини эри офде эз произведениягьой эн о произвeдение, э комики очмиш сохде, бурмунде неьв мэгIэной е эн метелегьо, е эн меселегьо, ененге эн легендагьо ве мэгIэсигьой хэлгьи тати. У, э келе усдoетиревоз очмиш сохде мэгIэногьой эн ометелегьоре, меселегьоре, легендагьоре ененге мэгIэсигьоре, э произведениягьой хуьшде бурмундени жуьр-бежуьре тарафгьой зиндегуни хэлгь татире.

Лап дуз нуьвуьсде оmore э еки эз статьягьо, нуьвуьсде оmoreгьо э гуьзет творчествой писатель, эжеки вери, ки «Гуферей писатели Хьизгьиле жумунди дананменде хьохмой хэлгьи. Эри творчествой эн о ненуьненем хунде оmore эз раче мугьумлуье мэгIнигьо ве овосунегьой хэлгьи. Унегуьре писатель, чуьн гIээзизе кук хэлгь хуьшде, э темизе мугьбетлуье дуьлевоз хосде фольклор хэлгь хуьшдере. Эзу товней хьэсуьл оmoreгьо э верэгьгьой гуьзеле книггьой эн о зарифетчие ве гьич кор ю э барас нисе оморенигьо, оmore дануьсденигьо асaнт хилос бире эз э сер ю оморенигьо лап беде гьозие-гьэдериш, хонендее ве гIэмелдане игид хэлгьи Ши-ми Дербенди».

Хьизгьил Авшалумов гьисди писатель — юморист, чуьнки э гьемме произведениягьой эн о вохурденуьт хэндуьсдение килитлемее тегьер нуьвуьсде оmore жигегьо. Юмор Хьизгьилиш вегирде оmore эз хонендее творчествой хэлгьи. Ини чуь нуьвуьсдиге эз товун эн о кор гозит «Литература ве жизнь»: «Э произведениягьой эн о, комигьоки нуьвуьсде оmoreт э гуьзеле зугьун хэлгьиревоз ве юмoревоz, жиге гирдет келе верзуьшлуье пуьрсуьшгьой зиндугуни догьлугьо... Терг бирей эз зиндегуни хэлгь куьгьне, лоигьсуьзе гIэдотгьо нуьвуьсде оmore э ихдилотгьой Авшалумов э келе художественни дананменди ве усдoетиревоз».

Леонид Соболев э товун е ченд ихдилотгьой Авшалумов гуфдири, ки угьо лап хубе бэхдевере, «гуьзеле» ихдилотгьоют гуфдире. Оmore эз гьемме хубе ве хьэвеслуье ихдилот гьисди «Чуьтам ме зинде биремге».

Э произведениягьой хуьшде Хьизгьил Авшалумов гьовхо бердени эри рачи ве темизи инсоньети, темизи дуьлгьой одомигьо ве гьэгьигьэте

идеалгьой зиндегуниму. Эри эни кор э у кумеги сохдени келе гъувотлуье гъич бесгъун доре нисе оморенигъо ерэгъ писатели — перме ве очугъэ юмор, э темизе дулевоз ве боворинлуь нуьвуьсде оморенигъо хэнде.

Гуфдире гереки, ки гъисди гуфдире одомигъо, комигъореки хъэз нисе оморенигъо эз хэндее ихдилотгъой Хъизгъил. Кими одомигъо, хунденге ихдилотгъой энуре, гъечи дануьсденуьт Хъизгъил у ихдилоте ёгъни эз товун ю нуьвуьсди, чуьнки у кор, э ихдилот веригъо, э сер ю оmore гъозие-гъэдери гуфдире. Е гиле э еки эз кифлетгъой Дербенд ижире гъолмогъоли биребу. Гъизилгъо, бебешу э хуне дерики, келе-келе хунденуьт еки эз ихдилотгъой Хъизгъиле «Шобоше». Мерд, шиновусденге и ихдилоте, вэхишдени ве хъэрой сохде-сохде, автора нифри сохде-сохде, гуфдирени: «Эйчуь биё у э ме руьхшенд соху? Чуь ихдиёри уре мере э руьхшенди жэгмет шегъер эри венгесде? Ме беге эз у кемте мердуьм? Поюгу у гъеле, ме э у мибурмунум ме кинуьмге!..» Песде у мерд, э куче э ме вохурденге, лап боворин бирере хуно, ки ихдилот эз товуней э сер ю оmore гъозие нуьвуьсде омори гуфдире, пуьрси эз ме: «Ме миром эйтуь, гу, туьш нисе дануьсде, ме э вежегъисдеки э гъэруьси эз куьф ме, эри «шобош» доре, пул неведиромореире ки гуфдириге эри Хъизгъил?»

Е гилейге театр тати э Дербент спектакль «Кишди хъомолире» бурмунденге, спектакль варасде бэгъдо, е мерд, комиреки кукгъо нисди, энжэгъ пенж духдери ве унегуьре «кишди хъомоли» бесде гешдени, гъич эз э зал дебирегоре одомигъош юре гъэйб не оmore, келе хъэройгъо дешенде, э гъуьлом гъисдигъо беде нифригъоревоз нифри сохдебу автор пьесаре, не дануьсде, не бире, эз товуней ю пьеса нуьвуьсди гуфдире.

Произведениягъой Хъизгъил Авшалумов бурмундени партийни принципиальность автора, комики нисе ветовусде шефде коргъоре, ве гъемчуьн бурмундени, чуьтам у эз дуьли хосдениге одомигъоре. Хъизгъил дануьсдени, э герек гъисдигъо тегъер бурмунде зобуне хосиетгъой одомигъореш ве гъемчуьн хубе хосиетгъой эн угъореш.

Инжиге мере воисдени гуфдире е-дуь гоф э товуней гъэмелдане, зарифетчие Шими Дербенди, комиреки Хъизгъил бурмундени чуьн хонендее эз гъемме тарафгъой зиндегуни хэбердоре догълуь. Бурмунде хосиетгъой Шими Дербендире ве э сер энур оморенуьтгъо гъозие-гъэдергъоре, писатель э произведениягъой хуьшде гъовхо бердени э гъэршуй имогъош, гъэре-бир, э гъэрей хэлгъ гешденуьтгъо куьгъне, герексуьзе гъэдотгъо ве э у тегъеревоз очмиш сохдени кемсуьгигъой одомигъоре, комигъоки пес шендени параменд бирей зиндегуни энугъоре. Эз гъемме омбарте э новеллагъо, нуьвуьсде оморетгъо э товун э сер Шими Дербенди оmore гъозие-гъэдергъо, гъовхо берде оморени э гъэршуй дин-догъот ве дин-догъоте гирденуьтгъо одомигъо, комигъоки, э эгъуьл одомигъо думон венгесде, хъэрекет сохденуьт гирде угъоре э гъэрмэгъгъой тирьеклуье дин-догъот.

Лап хуб дануьсдеи бине ве мэгъэной новеллагъой хэлгъире, кумеги сохдени э Хъизгъил эри э келе усдоетиревоз э гуьнжо овурде э произведениягъой хуьшде тозе сюжетгъо ве тозе образгъоре.

Хъизгъил Авшалумове гъисди лап келе дануьсменди ве гужлуье гъувот юмор. Уре лап гъиметлуье таланти, чуьнки у э зиндегуни дирени четине овхъолетгъореш ве гъемчуьн хэндусдениге коргъореш. У эз е тараф э ихдилотгъой хуьшде бурмундениге шефде коргъой куьгъне девргъоре, эз е тарафиге ологъо гирдени э тозе зиндегуниревоз. У зигъисдеш зигъисдени чуьтам нуьвуьсдениге, гъовхо берде эри тэгърифменд ве параменд бирей тозе зиндегуни.

Еки эз бинелуье мэгъэной творчествой Хизгъил Авшалумов гъисди е тема — темай азад сохдеи зенгъоре эз зир муьрс куьгъне, пес мунде гъэдотгъо, гъовхо бердеи эри темизе номус ве бэхдлуье зиндегуни эн угъо.

Э омбардеки ихдилотгъо, очеркгъо ве гъемчуьн э суьфдеи фельетон-

гьой энүш очмиш сохде оморени мэгIэной эни тема. Зиндегуни одомигьо лап омбаре тарафлуьни, унегуьре у э пушой писатель норени омбаре пуьрсуьшгьо ве темагьо. Эри писатель лап четин бире эри гьишде у темагьойгере ве очмиш сохде энжэгь мэгIэной е темаре. Творчествой Хьизгьил Авшалумов, гуфдире омогьоре хуно, омбаре тарафлуье параменд бире творчествои. У э произведениягьой хуьшде омбаре темагьоре очмиш сохди. Оммо ченд бо ве ченд бо гьишде де темагьойгере, у вогошдени э тараф очмиш сохдеи мэгIэной темай параменд ве хушбэхд бирей зиндегуни зенгьо ве азад сохдеи угьоре эз пес мунде куьгьне герексуьзе гIэдотгьо. Чув кори гьишденигьо Хьизгьиле эз гьемме омбар эри очмиш сохде мэгIэной эни темаре? Буьзуьрге классик уруси Лев Толстой гуфдиребу, ки книге гьич нибу жейле сохде эз у одоми, комики книге нуьвуьсди, егIни автор эн суьфде нуьвуьсдени э книг э сер ю оmore овхьолете енебуге ю э чум юревоз дире коргьоре.

Э дигь Муьшгуьр, эжеки эз деде бири Хь. Авшалумов, ве гьемчуьн э гьемме дигьгьойгей Догьистуш зиндегуни зенгьо бири лап зобуне зиндегуни. Угьо гьеммише дебирет э зир муьрс дин-догIот ве шуьвергьошу. Зен муьрдеи эри шуьвер зобуне кор хьисоб нисе бирембу. Эге зен мимуьрдге, э шуьвер ю мигуфдируьт: «Чуьни беге? Муьрди-муьрде дие, мивегири е зениге михои». Эге шуьвер мимуьрдге, зен жогьилиш мибисдоге, уре э екиге э шуьвер эри рафде ихдиёр небу.

Руз бе руз, сэгIэт бе сэгIэт жовоне писатель бири шогьод эн ижире тэхьле, нэгIлетлуье зиндегуни зенгьо, комигьоки эз муьрс ве жофо кешире, кемер хуьрд сохде бэгьэй, гьич е хубе рузиш не дирет.

«Ме гьеле суьфделе сер гирдебуьруьм эри э пойгьой хуьшдеревоз гешде, кейки мундуьм дедейсуьз», — нуьвуьсди Хьизгьил э пушойгофи книг хуьшде «ГIэруьс э сюрпризевоз». Лап жовоне вэхд гIуьмуьр хуьшде рафди эз зиндегуни дедей писатель, гIэилгьой хуьшдере дедейсуьз гьишде. Ки дануьсде, белки гьеле гIэилле гьисди нори писатель э пушой хуьшде пуьрсуьш гьовхо бердеире эри хушбэхде зиндегуни зенгьой догьи. Шогьоди энү кор гьисди э тэхьлиревоз руьхшенд сохдеи э «лелей» Эсеф, игид эн ихдилот «Шуьвер эн дув зенгьо», комики не денишире э у кор, ки э суфдеи зен хуьшдеревоз зигьисдебу те руш ю сипи бире, э пире мэхьэл хуьшде хосдебу эри хуьшде дувимуьн зене. Эсеф духдергьоре гIэил хьисоб нисе сохдембу, уре воисдембу юре кук бу гуфдире, унегуьре у, э пэхьники, мегьр сохде, хосдебу жогьиле, гьобоне Аснате. У гьечи дануьсдембу, юре эри кук не бирей зен ю гIэйблүьни гуфдире ве имид сохдембу Аснат эри ю кук мизендуь гуфдире.

Книггьой Хьизгьил Авшалумов огол зеренуьт мердгьоре эри денпшире э зенгьо э тозе жире, чуьнки гьеймогьоиш омбаруьт мердгьо, комигьоки зенгьоре хьисоб сохденуьтгьо «нисдие чи» ве гуфдиренуьтгьо, ки зенгьо офире оморет гуфдире эри мердгьо чуьн гьуьллуьгьичишу. Ижире дениширей э зенгьо ченд ве ченд садсалигьо дешенде омори э муьвэхь хэлгь э хьукуьм нимаз ве дин-догIотевоз. Изму, кейки гьонунгьой Совети дорет ежире ихдиёригьо мердгьо ве зенгьоре, Хьизгьил э произведениягьой хуьшде, дуз очмиш сохде **мэгIэной гьейсэгIетине** зиндегунире. огол зерени мердгьоре э хуьшдеревоз тен хьисоб соху гуфдире зенгьоре ве, бурмунде э угьо хуше рузгьоре, буравт гуфдире э тозе зиндегуни дес э дес доре э е жерге.

Ини э произведениягьой Хьизгьил иму эдее диреним, чуьтам зенгьо, гьевел гьуьл-гьэревошгьо буьруьтгьо, имогьой игидигьо бурмунденуьтге ве гьисдуьтге пушолуье одомигьой гьейсэгIетине зиндегуни.

Э повесть «Духдер нэхирчи» Хь. Авшалумов эдее бурмунде зиндегуни гIуьзетлуье духдер хэлгь хуьшдере, Игид жофой социалисти Гьулбогьор Давидоваре, комики э гурунде салгьой коллективизация бири председатель суьфден колхоз зенгьо. Дув кужгьой энү жун ишуре норет

э фронтгьой Буьзуьрге отечественни довго эри азади Ватан иму, оммо у гене ветовусди ижире гурунде дерде ве, не денишире э тэхьной хуьшде, хуьшдере дуьл доре, гье дебири э пушо, келе сохди ве веровунди гIзилгьой кесгьоре ве гьемчуьн бурмунди нишон буьлуьнде жофо. Э ихдилотгьой хуьшде Хьизгьил эдее бурмунде, чуйтам зенгьо, эз зир муьрс ве зулмети хилос бире, биретге гьовхобергьой тозе зиндегуни ве варасиретге мэгIэной гьейсэгIэтине зиндегунире.

Автор хьэрекет сохдени эри гуфдире эз игидгьой ихдилотгьой хуьшде — эз зенгьо, ки фурмунде меёйт, данит гьовхо берде эри хушбэтде зиндегунишму. Ини эри чуйниге бинелуье мэгIэной творчествой Хьизгьил темай азад сохдеи зенгьоре эз муьрскеши. Э товуней эни кор у хьэрекет сохдени эри дегиш не сохде темай хуьшдере.

Революционни демократ Н. Г. Чернишевский, эри гьэлхэнди э мердгьоревоз екихдиёрлуь бирей зенгьо нуьвуьсдебу: «Зен келе эгьуьллунь офире омори. Эгьуьл энунь гьувотлуье, темизе ве боворинлуье эгьуьли! Эге эгьуьл зен эз кор нипоисдге, историей инсоньети дегь войне пушово мирафд». Э хотур эни кор эдее зигьисде Хьизгьил Авшалумов ве э келе усдоетиревоз нуьвуьсде произведениягьой хуьшдере.

Бинелуье мэгIэной гьемме произведениягьой Хьизгьил гьисди гьовхо бердеи э гьэршуй куьгьне, пес мунде хосиетгьой одомигьо ве параменд сохдеи тозе, пушолуье гIэдотгьоре. Нуьвуьсдеигьой энунь кумеги сохденуьт э иму эри рафде э дузе рэхь зиндегуни эри темиз сохде рэхь имуре эз пес мунде герексуьзе гIэдотгьо, комигьоки мешет сохденуьт э иму эри вокурде гуьллуье хуней коммунизмаре.

Хогьим эри Хьизгьил диеш зиьдте параменд бирей усдоети эн уре!

Галина Галимово

КУК ЭН ПАРТИЯ

Э товун 70 сали Разил Разилөв.

Омборе одомигьой Догъисту шинохденуыт Разил Рэхъэмимовиче Разилова. Э комини куыж Догъистуш рафдитге офд миёв уре шинохдегоргьо ве угьо мигуют энжэгъ хубигьой эн уре. Хьовир Разил гьисди еки эз ужире одомигьо, э комигьоки нисе дебире текебури, келегеди ве хушденхогьи. У э келеревоз — келеи, э чуюклеревоз — чуюкле. Эн суьфде у гьисди темизе дуьле одоми ве гьер вэхд хьозури эри э жиге овурде кор хэлгьи ве кор партиере.

Разил Рэхъэмимович дарафди э партия э 1925 муьн сал.

Эз умогьоевоз э чуюжош фуьрсориге уре партие, у кор сохди эз дуьли ве бирмунди хушдере чуьн дананменде организатор.

Тейте Буьзуьрге Октябрьская Резолюция бире Разил ве кифлет эн угьо кеширет келе михьтожи ве зигьисдет э косиби. Ини чую гуфдиреге у эз товун у мэхъелине зиндегуни ишу: «Э кифлет иму дебируыт шеш одоми. Бебейму, Рэхъэмим, бу фэхъле — хори бил зерегор, муьзд рузинеи комики лап кем бу. Дедейму Тутугъуш кор сохдембу фэхъле э завод консерви эн девлетмендгьой Темирхан-Шура Атаев ве Скристаманский. Угьо эз себэхъ очмиш бире те шохьонгум торики мисохдуыт гурунде коргьо. Э 1915 муьн сал, кейки ме гьеле чордегь салеш не биребируым, дедейму берд мере э хушдеревоз э кор. Мере ве гьэилгьой эн гьемме косибгьореш эри э школа хунде минкин — овгьот не бу. Ки эз дуьли хозяин кор нисохдге, енебуге емуыш омбар михурдге, уре гье у туьтем эз кор ведекирдембируыт. Муьзд жофойму бу лап кем. Э ёр ме нисди ме чендгъэде вегирдембируымге. чуюнки пуле вегирдембу дедейму. Оммо лап хуб э ёр мени, ки кифлет иму дебу гьеммише э михьтожи. Иму зигьисдембирим э е чуюкле утогълей гилови. Э хунейму дуьрлуьг хунейш недебу. Иму мивокурдим куьгьне жундуре парталгьо. Гьеминон гьэилгьо мигешд пой бирэхъне, зимисду мивокурдуыт жундуре тирохгьо. Гьеммишеине хурек кифлет иму бу эз гьорд суьмергъэндиди сохде ловош, пидз ве чой. Эз сад бо ебо рури-шуьгъэмбе дерие чи сохде миомоге, у эри иму мигид хьисоб бирембу.

Вэхд емуышгьо верасде биренге, дедейму мирафд эри кор сохде э хунегьой гьоширгьо, ме мимундум э завод эри юк сохде ящикгьой консервгьоре эз склад э вагонгьо. Гьечи сер гирде оморет «Университетгьой ме».

Разил Разилөв э завод кор сохди те 1917 муьн сал. Буьзуьрге Октябрьская Революция биренге у дарафдени э шегуьрти э кин чекмечи. Эз 1920 муьн салевоз сер гирди эри жофо кешире э мастерской чекмечи завод алати шегьер Буйнакск. Э мастерской угьо кор сохдембируыт 500 одоми. Угьо мидухдуыт пойвокугьо эри партизангьо ве красноармейцигьо, комигьоки гьовхо бердембируыт э гьэршуй белогвардейцигьо ве бандай имам Гоцинский. «Эз у вэхдевоз, — эдей гуфдире хьовир Рази-

лов, — ме сер гирдем эри сохде кор хэлгъире, унжо ме вихде оморени-руым сернуыш местком профсоюз «Добогъчигъо».

Гражданский довго верасденге, сер гирде оморени оводу сохдеи ве э гуьнжо овурден хозяйством хэлгъире. Революцией культури сер гирденге, вокурде оморенуыт суьфдеи школагъой Совети. У вэхд герек бирени учительгъо эри хунде гӀэилгъоре э зугъунгъой хэлгъгъой Догъисту. Э 1922 сал Разилов фуьрсоре оморени э школай э нум Урицкий шегьер Буйнакск эри хунде э гӀэилгъо зугъун деденире (татире). Эз у вэхдевоз Разил Рэхъэмимович гьеммише бэхш вегирдени э кор образованиере ве культураге гировундеи ве параменд сохдеи э гӀэрей эн хэлгъ.

Разил Разилов неки ю кор сохде э системай просвещение ве гьемчуьн юш хундени. У дарафдени эри хунде э рабфак эн шегьер Грозный ве бирени еки эз хубе хундегоргъой эн у. Разил Рэхъэмимович омбаре тэгӀриф доре дананменде педагоггъой рабфаке. Э 1929 муьн сал Гьеммесоюзиe обществой «Тозе алфавит» э шегьер Баку гировундени гьеммесоюзиe конференцией татгъоре. Разил бири еки эз делегатгъой эн у конференция. У мэхъэлгъо хундегоргъойму эдембируыт хьэрекет сохде эри гуьнжунде ужире алфавитгъо, комигъоки бошут асанта эри хунде ве нуьвуьсдей эн хэлгъгъо. Сернуыш эн Гьеммесоюзиe обществой «Тозе алфавит» бу Нариман Нариманов. Э Догъисту у коре рэхъбери сохдембу хьовир Коркмасов. Метлеб эн общество бу эри чарунде нуьвуьсдеи (письменность) хэлгъгъой Востоке, зигъисденуытгъоре э Советский Союз э алфавит латини. Гьемчуьн делегатгъой эн у конференция бирет ведилуье журналист — пропагандист партиe Асаил Бинаев, драматург Юно Семенов, учительницагъо Галилова ве Пинхасова. Э конференция э пушой кура бирегоргъо гоф сохдебируыт мэгӀлуьмлуье языковедгъо Миллер, Шор, Анисимов, Чобон-заде ве угъонигеш.

Эзуш бэгъэй омбаре вохурдеигъо бири Разил Разяилове э ведилуье одомигъоревоз. Гье э у 1929 муьн сал у бири делегат эн Гьеммесоюзиe конференцией учительгъо — активистгъой урус нисдигъо хэлгъгъой СССР, комики гирошдебу э шегьер Масков. Э конференция гоф сохдебу хьовир Луначарский. ГьейсэгӀэтиш э ёр Разили эловлуье гоф сохдеи эн, комики э келе эгъуьлменди ве дананмендиревоз гуфдиребу чуьтам биё кор сохуге педагоггъо э национальни республикагъо эри зиёд сохде дануьсдеи ве культурай хэлгъгъоре.

Э рабфак шегьер Грозный хундеки, хэвлете мэхъэл эз хундеи хуьшде, у мисохд учителя э школай тати.

Э 1929 муьн сал, рабфаке верасденге, Разил норе оморени директор школа э шегьер Буйнакск. Зен ю Полине кор сохдени учительница, комики хундени э гӀэилгъой суфдеи классгъо зугъун урусире. Угъо кориш мисохдуыт ве хундеш михундуыт, зиёд сохде данани хуьшдере, Разил хундембу э высшая партийная школа, Полине — э вечерний институт учительгъо.

Э хьэрекети эн Разил Разиловевоз омбаре школагъо вокурде оморет э ченд шегьергъо ве ченд дигъгъой Догъисту.

Алфавит латини гурунд бу эри пушоте хунде ве нуьвуьсде чуьниге нисе дануьсдембируытгъо хэлгъгъой Догъисту. Разилов бири еки эз у одомигъо, комигъоки гуьнжундет тозе алфавит хэлгъгъой Догъистуре. Э 1938 муьн сал э рэхъбери обком партиеревоз ве правительством Догъистуревоз нуьвуьсдеи хэлгъгъой Догъисту гировунде омо э тозе алфавит, биней комики бисдо асанта бугъо эри хунде ве нуьвуьсде алфавит уруси. Тозе алфавит до минкини эри дефус зере герек гьисдигъо гъэдер учебникгъо ве хьозур сохде омбаре тозе кадргъой педагогире.

Чуьн бугъолуье еровурди дошде Разил Рэхъэмимович сироте, комики зере омори э Кремля. Э 1939 муьн сал хьовир Разилов рафдебу э Масков э десдей учительгъой дигъи Догъистуревоз, комигъореки огол зере-

Э зевери жерге суьфден эз тараф чеп полсди Р. Разилов.

Сироте эри сборик гзуьч сехди Зимбель Ф. И.

бируът эри доре наградагъо. Орденгъо ве медальгъоре доре бэгъдо, Председатель ЦИК СССР М. И. Калинин э угьоревоз зеребу сирот.

Э салгъой довго Р. Разилов кор сохди начальник Управлений эн коргъой искусствои э СНК ДАССР.

Э салгъой довго Управлений эн коргъой искусствои Догъисту моблизовать сохдени художникгъоре эри нуьвуьсде плакатгъо «Гьемме эри фронт». Эзуш бэгъэй гуьнжунде ве фуьрсоре оморембу э фронт десдегъой мэгИнихунгъо ве зерегоргъо. Хьовир Разилов рафдени э Ростов, э 37 муьн армия, э Южный фронт. Э шегьер гIэре не доре офдорембируьтгеш: бомбгъо, гъэлхэндчигъой Ватан э келе хьуьрметевоз гъобул сохдуът усдогъой искусствои Догъистуре ве э келе согъбоши гуфдиреиревоз вегирденуът бэхшгъоре — епуьнжигъой Догъистонире.

13 муьн август 1942 сал э шегьер Орджоникидзе гирошдени митинг антифашисти хэлгъгъой Северний Кавказ. Эз Догъисту э у митинг рафдебируът: председатель СНК ДАССР Даниялов, заместитель эну Ибашев, шогьир хэлгьи Догъисту Абуталиб Гафуров, мэгИлуьмлуье мэгИнихун Рагимат Гаджиева ве де одомигъойгеш, э гIэрешу хьовир Разиловиш. Э митинг гъобул сохде оморени обращение «Э кин хэлгъгъой Северний Кавказ» вэхизуът гуфдире э гъэршуй талавурчигъой фашисти.

Дуьшме эз Моздок куьнд биребугъо мэхъэл обком партие ве Совнарком Догъисту фуьрсорени Разилове э Хунзахский плато эри вокурде оборнительные рубежгъо, эри сэхд сохде рэхъ дуьшмере э тараф Хунзах—Ботлих. Неденишире э сенгълуьи хоригъо, хэлгъ шевиш-рузиш кор сохде, э вэхд ю бегъем сохденуът э сер ишу веноре оморевугъо везифере.

Довго верасде бэгъдо Разилов дегъ сал зиьдте кор сохди э обком партие. Песде кор сохди э рэхъберие коргъо э органгъой культуры. Омбаре жофо кешери у эри э гуьнжо оворде ансамбль «Лезгинкаре» ве гьемчуьн хьозур сохде ве гировунде декадей искусствои Догъистуре э 1960 сал э Масков.

Разилов бири редактор омбаре книггъо ве альманах тати.

Мидануьсд ми пой бирэхъне гешдембугъо гIэил эн косибе фэхъле фикир сохде ю михуну ве мибу гуфдире ижире ведилуье одоми. Энжэгъ Буьзуьрге Октябрьская Социалистическая Революция до минкини Разилове не энжэгъ эри хунде ве гьемчуьн эри эз дуьли жофо кешире ве сохде омбаре коргъо эри параменд бирей культурай вилеет догъгъо.

Хьовир Разилов бири неки хубе корсох ве гьемчуьн бебей эн хубе кифлетиш. Келеи духдер эну гьисди доцент, кандидат гIилмгъой филологи ве рэхъбери сохдени кафедрой зугьун урусире э инженерно-строительный институт шегьер Киев. Чуйклеи духдер эну гьисди аспиранткей институт этнографи Академией Наук СССР.

Хьовир Разилов гьейсэгIэт гьисди персональный пенсионер, заслуженный корсох культуры Догъисту. Хьовир Разилов э пенсия гьисдикиш омбаре коргъой хэлгъире сохди. У омбар рафди э районгъой Догъисту эри гировунде жуьр-бежуьре партийные тапшуьрмишгъоре, бири гировундегор общественный прием гозит «Советская Россия» ве гьисди еки эз членгъой Совет атеистгъой эн горком КПСС Махачкала. Хьофд сал у бири парторг эн Управлений кинофикацией Догъисту.

И пушогъо хьовир Разилов хьофдод сале бири эз гIуьмуьр. Оммо неденишире э омбаре салгъой хуьшде, хьовир Разилов гьейсэгIэтиш омбаре книггъо хунде, э общественни коргъо бэхш вегирде, хубе несигIэтгъо, тербиегъо доре жогъиле одомигъоре. Уре гьемме шинохдегоргъо дануьсденуът чуьн муьхъкеме, дуьруьсде, темизе коммунист-ленинец, хубе дуьлшоре, дуьлтемизе одоми.

Эз зугьун уруси чарунди *Беньямин Сафанов*.

С Е Р Н О М Е

СТИХИГЪО ВЕ МЭГНИГЪО

Сергей Изгияев

Школай гЭили ме	5
Шегьер ме Дербенд	5
Духдер э сипре хэлетевоз	6
Мебош гьэгъри	6
Синемиши муьгъбет	7
ГЭребей зомоне	7
Гьуше хуним мэгНире	8
«Ме яралуь нуьшдем э гьэд савзе богъ»	8
«Эйчу жовон инжо бивэхд оморея»	8
«Чуьтам себэхь гьнрогъ асму гирде бур»	9
«Туь, кук ме, э шегьер оморея эз аул»	9
«О, гуьзел, сефгире дегирдей ковре ранг»	9

Зоя Семендуева

Суьмбуьл	11
Шей себэхьн	11
О, Догьисту!	11

Хьэвесуьруьт Гилядова

Эри комсомол	13
Нишонегьой васал	13
Гьедосо	13
Мепой э рэхь ме	14

Беньямин Сафанов

Гьич нимуьруь	15
Эз шори эн лекция	15
Буьхьлуь ве гЭсб	15
Хэрегуш ве онгур	16

Яшар Мошияхов

Эри Ленин	18
Хосденуьм	18

Рачи туь	19
Духдер	19
Туьре диренге	19

Шимшуьн Сафанов

Нум ме жофон	20
МэгИни чупон	20

Яков Юнаев

Дуьл ме фикирлуь бири	22
Игиде хэрегуш	22
Сернуьш иму	22

Лазарь Амиров

Метлеб ме	23
«Э и гIуьмуьр ченд коргьо дирем»	23
«Воисдени э догь веберде»	23

Михаил Рабаев

Дусд эн хэлггьго	24

ИХДИЛОТГЬО

Хьизгьил Авшалумов

«Широй широгьо...»	27
Недово	30
Хьэйкел	31
Шими Дербенди не зен ю	32
Ме чуйтам диссертация нуьвуьсдебуьруьмге	34

Михаил Дадашев

Гьуногь	39
Хэнде	40
Овосуне эз товуней расди	43
Ихдилотгьо эз товун Либо ве Нисим	47
1. Женг	47
2. Шулбуд	48
3. Усоле зен	48

Беньямин Сафанов

Тозеле	51
Гене мерд мибошум	53
Э негьогьги пуч бире вэхд	57
ШемэгIиё ве «Гезине»	61

Хьэнуьх Анисимов

Темэхь раби омбар бире	65

Майя Нахшунова

Бюст буьруьнжи	67

КРИТИКА ВЕ БИБЛИОГРАФИЯ

Михаил Дадашев

Екем эз товун творчествой Хьизгьил Авшалумов	79

Галина Галимова

Кук эн партия	85

НАША СОВЕТСКАЯ РОДИНА

Сборник татских писателей

На татском языке

Редакторы *Х. Авшалумов, М. Азизов.*

Составитель *Б. Сафанов.*

Художник *В. Бевз.*

Художественный редактор

В. Логачев.

Технический редактор

З. Халитова.

Корректор

А. Семендуев.

Сдано в набор 4/IX-1973 г. Подпи-
сано в печать 13/XII-1973 г. Форм.
бум. № 1 70×108¹/₁₆. Бум. л. 2,88. Печ.
л. 5,75. Усл. печ. л. 8,05. Уч.-изд л. 5,8.
С 02422. Тираж 1000.
Цена 30 к.

Дагестанское книжное издательство
Управления по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли
Совета Министров ДАССР,
Махачкала, ул. Маркова, 55.
Зак № 390.

Типография им. С. М. Кирова
Управления по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли
Совета Министров ДАССР,
Махачкала, ул. Маркова, 51.

Цена 50 коп.

МАХАЧКАЛА 1973

НАША СОВЕТСКАЯ РОДИНА

сборник татских писателей

На татском языке